

UNIVERSITAT DE LLEIDA

CATÀLEG DELS CONTES OBLIDATS.

Anàlisi d'alguns temes tabú en la realitat educativa.

TREBALL FINAL DE GRAU EN EDUCACIÓ
INFANTIL

RAQUEL PUEYO BARBERÀ

05/09/2016

ISABEL PALAU

Resum

En aquest treball, es presenta un marc teòric que té per finalitat donar a conèixer la importància d'alguns temes que poden sorgir en la realitat educativa de les nostres aules però que no són tan emergents en l'anàlisi d'estudi. Es realitza un petit recorregut pels orígens de cada concepte, analitzant els tabús i les repercussions en el desenvolupament dels infants. Posteriorment, s'ha dut a terme una part pràctica en la que es presenta el catàleg amb els àmbits escollits i els contes cercats en cadascun d'ells i s'han investigat les potencialitats i les mancances de les temàtiques tractades fent una comparativa amb el marc teòric. Finalment, s'extreuen unes conclusions per identificar la situació real d'aquesta investigació.

Paraules clau: **contes, conte-teràpia, temàtiques tabú i infància**

Abstract

The theoretical framework behind this research aims to understand the importance of certain issues that can arise in the educational reality of our classes, and which often are not recurrent themes or objects of study. Each concept will be approached by examining its origins, analysing taboos and the negative effects on children's development. After that, there has been a process of practical research in which the catalogue with the chosen fields and the stories searched in each case, has served to study the potentialities and lacks of the themes analysed in order to establishing a comparative with the theoretical framework. Finally, conclusions have been reached to identify the real situation behind this study.

Keywords: stories, therapy-stories, taboo topics and childhood.

ÍNDEX

1.INTRODUCCIÓ I JUSTIFICACIÓ GENERAL	pàg. 01
a. D'on prové la idea?.....	pàg. 01
b. Selecció de les temàtiques i evolució d'aquestes.....	pàg. 02
c. Objectius generals del treball.....	pàg. 03
2.FONAMENTACIÓ TEÒRICA I JUSTIFICACIÓ ESPECÍFICA.....	pàg. 04
d. Per què el conte i què tractar a través d'ell?.....	pàg. 04
e. Selecció de les temàtiques. Informació bàsica: antecedents i estat actual del tema.....	pàg. 09
i. Per què escollir aquests temes i no uns altres.....	pàg. 09
ii. Temes proposats: antecedents i estat actual del tema.....	pàg. 12
1. CLASSISME SOCIAL.....	pàg. 13
a. Per què es considera un tema tabú?.....	pàg. 13
b. Com afecta als infants?.....	pàg. 14
2. DISCAPACITAT.....	pàg. 16
a. Per què es considera un tema tabú?.....	pàg. 16
b. Com afecta als infants?.....	pàg. 19
3. HOMOFÒBIA.....	pàg. 22
a. Per què es considera un tema tabú?.....	pàg. 22
b. Com afecta als infants?.....	pàg. 24
4. MALTRACTAMENT.....	pàg. 27
a. Per què es considera un tema tabú?.....	pàg. 29
b. Com afecta als infants?.....	pàg. 31
5. MORT.....	pàg. 34
a. Per què es considera un tema tabú?.....	pàg. 35
b. Com afecta als infants?.....	pàg. 38
6. RACISME.....	pàg. 42
a. Per què es considera un tema tabú?.....	pàg. 42
b. Com afecta als infants?.....	pàg. 43
7. SEXISME.....	pàg. 46
a. Per què es considera un tema tabú?.....	pàg. 46
b. Com afecta als infants?.....	pàg. 46

---

2. PART PRÀCTICA: REALITZACIÓ DEL CATÀLEG I ANÀLISI DELS RESULTATS OBTINGUTS.....	pàg. 49
a. Sobre els contes i la conte-teràpia.....	pàg. 49
b. Pel que fa als tabús.....	pàg. 55
c. Anàlisi de cada una de les temàtiques.....	pàg. 57
i. CLASSISME SOCIAL.....	pàg. 57
ii. DISCAPACITAT.....	pàg. 59
iii. HOMOFÒBIA.....	pàg. 61
iv. MALTRACTAMENT.....	pàg. 64
v. MORT.....	pàg. 66
vi. RACISME.....	pàg. 68
vii. SEXISME.....	pàg. 69
3. CONCLUSIONS I PROPOSTES DE MILLORA.....	pàg. 72
4. BIBLIOGRAFIA I WEBGRAFIA.....	pàg. 80
5. ANNEX: CATÀLEG DELS CONTES OBLIDATS.....	pàg. 86

1. INTRODUCCIÓ I JUSTIFICACIÓ GENERAL

Existeixen una sèrie de temàtiques que ens han estat acompanyant, ocultes en uns valors socials, des de fa molts anys. Aquestes, no deixen de ser situacions quotidianes amb les quals ens podem trobar dia darrere dia a l'aula. Tanmateix, no sempre disposem de recursos suficients o que s'hi adequin correctament de manera que el que es pretén, mitjançant l'elaboració d'aquest treball, és facilitar-ne un recull per al seu ús i aproximació amb els infants. Així doncs, i per fer una inserció en el tema, s'ha considerat essencial enquadrar aquest ventall d'arguments posteriorment exposats en una necessària justificació que ens permet comprendre d'on parteix aquest projecte, quina selecció i evolució emmarca i quins són els objectius específics que ens porten a la seva elaboració.

D'on prové la idea?

Quan se'ns va plantejar la selecció del tema, el que es volia aconseguir era l'elaboració d'un recurs didàctic i significatiu per poder-lo usar en les ocasions més escaients. Allò que no es pretenia, ja des d'un plantejament inicial, era recórrer a les temàtiques més comunes o que estan en auge en l'actualitat. Entre elles, per exemple, s'hi troben la gestió de les emocions o la lectoescriptura. Evidentment, s'hi veuen íntegrament relacionades ja que es requereix ser hàbil tant d'una com de l'altra per fer-ne un bon ús del material que es proposa. El que estava més clar, però, és que aquestes no serien el focus d'atenció sinó quelcom necessari per gestionar-lo. Ara bé, quin seria el centre d'atenció? Després de donar-hi tómbos varies setmanes, es va arribar a la conclusió que es volia fer ús del conte com a recurs principal. És a dir, que aquest fos l'eina que ens permetés treballar allò que es volgués potenciar.

Un cop sabut que s'utilitzaria aquest recurs, es desconeixia com es voldria tractar-lo. És a dir, quina seria la finalitat del projecte. Molts dubtes entraven en joc com ara si es duria a terme un recull de contes o se'n produirien alguns de concrets o quins temes s'hi recollirien, etc. Es va arribar a la conclusió, amb l'ajuda de la tutora, que es podria fer un catàleg de contes on s'hi recollissin diferents temàtiques. Ara bé, aquestes haurien d'abraçar una finalitat concreta per tal d'acotar l'objectiu d'aquest recull ja que sinó les possibilitats podrien ser múltiples. Finalment, es va decidir que allò que es voldria tractar fossin algunes temàtiques considerades "tabú" en la societat actual.

Selecció de les temàtiques i evolució d'aquestes

Arribats en aquest punt, era necessari recollir algunes temàtiques que ens semblessin interessants a tractar o a oferir en el catàleg. Atès que no es volia recórrer a temes rellevants o en auge, com ja s'ha dit anteriorment, es va decidir enfocar el treball cap a temàtiques considerades socialment tabú. Tot i que ja comencen a treballar-ne algunes com ara la mort o la discapacitat, n'hi ha moltes d'altres que encara s'intenten ocultar en l'aprenentatge. Aquesta necessitat d'amagar la realitat, en moltes ocasions, porta als infants a interpretar-ho incorrectament o inclús a eludir-ho atès que nosaltres, com a models, els estem donant a conèixer aquest tipus d'actitud evitant envers a aquests temes.

Després de vàries recerques i de fer-ne una acurada tria, els temes escollits per a elaborar el catàleg són:

- Classisme social
- Discapacitat
- Homofòbia
- Maltractament
- Mort
- Racisme
- Sexisme

El que es pretén, abans de l'elaboració del recull, és dur a terme una justificació de cada un d'ells sobre les seves restriccions tan presents en la societat actual. Després, es vol fer una recerca de contes que tractin aquests temes i oferir-los de forma conjunta de manera que pugui ser un recurs tant per la docència com per als pares i mares o possibles interessats. Tot i que algunes d'aquestes podrien entrellçar-se o estar vinculades, s'intenta descompondre-les per fer-ne un anàlisi en concret. Altrament, es pretén fer un anàlisi per tal de comprovar si realment la informació obtinguda sobre aquests temes es troba reflectida en els contes i, en cas contrari, fer una reflexió sobre les possibles mancances i el per què d'una falta d'atenció d'aquestes temàtiques en els recursos tant catalans com castellans (els que es troben directament en el nostre abast).

Per acabar, s'aporten unes conclusions i reflexions personals envers els resultats obtinguts i la percepció personal sobre la realització del treball, així com també s'ofereixen unes possibles propostes de millora.

Objectius generals del treball

Per tal de fer una bona elaboració del treball, és necessari marcar-se uns objectius específics a assolir els quals es resoldran a les conclusions. A continuació, s'hi troben els que s'han cregut més escaients:

- Realitzar un adequat marc teòric que justifiqui i fonamenti el treball.
- Plantejar-se els contes com a un recurs terapèutic per abordar situacions concretes dels infants.
- Destacar com poden afectar els tabús tractats en el desenvolupament dels infants.
- Proporcionar un recurs vàlid i accessible tant per la docència com pels possibles interessats, facilitant un recull de contes que ofereixin les temàtiques a tractar.
- Fer un anàlisi sobre les possibles mancances en aquests recursos.
- Descobrir per què s'ofereixen contes d'algunes temàtiques i se n'eviten d'altres que poden sorgir com a realitats educatives a l'aula.

2. FONAMENTACIÓ TEÒRICA I JUSTIFICACIÓ ESPECÍFICA

Per què el conte i què tractar a través d'ell?

Els contes, des de sempre, han complert diferents usos en la societat. En els seus inicis, no va néixer com un material únicament adreçat al públic infantil sinó en general, per a totes les edats, transmetent-ho de generació en generació. No es pretén, però, entrar en aquest tipus d'anàlisi ja que no és allò que més ens interessa per l'elaboració d'aquest treball però sí en fer referència al paper que juga i els beneficis que aporta aquest recurs en l'etapa d'Educació Infantil.

Així doncs, adquirint diferents formes, l'ésser humà ha donat vida al conte des de fa milers d'anys amb l'objectiu de calmar algunes qüestions i donar-li sentit a l'origen de la vida, del món i de tots els fenòmens naturals que l'envolten. La humanitat sempre ha tingut la necessitat d'explicar els canvis socials, culturals i estructurals d'aquest entorn, i tot això l'ha portat a inventar històries de tot tipus. Des de la seva aparició, doncs, se li ha atribuït la qualitat de transmetre coneixements sobre diferents temàtiques (Almodóvar, 2004 citat a Rodríguez, 2007). A tot això, Centelles (2004) afegeix que aquests recursos, en àmbits psicològics s'han utilitzat com a mitjà per alliberar pors i afavorir el desenvolupament de la fantasia; els més folkloristes, li aporten una funció cultural i un sentiment de pertinença a una localitat i cultura específica. Les famílies, més concretament els pares i mares, simplement els expliquen com a entreteniment per als seus fills, i en aquelles cultures més primitives, els utilitzen per dur a terme un traspàs dels coneixements entre els seus membres. A les escoles, els contes sempre han tingut el seu racó. Si ens fixem, però, en el currículum del segon cicle d'educació infantil (Decret 181/2008 DOGC num. 5216), podem interpretar el paper de la literatura dins del context escolar. Entre les finalitats, dins de l'àrea de comunicació i llenguatges, s'hi troben: "escolta i comprensió de narracions (...) com a font de plaer i aprenentatge; interès per compartir interpretacions, sensacions i emocions provocades per les produccions artístiques (...); ús d'estratègies per aproximar-se a la lectura (...); utilització de la intuïció, la improvisació, la fantasia i la creativitat tant en l'observació i l'escolta com en els processos creatius artístics; ús de llibres, també en format multimèdia, per imaginar, informar-se, divertir-se, estar bé".

Ara bé, en la realitat educativa es segueixen les mateixes finalitats o l'ús del conte adquireix una funció merament lúdica? Taberero (2014) ens argumenta que, sovint, encara s'utilitzen aquests recursos únicament com a instrument per desenvolupar la competència lectora dels infants. Tanmateix, afegeix que els contes han d'usar-se no només com un mitjà per aprendre a llegir i a escriure sinó per desenvolupar-se, per aprendre a ser i a créixer i desenvolupar capacitats com l'empatia, posant-se imaginativament al lloc de l'altre.

Fora de l'àmbit escolar, els contes també adquireixen un paper principal i hi ha varis autors i autores que encapçalen l'art d'explicar contes, com ara Sara Cone Bryant. Aquesta, afirma que l'objectiu principal del conte no és altre que entretenir i meravellar a l'oient, elevant aquest a la categoria d'obra d'art i deixant en un paper secundari la seva funció instructora. Comenta, també, que és absolutament impossible ensenyar qualsevol cosa als infants mitjançant històries si aquestes no els agraden (Bryant, 1983). Afegeix alguns arguments sobre els beneficis que els contes adequadament explicats aporten als infants: a més a més d'augmentar els seus coneixements, la lectura dels contes alimenta la imaginació i el gaudi. A través d'aquests, es pot establir una relació de confiança entre docents i discents que permeti enfortir l'hàbit d'atenció i l'escolta. A tot això, Centelles (2004) afegeix que els contes, a més a més d'oferir moments de plaer i entreteniment, la possibilitat de posar-se en el lloc de l'altre i la capacitat per la resolució de problemes, són un important estímul per la imaginació la qual és fonamental pel desenvolupament intel·lectual. Ho argumenta dient que "els contes constitueixen tot un sistema lògic basat en la seva estructura rígida i ajuden a créixer, a comprendre el món, a conèixer la vida" (Centelles, 2004:61). Almodóvar (2004) citat per Rodríguez (2004) diu que els contes tenen un objectiu molt més profund i una finalitat ben clara: formar la ment dels infants adequadament. És a dir, a través dels contes es fomenta la seva capacitat de comprensió i el seu raonament, la intel·ligència i la memòria. Per aquest motiu, afegeix, que es pot considerar els contes com un "aliment intel·lectual" i que aquí rau la importància del contacte dels infants amb els contes des de ben petits.

Si ens fixem en aspectes més psicològics, Marina i Marina (2013) ens diuen que és bastant probable que en la memòria de tots i de cadascú s'hi trobi un mecanisme semblant que ens doni la possibilitat de comprendre i interpretar els contes i inventar-ne d'altres. Gràcies a aquests, anem ampliant el nostre repertori de models que per resoldre determinats problemes, o bé utilitzem els que ja tenim integrats en la nostra memòria o som capaços d'inventar-ne de nous. Aquesta capacitat ens permet resoldre les problemàtiques d'una forma més creativa.

"L'aprenentatge de la creativitat té a veure amb la formació d'una intel·ligència generadora àmplia, rica i fèrtil. És la memòria la que li proporciona l'amplitud de continguts i la riquesa de processos per elaborar aquests continguts" (Marina i Marina, 2013:110)

Allò que podem observar és que la potència pedagògica dels contes es troba en la seva estructura seqüencial i lineal. Tots els contes es doten d'un principi, un nus i un desenllaç amb un conflicte implícit que sol resoldre's en el desenllaç de la narració (Rodríguez, 2007). Aprenre a resoldre el conflicte amb astúcia i eficàcia, aprenent a tolerar el fracàs i intentant

trobar una nova solució emprant estratègies que la ment pugui proporcionar, és una eina idònia per organitzar i comunicar significats d'una manera plausible (Egan, 1994).

Així doncs, després de la recerca entre les opinions de varis autors, podem observar que molts dels esmentats arriben a conclusions molt similars de tots aquells beneficis que els contes ens aporten en la infància. Són, doncs, un material molt estimulant que, entre d'altres aspectes, ajuden a la memòria i capaciten el raonament. També fomenten la reflexió i la resolució de problemes a més de l'observació, la predicció, la intuïció i la capacitat d'abstracció tan essencials en l'activitat intel·lectual.

Arribats en aquest punt, es considerava essencial no només quedar-nos amb els múltiples significats i beneficis que ens aporten aquests recursos, sinó anar més enllà i plantejar-nos-els com a estratègies terapèutiques. Aquest és un dels objectius específics del treball pràctic atès que amb la utilització d'aquesta eina es poden tractar tot tipus de problemàtiques intra i interpersonals. Però primer de tot era necessari conèixer de què es tracta la conte-teràpia.

Segons López (2009) el conte terapèutic es defineix com aquell creat per un subjecte que explica una situació conflictiva o traumàtica la qual finalment es resol de forma feliç o positiva. Els personatges d'aquest conte representen a l'autor de forma indirecta, és a dir, de forma inconscient. Campillo (2004) afegeix que la tradició oral d'explicar històries i contes és mil·lenària, però allò que ho diferencia dels terapèutics és el mètode per crear-los. D'aquesta manera, el que es pretén es que s'expliqui una història i al mateix temps s'utilitzi el llenguatge indirecte que implica múltiples nivells de comunicació dels quals desprengui la cerca de significats rellevants per a la persona que escolta, generant un procés creatiu de noves connexions i re-edicions de la història i els records que dirigeixin cap a la resolució de la forma de mirar, sentir o pensar del problema actual.

L'ús terapèutic dels contes va ser promogut per Milton Erickson, metge i hipnoterapeuta estatunidenc del s. XX, el qual fou pioner en l'ús de relats breus amb els seus pacients amb la finalitat d'incidir en els seus pensaments, emocions i conductes a través de metàfores. Així ho remarca Campillo (2004) dient que l'ús de la metàfora en la psicoteràpia està relacionat amb models que emfatitzen el llenguatge indirecte com és principalment la Hipnosis Ericksoniana, com una via per ampliar les connexions amb múltiples significats.

Així doncs, la creació de contes terapèutics es centra en l'ús de la metàfora a través de la qual s'utilitza el llenguatge indirecte en la presentació de la història. Per tant, el conte terapèutic és una estratègia d'intervenció amb moltes possibilitats d'aplicació i amb gran efectivitat en la resolució dels problemes psicològics infantils (Campillo, 2004).

Aquesta mateixa autora ens proposa un mètode per escriure contes terapèutics per ser usats en la psicoteràpia infantil. Com ja hem dit, no és la mateixa estructura que una història corrent atès que requereix d'elements terapèutics com el llenguatge indirecte, les metàfores així com també de la imaginació i la creativitat. Aquest procés compta de diverses parts que, a continuació, es definiran breument:

1. L'objectiu: és la meta o metes que es desitgen assolir després que l'infant escolti el conte. Pot estar relacionat a la solució del problema que presenta l'infant o pot seleccionar-se de tal manera que un cop és assolit, permeti resoldre alguna part o canviar la manera de veure o sentir el problema per al qual es va dissenyar el conte.
2. La metàfora: és el missatge indirecte, amb una implicació positiva, que permeti obrir el procés i la mirada cap a la solució del problema i la recerca d'alternatives en la manera de com viure i gestionar-lo.
3. La trama: és aquí on segons el rol que tenen els personatges, poden estar implícites les alternatives i les noves relacions per enfrontar o resoldre el problema. És a dir, la manera en què es conceptualitzen els processos humans es reflexa en la selecció de maneres de presentar el contingut de la trama.
4. El procés de canvi: els personatges es transformen, troben nous camins, descobreixen en sí mateixos les noves formes d'enfrontar les coses, de pensar o de viure. Es fan preguntes que els permeten recordar assoliments del passat, descobrint noves connexions, o troben altres relacions que conformen diferents formes a la manera usual de ser o de viure, on s'hi inclouen elements per generar una història alternativa de ser o de viure (Campillo, 2004).

López (2009) ens diu que la conte-teràpia afavoreix els següents objectius:

- Ensenyar als més petits el gust per la literatura.
- Potenciar la imaginació
- Augmentar la creativitat
- Ensenyar a resoldre els problemes de la vida quotidiana
- Establir millor relació amb els progenitors.
- Fomenta la maduresa.
- Ensenyar bon valors.

- Ensenyar hàbits saludables
- Curar trastorns
- Proporcionar consol en aspectes negatius de la vida
- Ajudar a l'adult a mantenir relacions amb el seu "jo" infant.
- Facilitar la comunicació

En la mateixa línia, González (2014) ens argumenta que la conte-teràpia va ser divulgada per Lorenzo Antonio Hernández Pallarés, psicòleg i psicoterapeuta murcià amb més de 30 anys d'experiència en psicoteràpia clínica i psicopedagogia. Aquest mateix autor, defineix la conte-teràpia com l'art de sanar a través dels contes i els utilitza per educar i prevenir i, en psicoteràpia, com una ajuda al creixement personal. Aquests recursos són com a mapes psicològics i de consciència, els quals ajuden a fer conscient el missatge que rep l'inconscient. A més, funciona com a eina complementària amb altres teràpies ja que aborda aspectes simbòlics profunds que unes altres no aconsegueixen.

En la conte-teràpia, es treballa amb tres tipus de contes sota una classificació que Lorenzo va crear. Es tracta de:

1. Els contes emosèmics: produeixen alguna emoció, com gairebé tots els contes il·lustrats que es troben actualment.
2. Els contes monosèmics: guarden un missatge i guarden similitud als de la filosofia hindú, zen sufí, els de Jorge Bucay, Jodorowsky, etc.
3. Els contes polisèmics: tenen molts significats i s'hi inclourien els mites, els contes de fades o meravellosos, l'autoria dels quals es anònima i provenen de l'inconscient col·lectiu.

"Com a conte-terapeutes fem una dissecció del conte, estudiem el que ens diuen els seus símbols i interpretem el seu llenguatge ocult. Com a obra d'art que són els contes, les seves interpretacions són moltes, cap excloent. Tot això ens porta a afirmar que els contes mai són el que semblen. Si veiem els contes únicament des del pensament lògic-formal, des del raonament, ens perdem la trama profunda" (González, 2014)

Segons aquesta mateixa autora, des de la conte-teràpia s'analitzen els contes a dos nivells:

1. L'interpersonal o interpsíquic: perquè cada personatge ens fa de mirall amb les nostres pròpies relacions personals: pares, germans, parella, amics...
2. L'intrapersonal o intrapsíquic: perquè tots els personatges i símbols són diferents aspectes de nosaltres mateixos.

Afegeix que es tracta d'aproximar als pares i educadors a aquesta visió dels contes, que coneguin aquesta trama profunda, els símbols dels quals es valen, perquè puguin reflexionar i triar amb coneixement quins contes i quines versions desitges transmetre als seus fills o deixebles.

Selecció de les temàtiques. Informació bàsica: antecedents i estat actual del tema

En aquest apartat, cal dir que primerament es realitzarà una justificació sobre quina ha estat la dinàmica o causa de selecció d'aquestes temàtiques i, posteriorment, es durà a terme un anàlisi sobre cadascuna d'elles.

Per què escollir aquests temes i no uns altres

Quan se'ns va proposar la realització del treball i vam enfocar-ho, juntament amb la tutora, cap a l'elaboració d'un catàleg, allò que estava clar és que no es volia recórrer a temàtiques en auge o en plena investigació sinó buscar-ne d'altres que no fossin tan visibles o que la societat les tingués més ocultes. Així doncs, ràpidament es va relacionar el terme "ocult" amb "tabú", el qual implica bàsicament això.

Tabú

[1932; de l'angl. *taboo*, íd., i aquest, de *tabu* 'prohibit', mot de la llengua de l'arxipèlag de Tonga (Polinèsia) introduït el 1777 pel capità James Cook (1728-1779) i usat primer en el seu únic valor polinèsic d'adj. i després substantivat en angl]

[*pl -ús*] *m* **1** ETNOL/RELIG/SOCIOL Mot usat per a caracteritzar les diverses prohibicions màgiques d'un àmbit cultural determinat (designa tot allò que no pertany a l'ús quotidià d'aquest grup).

2 PSIQ Sentiment indicador d'un conflicte intrapsíquic entre intensos desigs inconscients i la prohibició de dur-los a la pràctica.

3 *p ext* Interdicció convencional basada en prejudicis o conveniències socials. *Parlar de segons què era un tema tabú.*

4 mot tabú (o tabú lexical) LING Interdicció en una llengua d'un mot determinat.

Com és que hi ha temàtiques de les quals s'evita parlar-ne? Segons Giussani (2014), hi ha temes censurats implícit i explícitament en la literatura, és a dir, tabús en la societat actual. Amb la realització d'un estudi propi per al seu màster cursat en la Universitat Autònoma de Barcelona, va fer una investigació en la qual va recollir trenta-cinc persones que intervenen activament en

el camp de la literatura i els va fer preguntes bàsiques per tal d'identificar la presència de temes tabú, ja sigui per limitacions per part d'editorials, la pròpia experiència com a docents i possibles qüestions plantejades a partir de textos contrets a l'aula, etc. Després de fer-ne l'anàlisi, tant les respostes com la pròpia experiència en l'edició van confirmar-li que les representacions d'infància dels selectors, ja siguin les editorials com les escoles així com també la por d'allò que pensin les famílies dels infants que reben les lectures, influeixen significativament en tot el que produeix el mercat editorial.

Segons aquesta mateixa autora, existeixen qüestions que efectivament es poden relacionar amb formes de censura o tabús i que es vinculen amb les "raons de mercat", les quals determinen que s'ha de llegir, és a dir, que està acceptat i també que és el que no. Després de fer l'enquesta, els temes més conflictius que van sorgir foren el sexe i la mort, seguits per les males paraules, la discriminació, l'assetjament escolar i l'homosexualitat. En sorgiren, també, d'altres com la pobresa, la marginalitat i les qüestions polítiques i religioses. En general, tots els especialistes consultats van respondre que existeixen temes sobre els quals hi ha restriccions, i tot i que el mercat editorial sí publica alguns llibres que s'atreveixen a tractar aquestes matèries, amb freqüència ho fan de forma superficial.

Tanmateix, opina l'autora, que el problema es presenta més cru en el moment de la circulació, és a dir, quan els llibres arriben als diversos canals de distribució literària: llibreries, biblioteques, escoles, etc. Habitualment, en les llibreries, es poden trobar llibres de tot tipus que d'alguna manera aborden alguns temes tabú. El problema està quan aquests llibres arriben a les mans de mediadors de lectura (mestres, bibliotecaris, pares i mares...) atès que existeixen objeccions que posen els encarregats de seleccionar els llibres sobre l'adequació dels temes per a l'àmbit escolar. Molts d'aquests són evitats per raons ideològiques o personals dels mediadors, per temor o falta de confiança en els destinataris. I en cas de ser usats, no sempre és a partir dels seu valor literari o com a obra artística en sí, sinó com a eina davant d'algunes situacions concretes, de manera que il·lustren o permeten abordar el tema en qüestió.

A la conclusió que Giussani (2014) va arribar finalment, després de l'estudi, és que més que temes formals o explícitament censurats, existeixen temes que es converteixen en tabús o que són evitats i que donen com a resultat llibres censurats o de lectura restringida. Afegeix que els editors tenen por de publicar allò que pensen que no es vendrà ja que opinen que els docents ho rebutjaran o s'atemoriran davant d'allò poc convencional, allò que trenca les regles, allò que no saben si podran explicar. Els mestres, a la vegada, tenen inseguretats davant del què reclamin els familiars o directius i, per aquest motiu, no escullen llibres que els poden generar conflictes i al final, allò que preval es el que s'estima que estarà socialment acceptat.

Altrament, cal preguntar-se si tots els temes que podrien ser aparentment nocius segons les creences d'aquells que apropen els llibres als infants es troben igual de censurats en contextos extraliteraris ja que, per exemple, allò que veuen els infants en la televisió no resulta tan vigilat en quant a temàtica, vocabulari o violència com en els llibres.

“S’atribueix a la literatura infantil la innocència, la capacitat d’adequar-se, d’adaptar-se, de divertir, de jugar, d’ensenyar i sobretot la condició central de no incomodar ni desacomodar, i així és com estan molt poc presents altres aspectes i tractaments i quan ho estan, apareixen amb massa freqüència tenyits de deure i obediència temàtica o de sospitosa irritabilitat curricular” (Andruetto, 2009:35)

Així doncs, els paràmetres de qualitat han passat a segon pla i es privilegia un tema si no resultarà massa conflictiu o si es podrà treballar a l’aula. Allò que no es pot explicar, el que marxa de la norma, allò que sembla políticament incorrecte, si es publica no entra en el mercat de prescripció escolar que és el que, definitivament, mou les grans xifres de venda. Per tant, l’escola és el que condiciona les publicacions. Andruetto (2009) ho remarca dient que és la fàbrica de productes que es consideren adequats/esperables per a la formació de l’infant i el seu entreteniment.

En definitiva, en l’actualitat no es pot discutir sobre el valor i la importància de la lectura però sí que s’hauria de fer front i pensar sobre que es llegeix i com es llegeix. Per això, afegeix Giussani (2014) que és fonamental la reflexió amb els docents i els mediadors de lectura en especial i, també, amb els responsables del “mercat” en particular. Devetach (2009) opina que els adults ens posem en el paper de guardians dels infants, que pensem en l’edat per la qual està destinada un llibre segons l’etapa que aquest es trobi, així com també pensem si l’entendrà o no, i això redueix les possibilitats de recepció. Montes (1990) considera que és necessari extreure als infants del “corral” en el que es veuen envoltats i que comencin a treballar en formar lectors crítics, veritables lectors, amb els conflictes i resolucions que com lectors plens tenim tots.

En la mateixa línia, Comino (2005) considera que en el món actual la producció literària té molt a veure amb les condicions socials que permeten l’aparició o no de certs temes. Aquests, responen a allò que la societat creu que és comprensible i adequat als interessos dels infants i adolescents o inclús suposen la veritat sobre allò que a la infància li agradarà o no. D’aquesta manera, els criteris de selecció es tornen perillosos.

Davant de les preguntes: qui determina quin tema és tabú per a un receptor jove o si hi ha censura temàtica l’escola ho accepta, Sormani (2005) citat per Comino (2005) considera que hi ha un prejudici respecte als joves lectors i, aquest, té a veure amb una actitud de protecció exagerada per part dels qui proporcionen les lectures als infants. Continua dient que és una

actitud que alguns fins i tot no perceben i que determina una espècies de control sobre els continguts de la lectura. En canvi, com ja hem dit abans, ningú controla els continguts de la televisió que els nens i nenes consumeixen diàriament però, tanmateix, al moment de la lectura sí que hi ha un control. L'element principal que té a veure amb la censura és que a vegades els adults descarten textos que al seu parer no correspondrien a la infància. Comino (2005) també recolza la idea que aquells que determinen quin tema és tabú són els mediadors (editors, bibliotecaris, mestres, pares i mares i alguns especialistes) que van amb peus de plom ja que s'atemoreixen de corrompre els infants amb la literatura. Aquests mitjans de control s'interposen entre els infants i la llibertat temàtica de molts llibres.

D'Abramo (s.d) ens diu que els temes tabú són prohibicions culturals sotmeses a uns costums que alguns grups socials dictaminen des del punt de vista moral i religiós. Afegeix que quan es parla de tabú, podem pensar en una multiplicitat de conductes i que, des de l'antiguitat, els humans sancionaven les conductes "no útils" o "no desitjades" des del punt de vista social i la ruptura d'aquestes prohibicions podia suposar un càstig diví. Actualment, ens diu que aquest temor al càstig sobrenatural va ser reemplaçat pel temor a les lleis dels humans.

Segons aquest mateix autor, avui en dia la ALIJ (Associació de Literatura Infantil i Juvenil) s'ocupa dels temes considerats tabús: el sexe, les qüestions sobre els models establerts al voltant d'allò masculí i femení, els models de família, la guerra, les malalties, la mort, etc. Aquests són alguns dels tabús que la producció literària infantil i juvenil es va proposar trencar i, sens dubte, va aconseguir donar-los-hi veu a aquests temes silenciats. Les opcions estan al nostre entorn i, com a docents, mediadors i promotors de la lectura podem i hem de prendre una decisió.

Per acabar, Pauluzzi i Bianco (2009) ens diuen que és necessari que els infants aprenguin a conviure amb la resta dels éssers humans, sigui quina sigui la seva cultura, raça, religió, sexe, condició física o preferència sexual.

Temes proposats: antecedents i estat actual del tema

A partir d'aquesta petita cerca sobre les temàtiques tabú en la literatura infantil i juvenil de la societat actual, s'ha dut a terme una selecció de temes que són d'allò més recurrents i que ens han anat sorgint com a principals o més evidenciats per la ALIJ i la resta d'estudis consultats.

Per tal de fer aquesta aproximació en el tema i extreure'n una estructura concreta, primerament es proporciona una definició emesa des del FEC (Fundació Enciclopèdia Catalana) per tal de fer-nos-en una idea més acurada. A continuació, es busca una raó de sí envers el concepte tabú,

és a dir, per què es considera un tema ocult tot i ser emergent en l'actualitat i com afecta als infants, determinant com s'aborda en l'escola i més concretament en les aules d'Educació Infantil.

Atès que hi ha temes molt diversos entre ells així com també n'hi ha d'altres que, en ocasions, poden estar vinculats i/o entrelaçats, el que es pretén és intentar fer un anàlisi en concret de cada un d'ells de forma generalitzada. L'ordre en el que es troben analitzats és l'alfabètic, però no és determinant per a la investigació sinó una manera d'establir una organització.

CLASSISME SOCIAL

Classe

f 1 1 Conjunt de persones que, dins un grup social, tenen en comú una funció, un tipus de vida, una ideologia, una professió, etc. *Classe alta, mitjana, baixa. Classe obrera, burgesa.*

classe social SOCIOL Grup social que es distingeix dels altres per la seva relació de propietat respecte als mitjans de producció i de distribució.

Per què es considera un tema tabú?

Hi ha diferents vessants que expliquen l'opacitat d'aquest tema. No és que explícitament se'n digui tabú però sí que les accions educatives que s'hi amaguen al darrere s'hi associen. Una d'elles, afirma Tarabini (2016), que pot ésser l'agrupament "flexible". Se'n diu flexible tot i que sempre hi acaben formant-se la mateixa tipologia d'alumnat. Si es parla d'èxit acadèmic com una cosa àmplia, on les intel·ligències múltiples van més enllà d'allò curricular i acadèmic, els agrupaments estables no hi tenen ni cabuda ni sentit. La manera com els centres fan aquests grups explica moltes coses sobre les oportunitats educatives. A més, s'hi lliga un altre element clau: les expectatives i prejudicis del professorat. Els docents, per currículum ocult moltes vegades inconscient, esperen resultats diferents dels seus alumnes segons el gènere, l'ètnia o la classe social. Aquest comportament s'ha naturalitzat i es reproduceix de forma invisible.

Tanmateix, els alumnes ho perceben, és a dir, són perfectament conscients de què esperen d'ells els mestres i tot i que no sigui quelcom explícit, això els arriba a través de mirades, discursos i pràctiques. De fet, la recerca sobre els agrupaments evidencia que molts grups es fan en funció del nivell de l'alumnat, sinó de les expectatives que els mestres tenen sobre ells. Aquestes, són catalitzadores de molt fets, bons i dolents. Però les negatives tenen més pes, més força.

L'exclusió genera fracàs? O el fracàs genera exclusió? Segons Tarabini (2016), tota la responsabilitat no recau únicament en els centres ni tampoc en els joves. L'escala de responsabilitat és clara: qui en té més és l'Administració, garant de la qualitat de centres; després ja recau en els professors, que han estat formats per aquesta tasca i, finalment, venen les famílies i els alumnes. Per combatre aquest abandonament que, generalment, es genera entre els alumnes en risc social mai es té en compte un canvi o modificació del sistema. La prevenció és fonamental, però a vegades en nom seu es poden fer accions contraproductives. A vegades s'associa l'estatus socioeconòmic i el fracàs.

Payne (2007) ja pretenia fer notori el tabú de l'educació i la classe social. Segons ella, i en forma de resum, els alumnes no obtindran una bona educació si no es contempla el context de la seva classe social ja que, degut a ella, els alumnes de classe baixa comprenen el món de forma diferent que els de la classe mitjana i alta. Si no s'entén això, allò que s'aconsegueix és una pèrdua de temps i de recursos i, a més, es perden les ments dels estudiants.

Com afecta als infants?

En una societat cada cop més desigual, l'educació hi juga un paper fonamental. L'estratificació social i econòmica, cada cop més consolidada per la crisi, comença a l'escola. Els fills i filles de les classes que tenen poder econòmic i polític no van mai als mateixos centres educatius que els futurs treballadors i treballadores de les classes populars, argumenta Cañadell (2015).

Afegeix que s'han generat uns centres exclusius i privatius per a la gran majoria de la població on s'hi apleguen a fills i filles de poderosos i on a més d'instal·lacions de luxe, un aprenentatge a mida dels futurs dirigents i una quotes altíssimes, els infants es relacionen des del començament fins al final del procés educatiu amb "els seus", conformant guetos monoclassistes que marquen el seu futur. El mateix passa amb els centres convertits en guetos dels barris populars els quals també determinen el futur dels seus alumnes, nois i noies de classes menys afavorides. Què és el que condiciona aquesta reproducció social? Segons Bonal (2015) citat per Cañadell (2015), a Espanya, la reproducció de classes és gran des del punt de vista educatiu i la política sempre ha sigut el mitjà per mantenir aquestes elits.

Alguns d'aquests centres són privats, internacionals i amb prestigi. Però el més curiós és que al costat d'aquests, s'apleguen una quantitat molt més important de centres privats concertats (majoritàriament de patronals religioses, com l'Opus Dei, els Jesuïtes, etc.) que, igualment, tenen instal·lacions de luxe, estudis especials i quotes impagables per la gran majoria. Tot i funcionar amb diner públic i tenir un contracte que els obliga a ser gratuïts i no discriminar als alumnes, en la realitat no és així. Això acaba de conformar el classisme dins del sistema

educatiu atès que implica la concentració d'alumnat de classes benestants que, a més de gaudir dels privilegis socials i econòmics, gaudeixen de centres escolars exclusius pagats amb els diners de tots els contribuents.

Aquesta situació provoca una segregació socioeconòmica de l'alumnat, la qual cosa no afavoreix l'equitat del sistema educatiu ni permet millorar progressivament les condicions dels centres públics. Però no és solament la dotació de recursos públics a centres privats, sinó també la segregació ja que l'escola pública concentra la gran majoria d'alumnat immigrant (83%) i de les classes populars. Així doncs, està comprovat que l'escola concertada augmenta significativament la desigualtat educativa entre classes socials i orígens culturals, posa en perill la igualtat d'oportunitats i la cohesió social i, a més, s'escapa al control públic tot i finançar-se amb diners de tothom (Cañadell, 2015).

Què fer per millorar aquesta situació en el nostre sistema educatiu? Segons aquesta mateixa autora, seria convenient reduir i/o eliminar els centres concertats i ampliar la xarxa de centres de titularitat i gestió pública. Tanmateix, afirma que aquesta no és la línia de les polítiques actuals que estan apostant per la privatització dels serveis públics, inclosa l'educació. Tot i així, està augmentant la resistència ciutadana a aquestes polítiques "privatitzadores" que intenten mercantilitzar l'educació, la qual cosa implica un marge d'esperança en aquest llarg camí.

En definitiva, és necessari una nova llei d'educació per Catalunya que aposti clarament per un únic sistema de centres de titularitat i gestió pública que ajudi a millorar l'educació dels infants i joves, recuperant una gestió democràtica i participativa. Aquestes condicions són indispensables per avançar cap a una veritable igualtat d'oportunitats i una educació en valors democràtics que ajudin a construir una societat amb més justícia social.

En la mateixa línia, Tarabini (2016) ens argumenta que l'estatus social i econòmic de les famílies, la classe social segueix sent el principal element per explicar les oportunitats educatives dels joves. Les dades reals de fracàs i abandonament escolar es distribueixen de forma molt desigual en funció de les condicions socioeconòmiques i culturals. És evident que l'impacte de l'origen familiar és molt influent. Davant d'això, l'escola fa el seu paper, ja sigui per acció o per omissió. Els centres educatius no només són el mirall d'allò que passa fora, sinó que a vegades tenen un rol actiu en la reproducció de les desigualtats. Un altre factor influent és el fet que el sistema té determinades regles com, per exemple, el que suposa que és un bon o mal estudiant. Si hi hagués un altre marc curricular, potser no suspendrien sempre els de determinat origen social.

Aquesta mateixa autora també confirma el fet que l'escola contribueix en la reproducció de desigualtats. Considera que, a més, ho fa per diferents vies. Per una banda, tal i com també afirmava Cañadell (2015), Tarabini (2016) ens diu que la composició social dels centres és un dels motius. Afirmar que no és el mateix una escola de classe mitjana, amb recursos i acompanyament familiar, que una que concentra alts nivells d'alumnes amb dificultats, que sovint genera més rotació de professorat i, per tant, és més difícil poder fer projectes engrescadors i innovadors. La possibilitat de desenvolupar-los és més accessible entre classes mitjanes. D'altra banda, un altre dels elements és el currículum i els criteris d'avaluació en els quals encara ara continua havent-hi massa omissions. Per què? Evidentment, pel fet que hi ha grups socials que hi són més representats, és a dir, que afavoreix a uns més que a d'altres. Un exemple n'és el llenguatge escrit el qual té més valor que l'oral. Aquest últim pot ser més proper a determinats grups socials però el primer és el més influent i això perjudica a uns i beneficia als altres. Finalment, un altre factor són els agrupaments d'alumnat per nivell, com ja deia Tarabini (2016).

DISCAPACITAT

Discapacitat

[de *dis*-² i *capacitat*]

f PAT Condició de les persones discapacitades; minusvàlidesa.

Per què es considera un tema tabú?

Sense importar a quina classe pertanyis, algunes vegades estan integrades però molt poques vegades incloses les persones amb capacitats diferents. Ara bé, segons Pineda citat per Alas (2016) la paraula discapacitat implica prejudicis. La discapacitat implica capacitat. Tots estem discapacitats per unes coses i capacitats per d'altres, així que no es pot parlar de discapacitat sinó de capacitats diferents.

Mes enllà de què és una problemàtica que creua a totes les classes socials, tenir un fill amb capacitats diferents i ser d'una família treballadora és molt més complex. Per començar, l'Estat no garanteix l'accés als tractaments per a tots els que ho necessiten. Per exemple, afirma Alas

(2016), l'estimulació, que és un incentiu constant per a la millora del seu desenvolupament, és una teràpia exageradament cara que sense una bona obra social és quasi impossible de pagar.

A més, s'ha de tenir en compte que les pensions per discapacitat quasi no cobreixen els costos de certs medicaments i ajudes terapèutiques que brinda l'Estat, les quals són moltes vegades inaccessibles perquè el sistema de salut està saturat: falta equip mèdic capacitat i infraestructures i pressupostos per a sostenir els programes públics i educació, falta de personal que faci que els tràmits no siguin infinits, etc. Així doncs, l'autora es planteja l'interrogant de com una família treballadora pot donar-li aquestes eines necessàries per al correcte desenvolupament dels seus fills si quasi no pot cobrir les necessitats bàsiques de la seva llar. És una situació que no ve de nou sinó que es va arrossegant de govern en govern.

Així doncs, queda en evidència que, una vegada més, el major discriminador segueix sent l'Estat que amb la seva burocràcia i escàs pressupost per aquesta àrea, exposa a aquest sector de la població. Tot i el canvi notori i l'avenç en el món en quant a l'acceptació de les persones amb discapacitat, sembla ser que segueix sent un tema tabú per a la gran majoria de les persones (Alas, 2016).

Paral·lelament, hi ha un seguit de factors que són clau per entendre aquesta opacitat del tema. Es tracta de la imatge social que es té encara avui en dia sobre la discapacitat. Tot i haver variat amb els anys i haver-ne assolit grans èxits, les persones encara es topen amb barreres mentals davant d'aquest sector de la població. Tal i com diu Barriga (2008), la imatge social de les persones amb discapacitat ha estat un element de preocupació i d'anàlisi permanent en tots els estudis que s'han elaborat sobre la normalització i integració d'aquests grups socials. Per tal de garantir-ho, s'ha donat protagonisme a les polítiques socials amb les quals, a través de la comunicació, es pretén facilitar la solució de les reivindicacions incloses en els seus projectes estratègics.

Segons aquest mateix autor, la imatge social que acompanya als discapacitats al llarg de la història més recent ha passat per diferents fases i no sempre ha tingut un sentit unidireccional. Com en tots els processos històrics, s'han registrat etapes de retrocés i d'indefinió. Tot i així, cal dir que en els últims períodes més recents, s'han assolit cotes de clara normalització. Com en la resta de països més avançats, a Espanya s'han superat les actituds més hostils o atàviques fins a assolir nivells homologables als països del nostre entorn i inclús algunes discapacitats com ara la ceguera, figuren al cap de la llista en quant a normalització i integració.

Existeix una gran disparitat a l'hora d'estudiar l'evolució de la imatge dels discapacitats atès que aquesta té diferents valoracions i consideracions segons la importància social de cada una

d'elles. Ho exemplifica dient que, en general, es pot considerar que la visibilitat i integració de les discapacitats sensorials comencen a evolucionar favorablement mentre que d'altres més associades a la intel·ligència, incloent les malalties mentals, es mantenen estancades en el passat més ignominiós.

Encara que el balanç del desenvolupament que ha patit la imatge de les persones amb discapacitat a Espanya, en alguns aspectes i durant els últims anys, ha estat molt favorable, la plena normalització té encara etapes importants per cobrir. Existeix encara un ampli marge d'avenç i perfeccionament, especialment en el que concerneix al protagonisme de les pròpies persones amb discapacitat. Amb molta freqüència, persones sense discapacitat han assumit feines de presència, inclús de representació dels interessos del sector, ja sigui per raons professionals, contractuals, familiars o inclús vocacionals. Tot i així, l'evolució dels propis col·lectius de discapacitats demanda que, menys en circumstàncies molt especials, assumeixin la gestió i el protagonisme dels seus assumptes (Barriga, 2008).

Altrament, afegeix, hi ha un altre àmbit de presència de la discapacitat en el que l'evolució registrada ha estat menys favorable: la integració en les institucions i en la vida pública. Encara avui en dia continua sent molt limitada i en menys mesura inclús en els nivells de responsabilitat de les empreses. Es registren casos notables com, per exemple, una diputada amb seqüeles de poliomièlitis, un diputat amb paraplegia, un senador cec, etc. Aquestes situacions excepcionals les quals provoquen sorpresa són precisament perquè confirmen un comportament de discriminació encara sòlidament assentada en la societat actual.

Barriga (2008) ens diu que de cara a l'immediat futur, aquest és l'objectiu més ambiciós de la població discapacitada: normalitzar la seva presència en tots els àmbits de la societat, trencar amb la segregació en la que encara avui en dia s'estableixen, assumir protagonisme, etc.

En la mateixa línia, García de la Cruz (2008) considera que hi ha diverses barreres socials amb les que inevitablement xoca la vida quotidiana des de la discapacitat i a més la probabilitat marca que mai siguin del tot eliminades. Per empitjorar encara més la situació, aquestes barreres socials no estan només en "els altres", en la gent. Les investigacions apunten com una dada clara que les barreres, els obstacles, els prejudicis, els estigmes i la incomoditat o impossibilitat de viure en una vida "normal" està present en la psique de les persones afectades per alguna discapacitat i pels seus familiars. Les societats, doncs, estigmatitzen a qualsevol altre humà amb algun tret visible fora d'allò comú. Les persones amb discapacitat visible són arrancades del món social de la normalitat pel mateix fet de tenir una discapacitat estigmatitzant. Per suposat, la majoria de les discapacitats permeten participar amb normalitat en els escenaris socials més

importants com ara el laboral, el familiar, el veïnal, l'oci, la cultura, els estudis, etc. Tanmateix, la discapacitat estigmatitza a priori a qualsevol portador. La discapacitat transforma a la persona que la té en un estrany el qual només per ser-ho ja es considera un més del grup. Aquesta mutació no és per la discapacitat en sí sinó que es produeix per un entorn social, és a dir, per la forma que aquest entorn la tracta i la deixa actuar. Aquest entorn social no és aprehensible, sinó que és una estructura cognitiva que uneix un biaix perceptiu i una reacció, una actitud, sobre les persones estigmatitzades que abraça amb molta força no només als altres sinó també a la persona afectada per la discapacitat i els seus. Són uns biaixos ideològics que donen lloc a forts prejudicis sobre com han de ser les persones, és a dir, estereotips que marquen i controlen, en gran mesura, les nostres percepcions i reaccions davant de fets socials que són assimilats i filtrats per l'estructura d'aquests estereotips que configuren tanta informació sobre la imatge que coneixem així com la reacció que tenim davant d'això. En definitiva, els éssers humans tenim al tendència d'anar més enllà de la informació que rebem, conformant una imatge que combina la realitat percebuda i els nostres instruments de categorització i interpretació de la realitat (prejudicis i estereotips).

Afegeix que aquesta minimització d'entitat com a ésser humà, algú a qui li falta quelcom per a ser una persona corrent té dos escenaris de conseqüències: per una banda, la coerció des de fora cap a les persones amb discapacitat a través del control social disciplinari. D'altra banda, un que impacta amb els discapacitats mateixos, modelant la seva pròpia identitat personal a través de l'imprescindible joc d'interaccions socials en el que es configura la pròpia identitat social. Estem, doncs, davant d'una equació social que quan s'imposa, exclou de totes les activitats socials als discapacitats. L'estigma inhabilita per entrar i sortir amb normalitat en els diferents escenaris socials en els que desenvolupem la nostra vida quotidiana.

S'ha avançat en el tractament social de la discapacitat? García de la Cruz (2008) considera que sí s'ha fet a nivell normatiu, legal i organitzatiu però no en l'àmbit social real, el pràctic. Això no vol dir, però, que no s'hagin fet avenços en l'àmbit social ja que n'hi ha i molts. Tanmateix, el més desesperançador és que la normalització d'allò no estandarditzat i els estigmes continuïn sent els mateixos des de fa anys tot i que les persones que els tinguin siguin menys, encara n'hi ha massa que pensen d'aquesta manera.

Com afecta als infants?

Segons Castillo (2007), durant molt de temps s'ha valorat la discapacitat com a conseqüència de quelcom que afecta a la persona, però depenent de les facilitats que existeixen a l'entorn, aquesta es manifesta de forma més aguda o quasi inapreciable. Si l'entorn no s'adapta a les

limitacions dels individus, es fan més patents les seves discapacitats i aquesta passa a ser un problema personal a un de dimensió social.

Martínez i Planella (2010) consideren que la diferència, és a dir, el fet de no ser com la majoria o tenir necessitats diferents, és un dels principals aspectes que generen problemàtiques i dificultats en les persones amb discapacitat. En aquest procés, afegixen, sí que hi té un pes específic l'afectació biològica però també és tant o més determinant la resposta social. Com ja s'ha dit, és cert que durant les últimes dècades s'han generat una sèrie de canvis en l'atenció a les persones amb discapacitat de gran magnitud i, arran d'això, moltes d'elles podrien passar pràcticament desapercebudes entre la mal anomenada "normalitat". Sí que és cert que en el nostre país, aquests col·lectius han desenvolupat una gran capacitat d'organització, mobilització i demanda social per part dels familiars. Això, avui en dia, es tradueix en un ampli ventall de serveis i possibilitats adreçats a les persones amb alguna discapacitat. Afirment, per això, que hi ha hagut un canvi conceptual sobre la discapacitat que ha permès que millori la qualitat d'aquests dispositius i hagi fet un gir molt detonant en els darrers temps. El pas del model d'interpretació de la discapacitat mèdic al model social ha significat un nou paradigma de la qualitat de vida d'aquestes persones (Martínez i Planella, 2010).

L'impacte de l'entorn vers l'infant és crucial en molts aspectes des del primer dia de vida, fins i tot des d'abans, quan els pares han anat creant un imaginari de les característiques que tindrà el seu fill o filla. Bona part de la infantesa dels nens i nenes amb discapacitat depèn, precisament, del pes negatiu i traumàtic que hagi suposat per als pares aquest fet. Una circumstància d'aquestes característiques a qualsevol pare o mare li genera estrès, un plantejament vital i una situació d'angoixa que cal passar.

També cal remarcar la possibilitat que els infants, en sí, en alguns casos tinguin dificultats per desenvolupar alguna competència només pel fet de creure que "no n'és capaç" i aquest estigma, fins i tot, pot fer no complir els drets que tenen com a ciutadans. Creus (2010) ens diu que el dret a ser escoltat és una expressió de la consideració de l'infant com a ciutadà, com a titular de drets civils, l'hem de tenir present i aplicar-lo en totes les situacions quotidianes. Així doncs, si posem en dubte la participació dels infants en general, tenint en compte que és un dret, cal reflexionar sobre les accions que dissenyem explícitament per a la participació dels menors amb discapacitat.

Per aquest motiu, i tal com s'ha comentat en l'apartat anterior, els recursos, començant pels serveis mèdics, han de poder transmetre clarament les limitacions, però sobretot les capacitats que poden arribar a tenir els infants amb discapacitat. El disseny de recursos socials per on

circuli l'infant han de tenir la certesa de poder transmetre aquestes possibilitats, sense generar una falsa esperança, però sí establint unes fites que provoquin esperar el màxim d'aquestes persones. A vegades, es pot pensar que la mirada que es fa al tema serà reflectida en les accions que duuguin a terme els professionals o familiars dels infants. Però s'ha de fer especial èmfasi en el fet que els dispositius socials, sanitaris i educatius han de dissenyar-se de tal manera que aquest grau d'exigència sigui la clau de desenvolupament d'aquests infants, però que també aquests recursos siguin l'espenta social que canviï aquest estigma de limitació, anormalitat i incapacitat. Així doncs, en funció d'aquesta feina de canvi conceptual, la percepció de les persones vers la discapacitat serà diferent i els recursos de les xarxes de serveis es dissenyaran d'una altra manera (Martínez i Planella, 2010).

També cal fer incís en què podria ser paradoxal tenir dret a ser tractat com i des d'on tothom vol ser tractat, però sense tenir en compte el dret a ser diferent. Des d'aquí, s'enceta una petita reflexió sobre ser catalogat com a "especial". Aquesta catalogació significa un canvi que prové de la situació d'haver estat "no especial" i, per tant, un canvi d'identitat que només respon a les exigències externes (Thomas i Loxley, 2007).

A les escoles, afegeixen Martínez i Planella (2010) que el discurs està molt més treballat i elaborat i que en les darreres dècades, molt nens i nenes que utilitzaven un "servei especial" han passat a formar part de les anomenades "escoles normalitzades". Ja sigui amb més o menys èxit, aquest ha estat el procés. El que està clar, afegeixen, és que ens trobem davant de situacions que requereixen respostes el màxim de normalitzadores possibles, però amb una exigència d'especialització significativa.

Allò que està clar és que els diferents dispositius de les xarxes de salut, educació, serveis socials, etc., haurien de poder absorbir qualsevol necessitat de tots els ciutadans. En aquest cas, és possible que una persona amb discapacitat suposa una especialització que no hauria de convertir-se en una estigmatització que ens porti a visualitzar-ne la limitació, la anormalitat... Tot plegat es complica quan, precisament, tendim a la categorització de les persones, però cal mirar de constatar que millorem en l'atenció a les persones sense haver d'establir diferències i podent mirar tothom amb els mateixos ulls. La nova percepció i el canvi conceptual de la discapacitat en si és un tema social pendent, una limitació de tots plegats que s'ha de superar, que no farà més que millorar la percepció que la societat té sobre els infants amb discapacitat i que haurà de permetre trencar amb la maleïda frontera de la normalitat que ens estructura en els altres i nosaltres.

HOMOFOBIA

Homofòbia

f Aversió a l'homosexualitat o als homosexuals.

Per què es considera un tema tabú?

Schauer (2014) destapa aquest apartat dient que per trencar un tabú, s'ha de parlar d'aquest tabú. L'homofòbia és una reacció apresada, en primer lloc pels nostres progenitors, després s'enforteix amb l'aprenentatge social per a després expressar-lo amb la gent que es veu o actua de maneres diferents a allò que estem acostumats a comprendre del comportament humà.

Ens defineix el terme homofòbia com una aversió obsessiva contra els homes i dones homosexuals, encara que generalment també s'inclou a la resta de persones que integren la diversitat sexual, com és el cas de les persones bisexuals o transsexuals, i que mantenen actituds o hàbits comunament associades a l'altre sexe, com els homes amb comportaments associats al gènere femení i viceversa, amb les dones que presenten conductes associades al gènere masculí.

L'homofòbia no és un terme estrictament psicològic. Amb elevada freqüència, són múltiples les agressions i assassinats contra persones amb sexualitat diferent. S'han realitzat estudis en els quals s'ha relacionat l'odi cap a l'homosexualitat amb sentiments homosexuals o transgènere reprimits, mentre que els experts en teoria de gènere lliguen l'homofòbia amb la cultura patriarcal dominant, que a més discrimina a les dones de manera total o parcial. A més, comptem també amb que les identitats religioses i culturals mantenen una postura moral de rebuig cap a l'homosexualitat, com és el cas de l'ortodòxia cristiana, jueva i islàmica. Això significa que l'homosexualitat no és acceptada com una condició sexual natural d'una persona, sinó que s'observa com una anomalia que ha de ser combatuda i "reparada". Segons aquestes creences, consentir en els actes sexuals propis d'aquesta orientació sexual es considera un pecat, encara que la classificació o gravetat d'aquest pensament ha variat al llarg de la història. Schauer (2014) ens diu que és bastant contradictori el tema de l'homosexualitat i la religió degut als passatges bíblics que parlen sobre això. Tot i així cal recalcar que tot i que el que hi digui a les sagrades escriptures, a través dels temps s'han adoptat algunes pràctiques que són considerades pecat i que tot i que s'hi trobin en elles, són permeses o practicades en les societats actuals. En són exemples el divorci, l'assassinat, l'adulteri, etc.

Paral·lelament, Parra (2009) també ens parla del tabú sobre l'homosexualitat o l'homofòbia, el qual considera que ha estat molt intens durant segles, però que en les últimes dècades ha estat perdent progressivament el rebuig cultural. Sobre l'homosexualitat no existeix una explicació generalment acceptada per la biologia. Tanmateix, cada vegada hi ha una major evidència que apunta a una predisposició hereditària. Suposant que aquest fos el cas, els tabús homosexuals afavoreixen els gens homosexuals atès que socialment es forçava als mateixos a casar-se i tenir fills contra la seva voluntat.

Aquest mateix autor ens diu un fet curiós i és que, paradoxalment, aquest nou respecte per l'homosexualitat acabarà per aconseguir allò que abans pretenien els intolerants: que l'homosexualitat s'extingeixi. Així ho recolza també Blackmore (2000) dient que a mesura que augmenta la transmissió horitzontal del tabú, aquest hauria de perdre la força i desaparèixer a la llarga, com és el cas en moltes societats. En aquest cas, les persones homosexuals estan lliures per mantenir relacions de llarga duració amb el mateix gènere, sense veure's obligats a procrear. L'efecte a curt termini dona com a resultat una conducta homosexual molt més oberta, una acceptació social major però a llarg termini, l'efecte podria conduir a una disminució dels gens homosexuals.

Bucio (2013) ens diu que l'homofòbia es basa en un conjunt d'estigmes immersos, prejudicis desavantajosos, estereotips arrelats i tabús acceptats acríticament. Disminueix l'esperança de vida, la protecció contra els riscos i els accessos a serveis. A més, enforteix la intolerància a la diversitat i facilita els abusos a l'autoritat. Promou la ruptura de les famílies i l'odi entre els grups. Legitima la llei del més fort. És caracterització de superioritat i d'inferioritat, i negació d'igualtat en drets. Normalitza la desigualtat. Aquesta, s'expressa en maltractament, abusos, exclusió, por i ruptura de teixits socials. L'homofòbia, com tota forma de discriminació, és negació de la dignitat humana, que provoca la violència i impossibilita la democràcia. És, sens dubte, un fenomen complex. Per això, és indispensable conèixer-la millor així com saber com ha influït en la construcció històrica de la societat.

Schauer (2014) ens argumenta que el terme "homofòbia" no ha de confondre's amb la por a l'home ja que en llatí "homo" significa home. Tot i així, el significat cultural que se li ha donat és per a referir-se al temor cap als homosexuals. Aquest, el podem veure reflectit en quasi totes les àrees de la nostra societat, independentment del nivell educatiu l'homofòbia està tan arrelada en nosaltres perquè és allò que hem après de les generacions passades infundat per la por a la bíblia i a les històries que ens expliquen del destí que tindrem si som o practiquem activitats homosexuals. L'homofòbia és el resultat de la promoció de l'odi, que va enfocat directament a tot allò que és diferent. Curiosament, afegeix, que els éssers humans som capaços de promoure

L'odi tot i no haver nascut amb aquesta característica. L'odi és après i aquells que són tancats de ment, són els que promouen els actes homòfobs. Tanmateix, ens diu que mentre la societat no sigui capaç de conèixer més sobre la gran diversitat i varietat que el món ens ofereix, no serem capaços d'eradicar l'odi, les fòbies difoses pels mals preconceptes humans. Tenir la ment oberta només requereix promoure l'aprenentatge de la vida.

Sembla ser que l'homosexualitat, afegeix Schauer (2014), porta l'estigma que les persones homosexuals són inferiors a la resta humana, és a dir, són un estat evolutiu en retrocés. A més, no volen acceptar que ser homosexual no només no fa ni inferior ni retardat, sinó simplement és una rama més de la naturalesa. Les construccions socials són causes directes de que l'ésser humà vulgui diversificar-se de forma biològica.

Són diferents les persones amb una sexualitat no comú? Homosexuals, transsexuals, asexuals, intersexuals, etc. Tots ho són, així com també els heterosexuals. Cadascú amb les seves qualitats i defectes i, evidentment, amb necessitats afectives. Ara bé, si es realitza aquest tipus d'expressió en públic encara ara pot portar atacs de persones que ni tan sols et poden conèixer únicament pel propi trauma psicològic d'aniquilar l'homosexualitat o per l'obsessió de fer-los heterosexuals o "normalitzar-los". Creuen, argumenta Schauer (2014), que per matxucar-los podran aconseguir-ho quan això, evidentment, ni es tria ni es canvia. Només aquestes accions ja condicionen la vida d'aquest nombrós col·lectiu de persones. De fet, opina, que enfrontar-se amb aquest conjunt de persones homofòbiques requereix de molta valentia i amor cap a un mateix ja que toca plantar cara i afirmar i dir orgullosament la determinació pròpia. Hi ha moltíssimes persones que no accepten la seva condició sexual. Argumenta que moltíssims homes de 50 anys mai ho han reconegut i han estat enganyant a la seva dona així com a ells mateixos durant moltíssims anys. Aquests homes ara es penedeixen de no haver viscut la vida que voldrien, la que els pertanyeria únicament a ells, però que per quedar bé amb la societat ho han fet, quan aquesta ni tan sols els pot complaure amb res.

Eradicar l'homofòbia està en les mans de tots. És voler realitzar quelcom bo per al propi país, però tot es qüestió de voluntat i de trencar aquests tabús socials.

Com afecta als infants?

L'assignació de rols de vida afecta directament a la ment dels infants fent-los-hi creure que, per exemple, els homes no han de plorar ni expressar els seus sentiments quan la mateixa naturalesa brinda l'oportunitat humana de tenir emocions i expressar-les amb el plor, argumenta Schauer (2014).

Aquest mateix autor ens explica que, per mala sort, ha pogut conèixer progenitors que han colpejat quasi fins a deixar inconscients als seus fills únicament per què els han trobat jugant a jocs considerats de l'altre sexe o inclús usant colors que no corresponen als seus suposats i establerts rols de gènere. El mateix passa amb les dones ja que en la infantesa, se'ls assignen uns colors que han d'assumir segons les construccions socials. Aquests són el rosa, el morat, els colors pastel així com altres objectes per jugar com són les tassetes de cafè per aprendre a atendre al seu futur marit. Són rols, doncs, que s'imposen per culpa d'una construcció social, tot gràcies a voler fiançar els rols de gènere.

Ens diu que l'homofòbia va més enllà d'assassinats. Molts pares de família han rebutjat literalment als seus fills, desheretant-los, denigrant-los i inclús insultant-los per sol fet de ser homosexuals. El 90% dels pares de família ho han fet als seus fills els quals han decidit confessar-los-hi la veritat després d'haver-ho reprimat des què en són conscients. Se suposa que els progenitors han d'ajudar-te i recolzar-te al cent per cent però en moltes ocasions són amb els que menys pots comptar un cop s'ha declarat la veritat. Això, argumenta, es degut a que cap pare o mare està preparat per escoltar sobre l'homosexualitat dels seus fills. És més, la gran majoria els incomoda l'homosexualitat en sí, però si els ofèn de maneres abismals quan es tracta dels seus fills.

L'homofòbia, però, no es queda aquí. Les ferides que executen queden tan profundes en les seves ments que resulten difícils de superar. Aquestes, són tan profundes que generen sentiments d'odi cap a la mateixa identitat individualista i naixen actituds d'homofòbia inclús entre la mateixa comunitat homosexual. Si l'enfoquem a l'escola, els resultats són escandalosos. Quantes persones s'han arribat a suïcidar per ser ofeses a diari per ser homosexuals, inclús quan elles mateixes no ho saben encara però ja la societat escolar tendeix a separar-los dels grups per ser efeminats o més masculinitzades. Schauer (2014) recorda que ell mateix havia arribat a odiar a alguns companys de l'escola sense saber per què, fins que un dia el van obligar a barallar-se. Només recorda que li deien "marica", floreta, i ell mateix no sabia el per què li deien així. Explica que ara ho compren però es planteja com pot ésser que els pares de família prefereixin corregir quelcom natural dels seus fills en comptes de reforçar la seva personalitat. El que fan així, afegeix, és traumatitzar-los de per vida. Inclús sembla impossible però hi ha hagut familiars que inclús han contractat exorcistes per "curar" els seus fills. Com pot ser que prefereixin veure'ls sofrir que reforçar-los i ensenyar-los a enfrontar-se en un món on els altres els veuran com a estranys. Està clar que el rostre de l'homofòbia radica, en primer lloc, en l'educació que es rep directament dels nostres progenitors, els quals van ser educats d'aquesta manera. En segon lloc, a l'educació que rebem segons l'entorn en el que ens desenvolupem.

Schauer (2014) llença un missatge d'esperança, motivant a les persones a no ser assassins de somnis, fiant les pròpies virtuts i defectes, sent conscients d'aquests i buscar sempre la manera de millorar. Allò que han de fer els pares de família és mirar als seus fills i filles jugar, independentment a què, i es plantegin la pregunta de si realment els volen veure infeliços, o si prefereixen que s'ajuntin amb persones de les quals no podran sentir mai amor, únicament pel fet de no ser heterosexuales? Allò que no es pot permetre, afegeix, és que per culpa de l'homofòbia que encara avui en dia hi ha vigent en les persones, es destrueixin els sentiments d'aquest col·lectiu.

L'European Union Agency for Fundamental Rights o FRA (2009) ens parla sobre l'educació. L'entorn escolar és un lloc en el que els límits de conducta i l'expressió del gènere es veuen influïts pels companys i professors. Aquesta influència, no tan sols té importants conseqüències per a la socialització de la persona, sinó que afecta també a les seves perspectives de vida, sobretot en allò que respecta l'ensenyament universitari i a les oportunitats de desenvolupament professional. Els centres educatius tenen l'objectiu d'ensenyar i influeix en les generacions i, per tant, l'oportunitat d'educar per la tolerància.

Afegeix que les persones LGBTIA (lesbianes, gays, bisexuals, transsexuals, intersexe i asexuals) sofreixen amb freqüència agressions verbals i físiques en els centres educatius dels Estats membres de la UE. La intimidació i l'hostilitat poden adoptar la forma d'agressions físiques, insults i amenaces a través d'internet o del telèfon mòbil. En la majoria de casos, es considera normal l'ús del llenguatge homòfob i és acceptat en la vida diària dels centres educatius. En la majoria de països, aquests centres no semblen tenir criteris definits ni formació per a lluitar contra l'abús homòfob. Això és degut, en part, a les actituds homòfobes i transfòbiques que també presenten alguns membres del professorat. La temàtica LTGBIA està quasi absent en els plans d'estudi, donant lloc a una invisibilitat general d'aquestes persones. Lamentablement, en alguns Estats membres el debat o l'ensenyament dels temes relacionats amb l'orientació sexual i la identitat de gènere en els centres educatius estan expressament prohibits.

La intimidació homòfoba i transfòbica en els centres educatius pot augmentar les taxes d'abandonament i absentisme escolar entre els alumnes LGBTIA, cosa que redueix les seves possibilitats d'accedir a l'ensenyament superior. També pot contribuir a l'aïllament social i al sofriment psicològic, a més d'augmentar el risc de conductes auto-lesives.

Ja que l'escolarització exerceix un paper tan formatiu en la vida de totes les persones, és essencial que s'adoptin mesures per combatre les actituds basades en prejudicis i evitar que causin danys. Aquestes mesures podrien consistir en:

- La introducció de la temàtica LGBTIA en els plans d'estudis dels centres escolars amb l'objectiu de fomentar la tolerància i l'enteniment mutu tant entre el personal com entre els estudiants, a més de sensibilitzar respecte a estructures familiars no tradicionals. Els materials didàctics podrien incloure llibres per compartir amb els pares i ajudar a eradicar estereotips i explicar la diversitat sexual.
- L'adopció en els centres educatius de polítiques contra l'hostilitat que tinguin expressament en compte l'homofòbia i la transfòbia.
- La formació del professorat sobre la forma d'abordar la temàtica LGBT en l'ensenyament, així com la formació de professors i assessors escolars sobre el mode d'actuar en els casos d'hostilitat homòfob i transfòbic. (FRA, 2009).

MALTRACTAMENT

Maltractar

[s. XIV; de *mal-* i *tractar*]

v tr 1 Tractar malament. *Un home que maltracta la dona. Una mestra que maltracta els nois.*

Abans de justificar els motius pels quals el maltractament es considera una temàtica tabú, cal analitzar en què fa referència i quins tipus n'existeixen.

Tal i com ens diu la Xarxa Telemàtica Educativa de Catalunya (2016) sobre el protocol de prevenció, detecció, notificació, derivació i coordinació de les situacions de maltractament infantil i adolescent en l'àmbit educatiu, entenem per maltractament la situació en què un infant o adolescent és objecte de violència, física o psíquica, sexual i/o emocional, o privació dels seus drets i del seu benestar, per acció o per omissió, per part dels pares i/o cuidadors, les persones de qui generalment depèn pel seu desenvolupament correcte o per part de qualsevol altra persona.

Podem distingir diversos tipus de maltractament:

- *Maltractament físic*: és qualsevol acció no accidental que provoqui als infants i adolescents danys físics o malalties.
- *Negligència o abandonament*: es produeix quan les necessitats bàsiques de l'infant o de l'adolescent (físiques, socials i psicològiques) no són ateses, de manera temporal o permanent, per cap dels membres del grup on conviu (alimentació, higiene, atenció mèdica, educació, vestit, vigilància, seguretat).
- *Maltractament psicològic o emocional*: és aquella situació crònica en la qual altres persones, adultes o menors d'edat, amb actuacions o privacions, provoquen a l'infant o adolescent sentiments negatius envers la pròpia autoestima, i limiten les seves iniciatives (menyspreu continuat, refús verbal, insult, intimidació, discriminació, etc.)
- *Abús sexual*: és tota activitat sexual imposada per un adult a un menor d'edat. També es considerarà abús les activitats sexuals imposades per un menor d'edat a un altre si el primer és considerablement major que la víctima o utilitza la força, les amenaces o altres mitjans de pressió. Les activitats sexuals entre infants no es consideraran abús sexual quan els infants superin el límit d'edat establert per l'estat per a les relacions sexuals consentides (que a l'Estat espanyol és de 16 anys).
- *Maltractament prenatal*: manca de cura del propi cos, conscient o inconscient, o la ingestió de drogues o substàncies psicotròpiques per part de la mare durant el procés de gestació, i també el produït indirectament al nadó per la persona que maltracta la mare en procés de gestació.
- *Sotmetiment químic-farmacèutic*: és aquella situació en què es sotmet l'infant o adolescent a qualsevol tipus de drogues, sense prescripció mèdica, que l'incapacita per al desenvolupament de l'autonomia, la resistència o el control. Pot ser causada per l'anomenada *síndrome de Münchhausen* "per poders", que es dona quan els pares, tutors legals o guardadors simulen malalties a l'infant, se'l sotmet a contínues exploracions mèdiques o a ingressos hospitalaris, al·legant símptomes ficticis de manera activa pel propi adult.
- *Maltractament institucional*: és causat per qualsevol legislació, procediment, actuació o omissió procedent dels poders públics o derivada de l'actuació individual del professional relacionada directament o indirectament amb el món de l'infant o adolescent, que pot generar situacions per acció i/o omissió que impedeixin el millor desenvolupament dels infants i adolescents.
- *Explotació laboral*: situació en la que s'utilitza a l'infant o adolescent en edat no laboral per a treballs on s'obtingui qualsevol tipus de guany.

- *Explotació sexual*: s'indueix o s'obliga a l'infant o adolescent a activitats de prostitució i/o pornografia.
- *Maltractament mitjançant les tecnologies de la informació*: Utilització de qualsevol forma de violència fent ús de la tecnologia.

El Comitè dels Drets del Nen de les Nacions Unides va dictar l'Observació General núm. 13 (2011) sobre el dret del nen a no ser objecte de cap forma de violència o maltractament que fa una enumeració i definició de les formes de violència que afecten als infants i als adolescents i que s'ha de tenir en compte per interpretar i aplicar el present protocol (XTEC, 2016).

Per què es considera un tema tabú?

Roig (2016) en diu que parlar del maltractament infantil suposa també el fet de poder definir de què es tracta aquest tipus de qüestió ja que en molts casos arriba a ser un tema tabú o no s'atén adequadament. Com ja hem vist, el maltractament pot arribar a ser molt ampli i anar des d'una conducta despectiva per als infants fins a dur a terme violència física en ell. Es dona en tots els estats de la societat, al marge de l'origen i el nivell educatiu dels progenitors.

Pot passar-li a qualsevol, ens diu De la Puente (2014). Sobretot quan es parla de l'abús sexual infantil, el qual es considera el més tabú a Espanya. Les estadístiques estatals realitzades l'any 1994 ens desvelaven que l'havien patit un 22'5% de les dones i un 15'2% dels homes. Afegeix que la visió social que hi ha sobre l'abús sexual a menors fa un mal terrible. A més, és molt diferent a la existent, per exemple, cap a situacions de maltractament físic. Els motius al rebuig del tractament de l'assumpte poden ser derivats a que es tracta de temes delicats els quals trenquen tres mites: la infància, el sexe i la família. Al menys set de cada deu casos d'abusos sexuals a menors a Europa són comesos per persones integrades a la vida dels infants, a les que coneixen i confien, segons dades recollides al Consell d'Europa. A més, les xifres exposen que un de cada cinc infants europeus són víctimes d'algun tipus de violència sexual.

L'autora afegeix que una problemàtica que té uns percentatges així necessita que se l'estudiï, perquè si es tractés d'una malaltia estarien fent l'impossible per poder solucionar-ho. Com que es tracta d'abús sexual, es creu que també hi ha pors a conèixer la realitat ja que es tracta d'un problema que afecta a tots els països i classes socials.

Així doncs, la tipologia més oculta és la del maltractament sexual, per damunt de qualsevol altra. El Ministeri de Sanitat, Serveis Socials i Igualtat defenen les seves accions a través de la

realització de campanyes i estudis estatals i europeus al respecte, encara que principalment des d'una perspectiva més genèrica: la del maltractament infantil. Sí que es reconeix que el Govern té interès, però s'ha de reconèixer que les campanyes contra els abusos no són prou notòries i això significa que l'objectiu tampoc s'ha assolit.

La psicòloga i fundadora de la Associació per a la Sanació i Prevenció d'Abusos Sexuals en la Infància (ASPASI), Margarita García Marqués, opina que un dels aspectes a millorar és l'alarmisme malsà que hi ha al voltant d'aquests temes. S'ha de començar per la normalització dins de la serietat del problema, perquè sinó generes un rebuig, afirma De la Puente (2014). El tracte amb els mitjans de comunicació és molt important, afirma la psicòloga. S'ha de fer amb la serietat que se suposa però sense el dramatisme que se li dóna moltes vegades, sense usar termes com "gravíssim" o "aberrant" ja que no ajuden, només traslladen una connotació negativa a la víctima. Algunes testimonis argumenten que la consciència social és molt important ja que les respostes que havien obtingut quan havien decidit explicar-ho foren de por, de recel, de no saber que dir, d'incredulitat en ocasions, etc.

Quelcom important i que també té a veure amb l'ocultisme de la temàtica és el fet de pensar que això mai et pot passar. És a dir, aquella actitud més corrent és la de pensar que si hi ha un canvi d'actitud per part de l'infant pot ésser degut a la gelosia per part d'un nou germà o germana, o que té alguna problemàtica a l'escola per algun motiu, però l'abús no existeix. La clau està en barallar aquesta possibilitat perquè si es manté al marge, encara que sigui de forma inconscient, s'està evitant i, per tant, ocultant. Si es té en compte, els infants que ho pateixin tindran la sort de tenir un entorn de protecció. Ara bé, l'actitud de l'infant maltractat també pot tenir connotacions negatives i prolongar el tabú atès que una tàctica de l'abusador pot fer que la víctima es senti "còmplice" de quelcom dolent i, per tant, no ho explicarà per a que no el renyin. Quan creixes, a més, et fa por la pregunta: i ara ho dius?. Aquest fet atemoreix, així com la destrucció familiar i tot allò que té i segueix aguantant. Tanmateix, els experts coincideixen en què si la persona ho pot parlar o té recolzament d'algú a qui poder-ho compartir, els serà més determinant. Ara bé, cadascú està preparat en un moment determinat.

Sotelo (2016) entrevistada per Reyes (2016) afirma que lamentablement, el maltractament infantil ha estat considerat com un tema tabú i la invisibilitat del fenomen ha impedit generacionalment enfrontar la gravetat del tema. Els múltiples casos i la poca afrontació ressalta la impossibilitat del Govern i la societat civil per protegir el segment més fràgil de la població que és la infància. A més, el 67% de les víctimes es converteixen en abusadors, cosa que no significa que tots els infants maltractats arribin a ser-ho, però sí que existeixen moltes raons biològiques i estructurals que poden definir i explicar aquest fenomen. Per tant, s'està generant

més violència. Allò que destrueix el teixit social és la gènesis del maltractament infantil. Es reproduïx una cadena de violència, de delinqüència, de consum d'estupefaents, etc., però tot i així el tema es segueix minimitzant però no només es qüestió d'acusar al govern sinó que tots en som responsables. La societat és profundament responsable de ser tolerant envers aquest tema.

Pujol (2013) ens cita unes paraules de Vicki Bernadet, autora que ens diu que la societat som tots i tenim la capacitat de millorar o empitjorar el món que vivim. Sovint, es discrimina l'abús sexual perquè provoca incomoditat i rebuig, com ja ens han dit altres autors. Com a societat, opina que ens hem d'exigir ser tan valents com ho han estat aquells qui ho han hagut d'enfrontar. Afegeix que nosaltres hem sigut els culpables de fer un tabú de l'abús sexual, així que nosaltres som els que hem de lluitar per fer que ho deixi de ser. Aquella lluita perquè no sigui un tema tabú, no s'ha de fer per protegir als fills, als nets o d'altres, sinó per protegir a la infància i al seu futur. És a dir, és una implicació de tota la societat amb la infància per tal de proporcionar la suficient valentia per donar veu a les víctimes i així trenquin el silenci i el secretisme que solen ocultar en aquestes situacions.

Com afecta als infants?

En aquest cas, no s'aprofundirà en les conseqüències directes de cada un dels maltractaments sinó que es generalitzarà per tal d'extreure'n uns resultats comuns entre els diferents abusos. Alguns d'ells, i segons les variables que s'exposen a continuació, poden ser més o menys nocius, però tots generen conseqüències en el desenvolupament integral de l'infant.

Rossi (2012) ens diu que el maltractament infantil, definit com els abusos i desatenció a menors de 18 anys, comporta com a conseqüència problemes de salut física i mental, que poden durar tota la vida i a més ocasionar trastorns socials i laborals, que poden retardar el desenvolupament econòmic i social dels països, i així ho afirma l'Organització Mundial de la Salut (OMS).

Cicchetti i Toth (2004) afegeixen a l'opinió anterior que el maltractament infantil és un problema que impregna a tota la societat i que sovint exerceix un impacte negatiu devastador en els infants, no només en la infància sinó durant tota la vida. Tot i que el maltractament s'associa als danys físics, el camp d'investigació afirma que el dany emocional que acompanya aquests actes abusius o negligents poden traduir-se en efectes nocius més significatius i de llarg termini per als infants. Aquelles víctimes que n'han sofert durant els primers anys de vida, poden tenir conseqüències especialment doloroses degut a la vulnerabilitat d'aquests infants i al fet que els primers anys de vida es caracteritzen per un creixement neurobiològic i psicològic més ràpid en els anys següents.

Quines són els conseqüències que ens afirma Rossi (2012)? Doncs a més de causar-li dolor a les víctimes, també afecta a la seva família i pot generar-los estrès, que a més s'associa amb trastorns del desenvolupament cerebral primerenc. En casos més severos d'estrès, pot afectar el desenvolupament del sistema nerviós i immunològic. Si a més van ser maltractats en la infància, quan creixen són adults que tenen major risc de sofrir problemes físics, mentals i de conducta, com són: actes de violència, depressió, consum de tabac, obesitat, comportaments sexuals d'alt risc i consum d'alcohol, entre d'altres.

A més, el maltractament pot contribuir a patir malalties cardíaques, càncer, suïcidi i a adquirir infeccions de transmissió sexual. Té, també, un impacte econòmic pels costos d'hospitalització, tractaments de problemes de salut mental, dels serveis socials per la infància i els costos sanitaris a llarg termini.

En la mateixa línia, un estudi publicat en l'Agència SINC (2014), ens diu que els individus exposats a maltractament infantil tenen un volum significativament menor de substància grisa en diverses zones del cervell. Fins ara, els estudis de neuro-imatge estructural realitzats han estat inconsistents. Un nou treball, publicat a l'American Journal of Psychiatry i dut a terme per experts del King's College de Londres i a la Fundació per a la Recerca i la Docència (FIDMAG) de les Germanes Hospitalàries, aporta noves dades: el maltractament durant la infància actua com un factor d'estrès i produeix una cascada de canvis fisiològics i neurobiològics que podrien provocar alteracions permanents de l'estructura cerebral. Per comprendre quines són les anomalies més robustes en el volum de substància grisa, l'equip investigador, del qual també forma part la Universitat Nacional de Singapur, ha realitzat una metaanàlisi dels estudis de morfometria basada en vòxel (VBM) sobre el maltractament infantil. Aquesta, la VBM, és una tècnica d'anàlisi en neuroimatge que permet investigar diferències focals en l'anatomia del cervell, comparant les ressonàncies magnètiques cerebrals de dos grups de persones (individus maltractats i d'altres no maltractats). En comparació amb els subjectes no maltractats, els individus exposats a maltractament infantil tenien un volum significativament menor de substància grisa en diverses zones del cervell.

Ibarra (2013) també afirma que el maltractament infantil afecta a la salut en diferents aspectes. Diversos estudis suggereixen l'existència d'un període crític en el desenvolupament de l'individu en el qual l'experiència de maltractament i abús sexual pot comportar canvis neurobiològics permanents o molt duradors. S'ha de considerar com un problema de salut que afecta a diferents àrees de la vida de les seves víctimes.

En general, afegeix aquest mateix autor, els estudis són bastant convergents en quant a les conseqüències de l'abús infantil, independentment del tipus que sigui. És a dir, s'han trobat resultats bastant similars en menors víctimes de maltractament físic, negligència i exposats a la violència dels progenitors. És, com ja han dit tots els altres autors, la vivència d'un estrès continuat tan important com el que implica una situació de maltractament infantil durant el període de desenvolupament de l'individu, cosa que genera l'afectació neurològica. Aquestes alteracions tenen a veure amb afectacions en el desenvolupament cerebral i canvis en el volum d'algunes zones cerebrals, com l'hipocamp o el còrtex prefrontal, entre d'altres. També, es descriuen alteracions en el funcionament d'altres àrees com l'amígdala, fent-les més sensibles a estímuls que provoquen por. Ara bé, i sense dubte, el canvi més important es dona en el funcionament de l'eix hormonal d'afrontament a l'estrès, el denominat eix hipotalàmic-hipofisiari-adrenal. Aquest canvi influeix en com s'afronta o es respon després les situacions estressants, habitualment amb una major sensibilitat i vulnerabilitat al desequilibri psicològic. La forma en la que l'individu es relaciona, per tant, pot veure's afectada per aquestes alteracions, principalment com un major retraïment social i conductes desajustades socialment, les quals creen rebuig i incomprensió. També, es veu afectada l'àrea de la salut mental amb una major prevalença de trastorns afectius i d'ansietat, i la salut física amb tendència a malalties inflamatòries i problemes cardiovasculars, entre d'altres.

És evident que l'abús no afecta a tots els infants per igual. Cada persona disposa d'una sèrie de recursos personals, familiars i socials els quals posen en funcionament davant d'una experiència negativa, com ara l'abús sexual infantil. També té a veure la genètica de l'individu. La interacció genètica-ambient és, per tant, una variable que s'ha de tenir en compte. La manca, per exemple, d'un recolzament incrementa el risc de problemes psicològics posteriors. Un altre factor és el sentiment de culpa de la víctima o la seva baixa autoestima. L'experiència d'abús sexual és un punt d'inflexió en la vida de l'infant que, a partir dels seus mecanismes de resiliència, configurarà una trajectòria vital de risc o de protecció.

Hi ha alguna possibilitat de recuperació per aquests infants? Segons Ibarra (2013) la gran majoria, després d'un període de dol i d'adaptació, aconsegueixen portar una vida igual que la de la resta de població. Tanmateix, aquesta adaptació dependrà dels mecanismes de resiliència de cadascú, els quals funcionen com a amortidors davant del risc de problemes psicològics que suposen els abusos, sobretot els sexuals. Ara bé, la psicoteràpia és una opció molt adequada quan els infants presenten símptomes de desajust i no es compta amb recursos personals ni familiars suficients per poder tirar endavant per sí sol.

Hi ha diferents variables que s'han de tenir en compte com són el tipus d'abús sofert, el temps que s'ha realitzat, la relació amb l'abusador, la gravetat dels abusos soferts, entre d'altres. Se'n denominen variables mediadores que suposen un increment del risc de problemes psicològics pel menor. S'ha observat que una major freqüència i severitat dels abusos soferts, una relació íntima i de confiança amb l'abusador, així com altres variables relacionades amb una reacció d'incredulitat o acusatòria cap al menor per part del seu entorn davant la revelació o el descobriment de l'abús, poden incrementar grandiosament el risc, de per si ja important, de conseqüències adverses després de l'experiència de l'abús.

Així doncs, podríem concloure que els principals efectes a destacar poden ser (Marsal, 2016):

- Emocionals: problemes de relació amb els altres individus i per regular les pròpies emocions.
- Cognitius: dificultats per entendre, graduar i regular els seus estats interns.
- Conductuals: varien en funció del tipus de maltractament i inclouen des d'agressivitat, violència, aïllament, baix rendiment acadèmic, rebuig de la mare, enuresi o comportaments sexuals inadequats per a l'edat fins a conductes antisocials, retraïment i repressió dels sentiments.
- Neurobiològics: com les anomalies cerebrals a causa dels cops o de l'estrès continu.

MORT

Mort

[o.; del ll. *mōrs, mōrtis*, íd.]

f 1 *f* FISIOL Cessació de la vida. *Morir de mort natural, sobtada, violenta. Fer una mort tranquil·la, com un pollet.*

2 DR PEN Homicidi.

[o.; del ll. *mortuus, -a, -um*, participi de *mori* 'morir']

1 *l adj* Que ha cessat de viure. *Ja no cal cridar el metge: és ben mort. Els ceps morts per la fil·loxera.*

2 *m i f* Persona morta. *Poseu el mort a la caixa. Has llegit "Les esposalles de la morta"?*

3 *m* Cadàver humà. *El balanç de l'accident dona cinc morts.*

Per què es considera un tema tabú?

Alonso (2004) ens argumenta que la mort segueix essent un tema tabú per a la nostra societat i sembla que davant d'aquesta qüestió volgués amagar el cap sota l'ala. Altres cultures viuen amb molta més normalitat el fet de morir, i donen molta importància al fet d'acompanyar una persona en el darrer moment de la seva vida. A occident gairebé ni se'n parla de la mort, més aviat s'amaga i se l'acostuma a identificar amb una mena de cosa lligada a la religió, com si aquesta tingués la clau del que hi ha més enllà d'aquesta frontera natural. S'ha deixat el tema de la mort en mans dels especialistes (metges, infermers, psicòlegs, assistents socials, etc.), perquè siguin ells els que ens diguin una paraula acurada i entenedora. La resta, acostumen a viure la vida sense pensar gaire estona en la mort, com si fos un tema que ens quedés al marge, però que quan irromp a la nostra vida ens desconcerta i ho passem molt malament. Si a més aquesta mort trenca els esquemes lògics d'edat o situació familiar, la vivim amb ràbia i amb una tremenda sensació d'impotència.

La mort és un fet que en si mateix sempre interpel·la i que mai s'hi acaba d'estar preparat del tot. Tot i reconèixer que som éssers limitats i que la nostra única manera d'ésser en aquest món és com a éssers mortals, no acabem d'acceptar aquesta limitació de la nostra vida. Acceptar la vida comporta acceptar els límits que li són propis. Només qui accepta amb normalitat haver de morir podrà dir que accepta plenament la vida ja que la mort, ens agradi o no, no és un pur accident de la vida sinó quelcom consubstancial a l'ésser humà.

Per tant, és necessari que pedagogs, mestres, pares i mares i les persones en general mostrin la mort com un fet natural, formant part de la vida, que ens facin viure la vida sense por al fet de morir. No podem esperar a formar-nos per a la mort quan estem malalts o arribem a la vellesa. Aquesta preparació ha de començar molt abans, gairebé en el moment de néixer, perquè si ens preparem pel fet de morir, ens trobarem que quan la mort sacseja la vida, provoca moltes frustracions i que ens roba molts espais i temps de pau i alegria de la vida. La resignació no és el valor més adequat per viure la mort, sinó l'acceptació de la vida tal i com és.

Coll (2004) ens argumenta que la mort és un tabú perquè ens afecta massa i va en contra de tot allò que ens envolta: la vida, el consum, el tenir, el culte a la joventut, etc. La vida, entesa només com un període per posseir i acumular coses, ens està dominant. Per tant, l'home refusa parlar d'aquelles coses que trenquen aquestes expectatives. Però en aquest aspecte cal fer distincions. Només és tabú aquella mort pròxima, la que afecta a les persones estimades. En els casos personals callem davant la mort, però no ho fem quan en els telenotícies, per exemple, ensenyen imatges de cadàvers. Quan els morts són llunyans, ens els mostren sense

contemplacions i quan són propers, els mitjans de comunicació els amaguen. L'autora ho exemplifica dient que es podria considerar morbós que es publicués a la portada d'un diari un cadàver d'un accident de trànsit, però en canvi, es publiquen les fotografies dels infants russos o els morts a Bagdad.

Vol dir això que ens tornem cada vegada més insensibles? L'autora considera que, un cop més, s'han de tornar a fer distincions entre la mort d'una persona estimada i la mort dels desconeguts. Així doncs, podem afirmar que davant la mort d'aquells qui no coneixem sí que ens tornem més insensibles ja que les persones llunyanes ens poden saber greu com a éssers humans, però no ens produeixen cap procés de dol. Ens seria impossible plorar per totes les morts del món, no tenim prou capacitat humana per a fer-ho, argumenta. Des de l'educació, doncs, caldria tractar la mort des de dos tipus de distincions.

Torralba (2004) ens parla sobre els ocultismes als malalts terminals. Ens diu que moltes famílies no volen que es digui als malalts que han de morir ja que la mort és un tema tabú, però és l'únic que sabem del cert que ens passarà a la vida. Per tant hi ha una manca d'informació cap al malalt, però segons aquesta autora, d'una manera o altra els pacients s'imaginen que moriran aviat. Alguns ho encaren amb optimisme i d'altres no.

Solanes (2004) ens diu que si la mort no fos tabú, la gent no trobaria estrany certes reaccions com ara no plorar durant els primers dies, tenir la sensació de veure o sentir el difunt, no acceptar la desaparició, creure que la tragèdia afecta un altre, tenir pèrdua d'atenció, trastorns corporals i altes dosis de ràbia i culpabilitat, sensacions que de vegades fan pensar a la persona que s'està tornant boja.

Hi ha autors que recolzen la idea que el terme "tabú" ha variat en els darrers anys. Poch (2008) ens diu que sobretot a la segona meitat del segle XX. Abans, argumenta, el gran tabú era el sexe i la gran qüestió ètica de l'avortament. Quan els adults d'ara eren infants, se'ls deia, amb nul sentit pedagògic, que els nens "venien de París o els portava la cigonya". Actualment, aquestes expressions han esdevingut obsoletes tot i que a molts infants encara se'ls consola amb idees com aquestes.

Aquest canvi de tabú, doncs, ha portat unes noves estructures socials i a un nou model de mort, amb reconeguts avantatges, i força inconvenients. En el ventall dels primers, s'hi troba una repressió invisible quan es vol expressar "lliurement" el propi dolor, no sempre ben vist des de fora. Es constata com la realitat i la vivència de la mort són dimensions incòmodes per al sistema conceptual de l'ésser humà occidental, de la mateixa manera que ho havia estat la presència del sexe un segle enrere, opina. D'altra banda, es dona un sentit extraordinari a la

salut. Hi ha una gran necessitat d'estar bé, sempre i al màxim. Aquest horitzó ens condiciona subtilment i ens allunya del pensament de la mort. També ho fa el consumisme, que equival a tenir i a posseir, el qual ens manté allunyats i distrets enfront la mort. Costa acceptar que aquesta mort, amb el seu caràcter democratitzador, despulli i iguali a tothom, amb una justícia necessària i alhora inoportuna. Per més que es vulgui, mai no es pot ajornar indefinidament la mort ja que algun dia, alguna hora serà l'última (Poch, 2008).

Fernández i Ribera (2007) ens diuen que la mort és un dels majors tabús de la societat. Parlar de la mort o, fins i tot, pensar-hi, genera angoixa ja que és un fet del que ningú se'n pot sostraure. És important, doncs, educar als infants en aquest aspecte, és a dir, no allunyar-los de les converses dels adults i disposar de paraules per parlar-ne ja que s'ha de tenir en compte que la mort forma part de la vida.

La mort continua sent un dels grans tabús que encara pateix la nostra societat, ens argumenta l'autora. Actualment, gràcies als avenços científics, es coneixen i controlen moltes coses sobre les quals abans es pensava que no es tenia poder. Escapar de la mort, però, continua estant fora del nostre control. Totes les cultures han especulat sobre què passa un cop deixem de viure, però la ciència no ajuda a extraure les pors sobre aquest tema. Allò més clar és que se n'ha de parlar amb normalitat ja que vivim en una societat que valora molt la joventut, el benestar, la salut i l'alegria, però tendeix a amagar la tristesa, la malaltia i la mort. On més present és la mort és en els mitjans de comunicació, però sempre com a tema de ficció o molt llunyà.

Tot plegat fa que tinguem amb la mort una relació menys quotidiana que anys enrere. Es tenen menys rituals socials per afrontar-la, s'allunyen les converses i, en definitiva, no es disposen de paraules per parlar-ne quan els infants pregunten. No s'ha d'oblidar, però, que la mort aporta sentit a la vida: tenir un temps limitat impulsa a organitzar-lo, gaudir-lo i aprofitar més cada moment. Per tant, la mort forma part de la vida i si es vol educar als infants per a ella, s'ha d'educar també per la mort.

L'actitud dels pares acostuma a ser evitant. Si no es parla amb els infants, se'ls ensenya que hi ha temes que no es poden compartir i les úniques estratègies que se'ls hi proporciona per seguir endavant són oblidar o distreure's. Contràriament, els infants necessiten un adult capaç d'escoltar i comprendre. La fortalesa dels adults, parlant amb tranquil·litat, donant consol i trobant punts positius, els ajuda a relaxar-se, a mirar els problemes amb més objectivitat així com buscar recursos per afrontar-los. Si es defuig i no s'està receptiu davant les possibles preguntes, aprenen que allò no s'ha de parlar amb els pares. Els infants necessiten parlar per ordenar les seves idees. A vegades volen respostes, però sovint el que volen és l'interlocutor que

els preguntis i els ajudi a anar trobant les seves pròpies respostes. També, se'ls pot proporcionar recursos sobre les seves pròpies actituds i creences envers la mort. Els infants, amb l'ajuda dels seus pares, també arribaran a comprendre que, encara que al morir s'acabin totes les funcions vitals, per als qui han estimat una persona, aquesta sempre segueix existint. Per tant, no s'hauria de deixar de parlar de les persones que han mort, de manera que als infants els ajuda a acceptar la mort poder-ne parlar (Fernández i Ribera, 2007).

Com afecta als infants?

Rojas (2004) estableix, de forma general, les possibles reaccions dels infants davant la mort i les deferents maneres d'expressar el dol:

- La tendència al plor augmenta amb l'edat.
- Els infants mantenen l'esperança de que el difunt tornarà i el busquen. En ocasions, reconeixen que no ho farà i es posen tristos.
- A vegades, imaginem que hi és, que juguen junts o que l'abraça. Inclús poden dir que el senten o que el veuen o hi parlen. L'esperen amb regals o es poden arribar a portar bé per a ells.
- Poden expressar por a morir o de perdre els éssers estimats que encara són vius.

Pel que fa al dol, actualment es reconeix que els infants l'experimenten. Tot i així, aquest procés mostra algunes característiques diferents a les dels adults.

- Els infants no s'aïllen: es tornen dependents, necessiten comprovar que les seves necessitats seran satisfetes. Busquen un substitut per no perdre la seguretat.
- Desil·lusió cap al difunt: pensaments d'abandó, traïció i desil·lusió per part del difunt o pèrdua de confiança, cosa que pot generalitzar-se a aquells que segueixen vius.
- Emocions fluctuants: ràbia, pena, ansietat, confusió; no sempre estan tristos.
- Dol més prolongat que el dels adults: la pèrdua va adquirint un nou significat segons l'etapa del desenvolupament que van vivint.

Coll (2004) ens diu que tenim diferents concepcions de la mort durant la vida. Fins als 3 o 4 anys, tenim una desconexió absoluta de la mort i ens la creiem reversible. Després, els infants descobreixen que els altres es moren, però ells tenen la concepció que són omnipotents o que només es moren els nens que es porten malament; veuen que els morts de la tele són reals i entenen que els morts no tornen. Finalment, han d'aprendre que la mort sempre té unes causes i que la persona es pot morir, et pots matar o et poden matar.

De forma més explícita, Fernández i Ribera (2007) ens parlen sobre l'evolució del concepte de la mort:

- Fins als **3-4 anys**: els és molt difícil entendre que la mort és irreversible. Si, per exemple, maten un mosquit i després en veuen un altre, pensen que és el mateix, que ha tornat. De mica en mica, i amb l'ajuda dels adults, van comprènent que quan es mor es fa per sempre. Tot i així, poden pensar que viu en un altre lloc o d'una altra forma. El dolor a la separació s'experimenta a totes les edats. Quan es mor una persona o un animal al qual estimen, el troben molt a faltar. Poden pensar que els han abandonat voluntàriament i sentir ràbia cap a la mort, o bé pensar que els han abandonat degut a alguna cosa que ells no han fet bé i culpabilitzar-se. A vegades els adults ens sembla que és millor amagar la mort de les persones estimades als infants per estalviar-los el dolor, però l'únic que els estalviem és la possibilitat de que l'expressin, així com la possibilitat de donar-los ajuda i companyia per a que ho superin. Quan l'infant veu el mort, quan sap on ha anat a parar el seu cos, pot expressar el seu dolor sense ressentiment, guardar-ne una imatge honesta, deixar d'esperar que torni i començar, amb l'ajuda dels adults, a buscar altres formes d'omplir el buit que la seva absència ha deixat.
- Fins els **4-5 anys**: els infants s'interessen i pregunten coses sobre la mort per "curiositat científica". A ells no els angoixa, voldrien rebre respostes objectives i senzilles. Sovint, els pares els responen amb dificultat, evitant-ho sempre que els és possible i amb una gran càrrega emocional. D'aquesta manera, els infants van aprenent que és un tema sobre el qual més val no preguntar gaire.

La mort d'un ésser estimat afecta a cada persona de forma diferent, i en el cas dels infants també hi té a veure l'edat. Quan es perd un avi, un pare o una mare, un germà o germana o inclús algun amic de l'escola o del veïnat, és una situació molt difícil d'exposar a un fill, especialment si encara és de curta edat. Algunes pautes per explicar adequadament la mort als infants **de 3 a 5 anys** poden ser les següents, proporcionades per Nicuesa (2016):

1. S'ha de tenir en compte que mentre que en l'etapa adulta, una persona té més desenvolupada l'empatia, l'infant que té entre 3 i 5 anys observa la seva realitat donant molt pes a la paraula jo, i sent que tot el món gira al seu voltant. D'aquesta forma, en aquesta edat encara no són conscients d'allò que implica la mort com quelcom definitiu ja que tampoc tenen una noció real del que és el temps.

2. Explicar la mort d'un ésser estimat donant la informació adequada tenint en compte l'edat. Per a fer-ho, es poden usar històries que siguin útils per exemplificar la situació que es vol transmetre. Per exemple, el conte de *Bambi*, comentant la història amb l'infant.
3. És important comunicar la notícia a temps ja que, en cas de no fer-ho, els infants noten la tristesa en els adults i es pregunten que està passant. La informació aporta seguretat emocional a qualsevol infant.
4. Expressar el missatge d'una forma breu, senzilla i directa per tal que l'infant compregui millor la idea.
5. Una notícia d'aquestes característiques pot produir efectes diferents en els infants. Per exemple, pot ser que reclami més atenció. En aquest cas, és necessari compartir més temps amb ell, donant-li més mostres d'afecte i acompanyar-lo en aquests moments.
6. No és positiu excloure a l'infant del procés de dol familiar ja que també forma part de la història. Els adults han de valorar si volen que l'infant vagi o no al funeral. Ambdues opcions són igualment factibles. Tot i així, més enllà d'aquest punt, sí que és positiu que una família tingui detalls de record cap al ésser estimat en els que el menor pugui participar. Quelcom tant senzill com veure fotografies de la persona que ha mort o parlar d'ella amb naturalitat ajuda a normalitzar la situació.
7. Cada cas és diferent i no hi ha ningú que conegui tan bé al seu fill com els seus pares. Per aquesta raó, han de saber trobar les estratègies per comunicar la notícia de la millor manera possible, perquè l'amor és molt positiu per superar un dol. L'infant que es sent estimat sap que està emparat pel seu entorn. És a dir, s'adona que tot i que ha mort un ésser estimat, el seu món no ha canviat tant i segueix sentint seguretat.
8. Existeixen, a més a més, recursos pedagògics que poden ser útils a l'hora d'explicar la mort als infants. Els poden ajudar a assimilar aquesta realitat humana.
9. També hi ha dibuixos animats que poden ajudar a entendre l'acomiadament. Ho és, per exemple, la pel·lícula del *Rei Lleó* la qual ofereix una reflexió sobre la mort.
- Entre els **5 i els 7 anys**: van entenent moltes més coses de la vida i de la mort. Comprenen que tots els éssers vius neixen, creixen i moren, i també que quan es mor és

per sempre i s'acaben les funcions vitals. Es comencen a plantejar la possibilitat de la mort dels pares amb angoixa. Una por diferent de la dels adults, perquè es concreta en coses properes i quotidianes com ara "qui em portaria a l'escola?". Si els diem que no morirem mai no els ajudem gaire a superar aquestes pors ja que, en el fons, ells saben que no és veritat. El que podem fer és, per una part, reconèixer les seves pors, mantenir-se més a prop d'ells en els moments o dies que se'ls fa present aquesta angoixa, i per l'altra, explicar que encara falta molt per a que es morin i que quan això passi ja no tindran les necessitats d'ara, o també que sempre tindran persones que se'ls estimaran i en tindran cura.

- Entre els **8 i els 10 anys**: es plantegen la pròpia mort i accepten que han de morir algun dia. Si els donem comprensió i un marge de llibertat, ells mateixos són capaços d'anar familiaritzant-se amb aquest aspecte inevitable de la vida. Sovint ho faran a través de l'humor, de jocs i històries de por, de cançons macabres o, fins i tot, de conductes que es podrien considerar por reverents amb els morts o els cementiris. A la majoria d'adolescents els preocupa més la qualitat de vida que la mort. Quan la vida perd sentit o es torna massa dolorosa, consideren que la mort pot ser un mal menor. Quan tenen problemes grossos que no saben com solucionar, poden pensar en l'alternativa del suïcidi. L'amor, el suport i la comprensió de la família en el seu camí cap a l'autonomia els ajuden a tenir un major sentiment de control sobre la seva vida, a estar segurs de les seves capacitats per superar els problemes i tenir bones expectatives per al futur. En aquestes condicions es fan més responsables de la seva salut i de mantenir i treballar per una vida amb qualitat.

Ara bé, com es parla a un infant de la mort? Coll (2004) ens diu que se n'ha de parlar obertament, explicant-los-hi que ells un dia o altre també es moriran i que la mort arriba generalment per vellesa, accident o per una greu malaltia. Sobretot, és molt important especificar "greu", perquè sinó poden tenir l'angoixa de la mort en qualsevol moment. Si la família és creient, és bo plantejar-los el concepte del cel perquè el nen estigui més tranquil i deixar clar que Déu no s'ha endut a "x" (pare, mare, avi, etc.), sinó que ha estat l'accident o el càncer. En un context de família atea, però, l'infant ha d'aprendre a recordar la persona estimada a través dels records i les coses que han deixat. Sobretot, als infants els costa entendre el concepte de no corporeïtat. Hi ha infants que pregunten si l'avi no tindrà fred al cementiri, entre d'altres. Aquesta concepció complica les explicacions en casos d'incineració. Generalment, el procés de descomposició s'ha d'obviar. No s'ha d'explicar res que ells no preguntin, però sí contestar totes les seves inquietuds.

A tot això, Carpio (2013) afegeix que:

- S'ha de dir sempre la veritat, adaptant el missatge a les capacitats dels infants.
- Donar un missatge que pugui entendre, sense metàfores complicades.
- Fer visibles les pròpies emocions sense ocultar-les als infants.
- Ensenyar als infants a expressar les pròpies emocions.
- No deixar als infants al marge de les cerimònies d'acomiadament.

RACISME

Racisme

[de *raça*]

m 1 SOCIOL/POLÍT Doctrina que propugna la desigualtat de les races humanes i en virtut de la qual hom justifica el fet que certes races o cultures siguin sotmeses a explotació econòmica, a segregació social o àdhuc a destrucció física.

2 Actitud o comportament inspirats en aquesta doctrina.

Per què es considera un tema tabú?

Segons Espelt (2009), només cal preguntar-se si som racistes per començar a parlar del tema. Afirmen que segurament, la majoria, en determinades situacions hem tingut alguna conductes de tipus racista o fonamentades en el prejudici. Evidentment, el racisme és quelcom que aprenem, no és innat. Allò que dona peu al racisme és la desconfiança davant d'allò desconegut i el categoritzar "nosaltres" i "ells", forma part del nostre funcionament. Però quan ja es parla d'una ideologia, es tracta clarament d'un aprenentatge social. El racisme com a problema social és un tabú. Se'n parla poc i amb por de ferir i ser ferit. És més fàcil parlar sobre la raça de forma còmica que obertament.

Hi ha més diversitat cultural en l'actualitat, i aquest és un motiu per incentivar el racisme. Els prejudicis es reduirien si aquesta convivència significués conèixer més a l'altre. Però no és suficient viure al mateix espai. A vegades, vivim junts i no ens coneixem i, a l'estar més a prop, és més probable que sorgeixin conflictes i que augmenti el racisme. És una situació idíl·lica. Hi ha una jerarquia entre inferior i superior. El racisme pot definir-se, de manera general, com una actitud negativa cap a un col·lectiu i com la ideologia de la superioritat d'una raça. Entre un

extrem i l'altre, hi ha molt passos intermedis, però l'inici és el prejudici, l'actitud negativa cap a l'altre per pertànyer a un determinat grup.

El racisme i el prejudici es continua alimentant pel conflicte d'interessos, quan hi ha col·lectius que competeixen per un mateix lloc de treball o quan es creu que l'altre s'està emportant les subvencions. També, va bé tenir a algú a qui culpabilitzar davant d'un malestar difús. Trobar a algú i dir que és el responsable de que les coses vagin malament és quelcom que s'ha donat al llarg de la història.

En una entrevista a Teun van Dijk realitzada per Morales (2006), l'holandès ens argumenta que a Holanda el racisme és un tema tabú. És a dir, és tabú dir que les elits són racistes. Per això, la recepció de treballs sobre el racisme a Holanda és molt negativa. En general, no volen escoltar. Diuen que no són racistes. Paradoxalment, l'esquerra holandesa tampoc vol parlar d'aquests assumptes perquè tenen la imatge de progressistes i "políticament correctes", per tant el racisme és incompatible amb ells.

Sandoval (2016) ens argumenta que ens estem movent en la direcció d'un món social unificat. Les races són expressions de la consciència. Són perspectives. Ara bé, en el món modern d'avui en dia, la discussió sobre la raça s'ha convertit en un tabú. Com a resultat, no es poden tenir les conversacions crucials que necessitem tenir, amb la finalitat de crear un món social unificat. Ha arribat el moment, doncs, d'aconseguir que el tema de la raça i el racisme ja no sigui tabú. Ens agradi o no, tots tenim estereotips racials. Si som capaços de fer front a aquests estereotips i admetem el dolor que hi ha darrera d'ells, d'una banda i l'altra, el racisme en realitat podria convertir-se en una cosa del passat.

Com afecta als infants?

Vives (2009) ens diu que és necessari afrontar el racisme als centres escolars, ja que hi és present, i no solament per què hi hagi alumnat procedent de la immigració. Les famílies acostumen a tenir discursos que són reflex del racisme social general, així com també accions i comentaris de l'alumnat que en bona part reflecteixen aquest discurs general que flota a l'ambient. Ara bé, els mestres calculen les expectatives acadèmiques segons l'origen de l'alumnat? És visualitza com a positiva la matriculació poc present d'immigrants d'una escola, associada a una menor problemàtica i a un major rendiment acadèmic?

A més, diuen que els infants no aprenen el que diuen els pares, sinó allò que fan. Als centres passa el mateix: els valors no es transmeten només a les activitats de l'aula o de tutoria, sinó que els infants aprenen mecanismes reals de funcionament que observen. És necessari, doncs,

revisar els aspectes de la vida del centre i buscar la màxima coherència en les pròpies actuacions. Els centres educatius són la primera “societat” en la que viuen, i d'aquella que treuen conclusions del món en general. Així doncs, la importància central del racisme i la immigració en la societat fa necessari un treball intens i acurat en educació. Un dels objectius del sistema educatiu és treballar perquè les persones més desafavorides tinguin eines que els ajudin a compensar les desigualtats socioeconòmiques, a avançar cap a la igualtat d'oportunitats.

El rol de l'alumnat d'origen estranger depèn bastant del moment en què arriba al centre. Els infants nascuts aquí o arribats durant l'etapa d'educació infantil no són percebuts com a “immigrants”. És més, en molts casos no ho són i ells tampoc se'n senten. Són tractats pels companys com un més, i molts neguen ser de fora. A mesura que es van fent més grans, alguns en neguen a parlar a l'escola en la llengua familiar i quan se'ls hi demana un motiu, s'observa que és per no diferenciar-se de la resta. La incorporació a l'escola quan ja s'ha iniciat el procés de lectoescriptura ja és més complicada perquè els ensenyaments són molt més verbals. Els nous percebuts i són percebuts com a “diferents” ja que no parlen la llengua que s'utilitza a l'escola, i aquesta percepció tendeix a mantenir-se amb el temps, tot i que en alguns casos desapareix. Per exemple, quan es trien companys de joc, amb certa freqüència es tria primer “els d'aquí”, llevat que algun alumne nouvingut destaquï en el joc. A l'aula, alguns alumnes autòctons no volen tenir com a companys de grup de treball els “novinguts”, perquè diuen que van més lents, fan menys feina i a ells els toca treballar més. Al pati, es tendeix a formar grups d'alumnes del mateix origen, a no ser que la mestra intervingui. El pes del factor de la llengua és molt important.

L'actitud dels companys i companyes varia segons l'edat. Com més petits, més pesa la curiositat inicial, o almenys es manifesta més, i els grups són més flexibles i oberts. Com més grans, més pesen els estereotips i els grups i les relacions són més estables i rígides. Passa, també, que alguns alumnes tenen una relació amb els nous que barreja l'interès i la burla. Ara bé, la percepció de l'alumnat nouvingut per part dels companys/es varia segons les circumstàncies de qui arriba. Si és d'un país o llengua de prestigi, té la pell clara o ha vingut per motius ben valorats a nivell social, no apareixen actituds racistes. En el cas d'infants adoptats, se s'incorporen majoritàriament al començament de l'educació infantil, pot aparèixer un racisme primari (comentaris despectius referits al color de pell dirigits als infants africans o a la forma dels ulls dels xinesos), però no apareix el racisme més vinculat a factors d'exclusió social.

L'autoimatge de l'alumnat d'origen immigrant reproduceix en certa manera els estereotips socials. Molts tendeixen a pensar que les seves expectatives no són tan obertes com les dels seus

companys i que de grans faran el que ara fan els seus pares, tot i que cal precisar que no tots els progenitors tenen feines devaluades.

En relació amb els mestres, el primer que perceben els infants nouvinguts és l'actitud de benvinguda o de destorb, que es manifesta en molts registres no verbals que a la infància es capten amb molta perspicàcia. L'afectivitat és molt important en totes les edats, però a l'educació infantil i primària és la base sobre la qual es construeix la resta. Entre les famílies autòctones, continua havent-hi algunes queixes perquè consideren que l'alumnat nouvingut fa baixar el nivell, tot i que les queixes han disminuït des de l'obertura de les aules d'acollida. Alguns progenitors pensen que si la mestra ha de prestar atenció als alumnes nous, dedicarà menys temps als seus fills. A la porta de l'escola, els pares i mares tendeixen a agrupar-se per origen. (Vives, 2009)

Derman-Sparks, Tanaka i Sparks (2012) argumenten que els infants de preescolar mostren un major interès en les característiques físiques pròpies i dels altres. La segona àrea d'interès el tenen en les característiques culturals que són fàcils d'observar, com poden ser l'idioma i la vestimenta. Tot i que són observadors excel·lents, la seva experiència és limitada. Quan es troben en una nova experiència, els infants intenten explicar-la usant termes d'una situació anteriorment viscuda, encara que aquesta no s'apliqui des d'aquest punt de vista de l'adult. Vindria a ser un pensament "egocèntric", les explicacions infantils tenen sentit des del punt de vista de l'infant, però poden no ésser correctes des del punt de vista de l'adult.

La identitat racial/cultural no només involucra el desenvolupament sobre quins atributs són importants, sinó que també han de saber si es mantenen constants. A vegades, et trobes casos en què els infants es pregunten si poden canviar les seves característiques físiques per canviar de grup, ja sigui per la identificació amb algun amic o amiga. És difícil separar clarament la influència de les actituds etnocèntriques i racistes que els infants senten i veuen amb el contacte amb els seus pares o d'altres del seu entorn, tenint en compte la seva falta d'experiència i el seu pensament egocèntric. També és possible que comenci, amb un ús inapropiat, a ser víctima de prejudicis. La informació incorrecta estereotípica sobre els grups racials/culturals són particularment doloroses en aquesta edat. Al no tenir un concepte clar d'ells mateixos i dels altres, els infants preescolars encara estan en el procés d'aprendre a determinar què és autèntic i què no ho és. Especialment, quan els infants no tenen gaire oportunitats per rebre comentaris sobre les seves idees per mitjà de la interacció directa amb gent diferent a ells, sinó les imatges estereotipades poden formar la base del seu pensament.

SEXISME

Sexisme

1 PSIC Ideologia que sosté la divisió de les persones per raó de la diferència dels sexes i la creació de tres identitats (masculina, femenina i homosexual) i unes normes de comportament que corresponen a cadascuna.

2 SOCIOL Conjunt d'actituds que es caracteritza pel menyspreu o la desvaloració de tot el que són o fan les dones.

Per què es considera un tema tabú?

Segons l'XTEC (2016), una conducta sexista consisteix a valorar les persones segons el seu sexe. Es fonamenta en una cultura que diferencia els sexes i els jerarquitzava, discriminant negativament les nenes i dones.

Més que un tema tabú, les conductes sexistes són difícils de detectar perquè encara ara estan molt arrelades en la societat i es donen de "manera natural" en la vida quotidiana. Per això, evidenciar-les no és fàcil. El primer pas en aquesta tasca és la identificació. Es pot donar sexisme a nivell individual o com a pràctica social, sexisme encobert, que es posa de manifest amb la sobreprotecció, o sexisme hostil o violent, el més fàcilment identificable.

Així doncs, les conductes sexistes, en el context social, són difícils de detectar perquè esdevenen en l'àmbit familiar com a costums, tradicions, etc. I sovint s'accepten com a "normals". Aquesta normalitat sovint legitima les conductes sexistes i dificulta que qui les duu a terme pugui prendre consciència d'estar discriminat.

Tot i l'existència de legislacions que garanteixen la igualtat entre homes i dones, les conductes sexistes són una pràctica quotidiana. (XTEC, 2016).

Com afecta als infants?

L'escola té l'encàrrec, entre d'altres, de vetllar per la igualtat i l'equitat entre l'alumnat en tots els àmbits, també pel que fa el gènere. Tanmateix, encara es donen situacions en què es reforcen els estereotips masculins i es discrimina per raó de gènere. Sovint, és una discriminació subtil i es produeix a través de la manca de visualització de les dones en el currículum, i amb la dominància dels exemples i referències masculines. En ocasions, es reforcen actituds i

comportaments tradicionalment masculins com la competitivitat i l'autocontrol en detriment d'altres suposadament femenins com la sensibilitat i l'afectivitat, fent evident la discriminació.

La igualtat i l'equitat no es garanteixen pel fet que els infants estiguin junts a l'aula, sinó que és necessari impulsar activitats no sexistes o coeducadores. La coeducació és l'acció educativa fonamentada en el reconeixement de les potencialitats i individualitats dels nens i les nenes, independentment del seu sexe o orientació sexual, potenciant així la igualtat real d'oportunitats. Es busca el desenvolupament integral dels nens i nenes en condicions d'igualtat, llibertat i solidaritat. Es tracta d'educar de manera integral i integradora, revaloritzant tant les qualitats considerades masculines com femenines, sense jerarquització.

La coeducació proporciona, tant a l'alumnat com al professorat i a tota la comunitat educativa, estratègies que poden modificar les relacions de poder, d'abús i de limitacions estereotipades per a cada gènere i transformar-les en relacions més justes i plurals. Cal doncs, dissenyar intervencions socioeducatives que sensibilitzin tota la comunitat educativa per tal que es prengui consciència dels elements que generen desigualtat per raó de gènere i, per tant, esdevinguin agents de transformació.

Aguado y Alonso (s.d.) ens diuen que, a més a més dels adults, hi ha altres agents d'aprenentatge dels rols sexuals. Entre ells, s'hi troben els iguals, que necessiten sentir-se també acceptats pels companys i companyes de joc. Un altre factor, són els mitjans de comunicació. A través dels anuncis i programes, van transmeten informació dels paper propis de cada sexe que els infants van assimilant de forma inconscient, integrant-los en els seus comportaments com quelcom natural, i més encara quan els missatges televisius coincideixen amb aquells que observen en els seus pares, mares i altres persones que els rodegen. Un tercer factor molt important són els contes tradicionals. Els personatges porten una carga de valors i actituds molt estereotipades: els nens són valents, forts, intel·ligents, presentats com a herois o salvadors. Les nenes són porugues, diligents, bones, obedients, amoroses, delicades, i les quals tenen com a premi a l'heroi o príncep. En els contes apareixen tots els valors, actituds, jerarquies i creences considerades adequades pels nens i nenes. Per tant, podem observar com els contes tradicionals han servit i segueixen servint per transmetre i mantenir els prejudicis socials al ser els personatges models que els nens i nenes imiten.

Rodríguez (s.d.), ens diu que els estereotips de gènere determinen la vida dels infants, marcant aspectes aparentment inofensius, però tan crucials com les seves formes de pensar, d'actuar, de parlar, de relacionar-se, etc. Opina que una educació que transmet estereotips de gènere, és incompleta i imparcial, la qual comporta un desenvolupament mancat de la persona, ja que

potència determinats atributs en cada un dels sexes i priva el desenvolupament d'altres qualitats segons el gènere de l'individu.

Aporta, que els estereotips afecten de manera individual a cada persona, home o dona, però també té grans repercussions a nivell social. A través dels estereotips de gènere es transmeten i reproduïxen un model d'home i de dona determinats, unes maneres concretes de comportar-se. Es crea, d'aquesta manera, un malestar psicosocial greu. Ens aporta, a continuació, diferents conseqüències negatives que comporten els estereotips de gènere en la infància i determinen el seu futur adult:

- Augmenta la desigualtat entre homes i dones.
- L'opinió social sobre els homes i les dones és completament diferent, deixant a les dones en un lloc sovint complicat.
- Es transmeten estereotips sexistes que mantenen el malestar psicosocial.
- Contribueixen a fomentar els casos de violència de gènere.
- Afavoreixen el masclisme.
- Limiten les possibilitats, formes d'expressió i comportaments dels homes i les dones.
- Apareixen, en moltes ocasions, malestars individuals pel fet de no poder-se desenvolupar la personalitat integral, o aquells factors que queden provats per pertànyer a un rol determinat.
- Limita les oportunitats de les persones i les encasella en determinades funcions socials.

Díaz (2011) considera que les joguines i els jocs, durant la infància, són determinants en la construcció de la identitat de dones i homes, així com en la reproducció dels rols i estereotips de gènere. Els jocs són inofensius en sí mateixos, però adquireixen una càrrega simbòlica i configuren el "ha de ser" per homes i dones, d'acord amb allò que la societat i el sistema familiar imposa i, així, construeixen patrons i guions de vida. L'activitat lúdica, a la infància, és un procés psicològic que contribueix en la construcció de la identitat de gènere i la incorporació de rols, valors, actituds, comportaments i aspiracions afines a allò que la societat reconeix com a vàlid per a homes i dones. Tanmateix, aquests objectes lúdics no es corresponen amb els ideals d'igualtat de la societat actual atès que generen certs valors, significats, aspiracions i patrons de conducta sobre com han de ser segons el seu gènere.

3. PART PRÀCTICA: REALITZACIÓ DEL CATÀLEG I ANÀLISI DELS RESULTATS OBTINGUTS

Abans de procedir en l'anàlisi de la part pràctica del treball, el catàleg dels contes, s'ha cregut necessari realitzar una breu descripció del seu contingut i elaboració.

Es proporciona el catàleg en format digital (PDF) i imprès. En ell, s'hi troben els diferents contes cercats sobre les temàtiques concretades, ordenats alfabèticament segons el cognom de l'autor. No s'hi troben els il·lustradors tot i que en alguns contes s'hi esmenten. Es facilita l'editorial i l'any, així com l'ISBN de cada conte per fer més senzilla la seva recerca. No s'han incorporat aquells llibres que no compten amb aquesta referència ja que així es dificulta aquest procés i es pretenia fer fiable la seva existència. Tampoc s'han inclòs aquells escrits per algunes persones en blogs personals d'internet, tot i que n'hi ha de gran qualitat pel que fa al contingut o resolució de la temàtica. S'hi especifiquen aquells contes categoritzats com a terapèutics. Els recursos inclosos estan pensats per infants entre 0 i 8 anys tot i que, malauradament, dels 0 als 4 anys són més escassos els recursos.

A continuació, s'inicia l'anàlisi de les temàtiques. Per tal de fer-ho, és essencial tenir present el marc teòric ja que és aquell amb el que es recolza la investigació. És per això que s'anirà repassant tot allò aportat en ell i es durà a terme una comparativa concreta amb la part pràctica. Aquesta, consta de diferents perspectives, varis enfoc que pretenen tractar la consecució del catàleg de forma integral.

Sobre els contes i la conte-teràpia

Ja són varis autors els que ens han afirmat la importància d'aquest recurs en el desenvolupament de l'infant. Els contes augmenten el seu coneixement, la imaginació i el gaudi, però quelcom que és necessari tenir en compte és la relació de confiança entre els docents i els discents, entre la famílies i els seus fills, nebots i néts, amics i amigues, etc., que permet enfortir l'hàbit d'atenció i escolta. Es genera un vincle que permet el trasllat d'informació d'una manera més factible, tractant aquells temes que ens interessin o creguem més adequats. Per aquest motiu, els contes es poden considerar un "aliment intel·lectual" del qual els infants se'n beneficien i n'extreuen més fruit si hi estan en ple contacte des de ben petits. D'aquesta manera, al veure's exposats en determinades situacions que poden presentar-se com a conflictes cognitius, se'ls proporciona indirectament un repertori de models que els permet resoldre aquests determinats

problemes. Aprendre a resoldre el conflicte amb astúcia i eficàcia, aprenent a tolerar el fracàs i intentant trobar una nova solució emprant estratègies que la ment pugui proporcionar, és una eina idònia per organitzar i comunicar significats d'una manera adequada.

La majoria de contes cercats i concretats en el catàleg són recursos que ens permeten aquest treball, aquesta reflexió personal i grupal per tal d'extreure'n una conclusió o resolució dels determinats conflictes exposats. Són recursos que, en els moments més idonis, ens permeten tenir a l'abast estratègies i possibles solucions per afrontar la problemàtica en la que ens trobem, evitant deixar-nos sense eines o trobar-nos desemparats quan algun infant recorri a la nostra ajuda. El fet de tenir els contes, no només ens pot ajudar a alleugerar els temors o inquietuds de l'infant afectat sinó que permet fer-ne una lectura col·lectiva amb l'objectiu de sensibilitzar a la resta de companys i companyes de l'aula. És important, doncs, tenir en compte que el reforç vicari és molt determinant per a que la resta de nens i nenes que es veuen afectats indirectament, puguin extreure'n un aprenentatge i sàpiguen trobar recursos idonis si en un futur es troben en una situació conflictiva. No és necessari que es realitzi l'actuació quan sorgeix un determinat problema sinó que també es pot fer la lectura dels contes per tal d'actuar de forma preventiva.

De la mateixa manera que podem iniciar el "bon dia" amb la lectura de qualsevol tipus de conte, de l'aula o proporcionat per les pròpies famílies, hem de tenir presents aquest tipus de recursos més aviat ocults i que realment es presenten com a realitats educatives a l'aula. És a dir, no és necessari tenir-los en compte únicament per emprar-los en els moments d'actuació sinó que s'ha de valorar que són un recurs més i una oportunitat única per normalitzar situacions que es presenten de forma tabú o se'ns fa difícil el seu tractament. Aquesta dificultat pot ser per inseguretats dels docents davant de les possibles preguntes dels infants o de les respostes que els hi poden ser emeses ja que, en determinades ocasions, les famílies poden adquirir actituds adverses. No sempre sabem com reaccionaran els pares i mares davant d'aquest tipus de recursos, per això mateix es fa essencial la comunicació fluent entre la comunitat educativa, sobretot entre els docents i les famílies que, en definitiva, són els que mantenen una responsabilitat directa dels infants.

Com es pot actuar davant d'aquesta incertesa? Evitant els tabús, fent als més petits coneixedors de les situacions que estan vivint o en les que es poden veure sotmesos. A vegades, s'eviten determinades informacions ja que es consideren "no adequades" per les seves capacitats. Els adults ens creiem en el dret de considerar-ho així. Adquirim una actitud d'ignorància davant d'aquestes problemàtiques en comptes de facilitar una adaptació d'aquests continguts de manera que els infants puguin comprendre de què es tracta. Si evitem que ells coneguin aquestes situacions, els fem incapaços d'assolir estratègies per enfrontar-se davant de determinades

problemàtiques. Els volem protegir de tal manera que, de forma inconscient, no ens adonem que els estem fent vulnerables en comptes de persones competents en la realitat social. Així doncs, es tracta de:

- *Normalitzar la situació per tal d'evitar conflictes cognitius amb els infants*: una bona comunicació entre l'escola i les famílies evitarà que els més petits rebin respostes polaritzades. El que es pretén és que tant des de l'escola com des de casa, els infants rebin una resposta mútua, amb una actitud de tranquil·litat, no alterada, davant dels interrogants que puguin tenir. Si, en el cas contrari, les reaccions dels adults són incertes, evitants i poc clarificadores, els infants percebran que és quelcom del que millor no parlar i poc a poc assumiran la mateixa conducta davant d'aquestes situacions que els hem mostrat nosaltres, repetint el cicle de "no normalització" en les seves vides. És quelcom que s'ha d'intentar evitar.
- *Usar aquest tipus de recursos tant en situacions que ho requereixin com en d'altres que no*: s'ha de fer ús d'aquests contes que tractin temàtiques corrents però de les quals encara ens costa parlar-ne. S'ha d'intentar, doncs, mantenir el diàleg amb els infants i plantejar-los petits conflictes a l'aula, adaptats a les seves necessitats i capacitats, per tal d'observar de quina manera ells mateixos els aborden i quins són els impediments o mancances amb els que es troben, de manera que se'ls puguin proporcionar les estratègies que per ells sols els costa d'adquirir.

En el marc teòric s'ha fet referència als contes terapèutics. Per fer-ne memòria, podem definir-los com aquells creats per algú els quals expliquen una situació conflictiva o traumàtica que finalment es resol positivament. A més, els personatges del conte representen al receptor de la història de forma indirecta, és a dir, de forma inconscient. Hi entren en joc múltiples nivells de comunicació que desperten en l'infant significats rellevants, generant un procés creatiu de noves connexions i re-edicions de la història que dirigeixen a la ment cap a la resolució de la forma de mirar, sentir o pensar del problema al qual es troben. Es centren, també, en l'ús de la metàfora.

Hi ha quatre requisits essencials per considerar un conte com a terapèutic. Paral·lelament a allò anomenat anteriorment, necessitem d'aquests elements: *l'objectiu* (meta que es desitja assolir un cop escoltat el conte), la *metàfora* (és el llenguatge indirecte que permet obrir la mirada a cap a la solució del problema), la *trama* (és aquí on segons el rol que tenen els personatges, poden estar implícites les alternatives i les noves relacions per enfrontar o resoldre el problema) i el *procés de canvi* (és la transformació dels personatges, que descobreixen en si mateixos les noves formes d'enfrontar les situacions, fent-se preguntes que els permet recordar allò assolit en el passat, descobrint noves formes a la manera usual de ser o viure). Tenint en compte aquestes

premisses, es pot afirmar que els contes proporcionats en el catàleg no es poden considerar plenament terapèutics, tret d'un parell, atès que no sempre compleixen els quatre factors essencials per considerar-se d'aquest tipus. Anem a pams.

L'*objectiu* és quelcom que es considera essencial darrera de qualsevol conte o història. Aquests recursos estan creats per tal que s'endinsin en nosaltres quan són escoltats i aconseguixin fer-nos un canvi intern. Els contes com a eina no estan dissenyats únicament pel gust de la lectura, sinó que, a través de la seva trama, pretenen extreure'n un entrellat, un motiu pel qual són dissenyats. No és un fer per fer, l'objectiu no és quelcom que es pugui evidenciar en una història. No es tracta d'una anècdota, es tracta de produir un aprenentatge, per aquest motiu podem considerar que els contes aportats en el catàleg compten amb aquesta variable. No n'hi ha cap que no pretengui ensenyar-nos alguna cosa. Tots tenen una meta i per això podem dir que compleixen aquest factor terapèutic.

La *metàfora* és una condició que no s'ha acomplert en aquest recull tret en dos contes: "*El caso de Lorenzo*" i "*Mi cuerpo me pertenece*", els quals s'han de considerar terapèutics perquè segueixen els quatre requisits clau. La metàfora és allò més característic d'aquesta tipologia de contes, per aquest motiu ens ha estat més costosa la seva cerca. Sí que podem trobar faules on els animals són els protagonistes de les històries, però no segueixen el llenguatge indirecte que es considera essencial per determinar si es tracta d'aquest tipus de contes o no. Per això podem afirmar que la majoria de recursos aportats en el catàleg no segueixen aquesta condició per ser etiquetats com a terapèutics.

Pel que fa a la *trama*, és quelcom essencial en tots els contes ja que és allí on els rols dels personatges es veuen influenciats per la consecució de la història. Sorgeixen els esdeveniments presentats per l'autor segons l'ordre causal i temporal en el que ocorren els fets. Vindria a ser la imitació de l'acció, comptant amb el plantejament, el nus i el desenllaç, els quals tenen funcions diferents i independents, però que contribueixen plenament en el "tot" narratiu. És a dir, els elements estan tan connectats que no es pot abstenir de cap d'ells atès que ho reformarien tot. En definitiva, és el cos de la història i sol ser precipitat per una problemàtica. Sempre s'inicia amb la discrepància que complica la història que es vol desenvolupar, és a dir, si no existeix tal complicació, no hi ha trama. És aquí on, segons el rol que tenen els personatges, s'hi estableixen les alternatives per afrontar o resoldre el problema. Com que tots els contes aportats es caracteritzen per tenir aquesta trama, podem considerar que segueixen aquest patró.

Per últim, el del *procés de canvi*, podem afirmar que sí que es duu a terme. Normalment, s'inicia la història situant el o la protagonista en una posició. L'objectiu és l'encarregat de

generar aquest procés, aconseguint que tant el/la personatge com el/la lector/a adquireixi aquest aprenentatge que el permeti fer una transformació, descobrint en si mateixos les noves possibilitats per afrontar les situacions, generant un canvi intern en la manera d'entendre o percebre la vida. Cada recurs aportat pretén aquest canvi, és a dir, vol aconseguir que tots i totes puguem fer un aprenentatge a través de la lectura que ens permeti adquirir una altra visió de la problemàtica, proporcionant-nos tècniques o mètodes per a facilitar aquest procés. Hi ha contes, sobretot en l'apartat de la mort o del maltractament, que proporcionen aquesta ajuda com si es tractés d'una guia amb la possibilitat de ser consultada. Per aquest motiu podem considerar que els contes aportats en el catàleg sí segueixen aquest requisit.

En definitiva, afirmem que l'únic factor que se'ns escapa és la *metàfora*, el fet que els contes no comptin amb aquesta ni amb el llenguatge indirecte. Solament per aquesta condició no podem afirmar que es tracti d'aquesta tipologia de contes.

Durant l'elaboració del treball, s'han anat cercant recursos tant a biblioteques com per internet sobre les temàtiques i que es tractessin de forma terapèutica, però el resultat obtingut no fou l'esperat. Tot i que s'ha trobat molta informació sobre les característiques essencials que ha d'acomplir la conte-teràpia, quasi no s'han trobat recursos explícits en format de conte imprès, editat i publicat, que tractin els temes concretats en el treball. Les dificultats generals han estat:

1. Manca de recursos escrits a nivell terapèutic i que no solament tractin les temàtiques concretades en el treball, sinó que ho facin en edat infantil.
2. S'han trobat moltes històries en format de conte les quals estaven enfocades a l'edat adulta. S'ha de tenir en compte que el nivell de dificultat comprensiva, tot i ser un conte, és molt relativa segons per l'edat que està enfocada.
3. Algunes històries tractaven temes més recurrents com és el cas de la mort o el dol que comporta, però d'altres eren quasi invisibles o inaccessibles, com ara l'homofòbia o el classisme social.
4. Molts dels contes proporcionats per part de terapèutics o psicòlegs especialitzats en conte-teràpia eren creats per ells mateixos en casos concrets, cosa que impossibilita el fet de proporcionar-los com a recurs en el catàleg per la falta de referències clares (autors, any, editorial, ISBN...).

Si tenim en compte la tipologia de contes terapèutics que Lorenzo Antonio Hernández Pallarés citat per González (2014) va concretar, podríem classificar els contes dels catàlegs en aquells considerats *emosèmics* ja que són aquells que ens produeixen alguna emoció dins nostre, com gairebé tots els contes il·lustrats que podem trobar actualment. També, podem considerar que

els recursos aportats es poden analitzar en els dos nivells de conte-teràpia: *l'interpersonal o intersíquic*, atès que cada personatge ens fa de mirall amb les nostres pròpies relacions personals, establint una relació entre els de les històries i les nostres pròpies vivències; i *l'intrapersonal o intrapsíquic*, ja que tots els personatges i símbols que es representen en les contes els podem interpretar o extrapolar en els diferents aspectes de nosaltres mateixos.

Ara bé, després de fer aquest anàlisi sobre la conte-teràpia, i tot i que els contes proporcionats no es puguin considerar plenament terapèutics, sí que tenen un poder clínic, és a dir, que es poden usar per tractar problemàtiques concretes. Ho podem afirmar per dues vessants:

- La primera és que, com ja hem vist, tres de quatre elements que caracteritzen la conte-teràpia els podem veure reflectits en els recursos del catàleg.
- La segona és que, tal i com diu López (2009), la conte-teràpia compleix objectius com: potenciar la imaginació i la creativitat, millorar el gust de la lectura, ensenyar a resoldre problemàtiques de la vida quotidiana, etc. Objectius que també podem establir en els recursos concretats en el catàleg.

El conte, tant per infants com per adults, pot ser un bon mitjà per arribar a realitzar una introspecció i profunditzar en nosaltres mateixos. Són una eina clau per posar-se en la situació aliena i potenciar l'empatia atès que qualsevol problemàtica que pugui ocórrer és més fàcil de resoldre o d'identificar si li passa a algú altre que fer-ho en nosaltres mateixos. És per això que és tan interessant la simbologia dels contes i tot allò que poden arribar a transmetre, sense oblidar la manera en com els treballem, que és crucial. Fer un bon ús d'aquests recurs no es pot passar per alt. És determinant la nostra manera d'utilitzar-los ja que de la mateixa forma que pot ser un recurs molt beneficiós per a tots i totes, una mala transmissió pot perjudicar el conflicte intern de l'infant i allunyar-lo de les possibles eines per resoldre'l. Així doncs, la importància del conte no recau únicament en aquest element sinó en com nosaltres en fem ús.

En termes psicològics, és important que com a mestres no vegem els contes únicament com una eina extra en el moment en què no sabem que fer o per marcar en la programació l'hora de la lectura o les activitats que realitzem a través d'aquesta. Per exemple, si fem una maleta viatgera, que el contingut d'aquesta sigui factible, que tracti les problemàtiques amb una finalitat justificada al darrere, i que en ella hi puguin haver recursos de tot tipus i no es quedi únicament en una estratègia o mètode possible a tractar. S'ha de veure el conte, doncs, més enllà dels aspectes únicament lúdics que ens proporcionen i veure les possibilitats terapèutiques i d'aprenentatge que ens dona. Per aquest motiu, s'ha de realitzar una bona comprensió lectora

després de fer la lectura de cada conte, treballant cada concepte tractat en aquest i, sobretot, donar-los-hi l'espai i el temps necessari per a la seva comprensió i reflexió, sense imposicions ni obligacions.

Els contes, com a teràpia, poden ser un bon antídoto pels problemes o conflictes emocionals en els que vivim constantment. Ens poden ajudar a resoldre'ls o, si més no, a veure les situacions des d'una altra perspectiva que, sovint, és allò que més necessitem. Tots som exploradors i aventurers en aquesta vida en la que vivim. És el nostre viatge, i les emocions i sentiments en els que ens veiem submergits són la nostra manera de veure i percebre el món, així com de crear una imatge positivament integral de nosaltres mateixos.

Pel que fa als tabús

Ja ho hem pogut afirmar en el marc teòric, i molts dels especialistes consultats ens ho han exemplificat: sí, existeixen temes sobre els quals hi ha restriccions i sí, el mercat editorial publica llibres sobre aquests però ni són freqüents ni moltes vegades són implícits, sinó que ho tracten de forma superficial. Podem trobar, doncs, contes en llibreries i en biblioteques que tracten múltiples temàtiques i, entre elles, les tabú (ja siguin les incloses en el treball com d'altres: religió, l'avortament, el canvi climàtic, etc.).

No podem dir que no existeixin llibres que tractin aquests temes ja que el catàleg és un propi exemple d'aquesta realitat, però sí que es pot afirmar que trobar-ne d'algunes temàtiques ha estat difícil, com ara el cas del classisme social. Ara bé, es considera que el problema més incident no és la manca de recursos sobre els temes a tractar sinó la no utilització per part dels mediadors de la lectura (docents, familiars, bibliotecaris, etc.). En les escoles podem trobar alguns recursos enfocats al racisme, a la discapacitat, al sexisme, però difícilment en trobarem sobre l'eradicació de l'homofòbia, del classisme, la mort o el maltractament. Per fer la cerca de contes, no s'ha anat únicament a les biblioteques públiques o s'ha fet ús de l'internet. També s'ha fet una cerca en les escoles més properes, de Mollerussa, Fondarella, Palau i Poal. En cap d'elles s'hi ha trobat recursos sobre aquests últims quatre citats. Se n'han trobat alguns, però si es realitza una comparativa amb la resta de temàtiques com poden ser les emocions o els animals, entre d'altres, podríem concloure que han estat inexistents. Per què passa això? És a dir, com pot ser que s'eviti una realitat social com és aquesta? Com es poden plantejar com a tabú unes temàtiques que són evidents en la quotidianitat i en el dia a dia?

La teoria ens ho justifica clarament: és indiferent que existeixin més o menys recursos sobre aquestes temàtiques si realment aquells qui tenen el poder de difondre-les les eviten. Hi han objeccions que posen els encarregats de seleccionar els llibres sobre l'adequació dels temes per a l'àmbit escolar. Si cadascú a la seva llar vol fer ús de temàtiques concretes, endavant. Però en l'escola sembla ser que encara hi ha molta reticència. Molts dels temes són evitats per raons ideològiques dels mediadors, per temor o falta de confiança cap als lectors, receptors o les famílies. El que realment passa és que la comunicació família-escola encara sembla ser utòpica. Moltes de les famílies, la majoria novingudes, eviten el contacte amb els educadors ja sigui per raons com la desconexió de la llengua o perquè tenen una consideració diferent pel que fa a l'educació dels seus fills. Si tenim en compte que hi ha una gran diversitat de procedències, cultures, religions, ideologies, etc., i una manca existent de vincles de confiança i informatius entre els familiars i els docents, és lògic pensar que determinades lectures a l'aula puguin generar conflictes. Què podem fer davant d'aquesta problemàtica?

1. Els i les mestres han de procurar establir un vincle ferm amb les famílies, encara que elles puguin tenir un caràcter evitant. La comunicació ha de ser fluida i la informació la mateixa per a totes i cadascuna d'elles, els importi més o menys l'educació dels seus fills. Els pares i mares han de saber què es tracta a l'escola, quines són les metodologies per a fer-ho i què es pretén amb la lectura de determinats contes.
2. Sí, s'entén que moltes de les ideologies o religions no tracten temes com l'homofòbia o el sexisme, però aquesta condició no pot influir en les nostres propostes educatives. No és fàcil, està clar. Però la nostra feina, junt amb allò esmentat anteriorment, ha de permetre'ns trobar les estratègies més idònies per aconseguir-ho, encara que variïn en cada família. Allò important no és el com, sinó que el missatge arribi de forma clara i adequada. Hem de procurar parlar-los-hi de forma neutral i receptiva, normalitzant el tema i justificant-lo.
3. Mai hem d'evitar les problemàtiques ni ocultar-les com sovint es practica. Si tenim aquesta conducta, els infants la percebran i acabaran adquirint una actitud evitant cap a segons quins temes, reproduint el cicle com ens ha succeït a tots i totes nosaltres. No s'han de tenir inseguretats davant del què reclamin els familiars o directius i, per tant, no s'han d'evitar els contes per què puguin generar conflictes únicament per donar prevalença a allò que està socialment acceptat.

4. No ens hem de posar en el paper de guardians dels infants, tal i com deia Devetach (2009). No podem jutjar els contes o llibres únicament perquè creiem que són temàtiques que no han de ser tractades en edat infantil per múltiples raons, moltes vegades poc lògiques. Algunes d'elles, el pensar que no podran entendre el contingut o que no es adequat per a la seva edat. Realment no és així. S'han pogut concretar contes per infants de 0 a 8 anys on el contingut ha estat enfocat a les temàtiques estudiades. Això significa que els infants tenen la capacitat, si els recursos són adaptats a ells, de poder entendre de què es tracta i com es tracta determinada temàtica. Hi ha un prejudici respecte als infants lectors que els guia a adquirir actituds de sobreprotecció exagerada per part dels mediadors de lectura. Tal i com deia Montes (1990), és necessari formar lectors crítics, veritables lectors, amb els conflictes i resolucions que com lectors plens tenim tots.

Altrament, cal dir que les conductes que han adquirit la majoria de comunitats educatives fins ara han atemorit als editors els quals han evitat publicar segons quines temàtiques pel fet que pensen que no es vendran ja que es poden considerar com a “poc convencionals”. En definitiva, és fonamental la reflexió amb els docents i els mediadors de lectura en especial, així com també amb els responsables del “mercat editorial”.

Anàlisi de cada una de les temàtiques

En aquesta apartat, es duu a terme un tractament més acurat de cada un dels temes tractats. En ell, es pretén analitzar les dificultats i mancances obtingudes en la recerca a causa de l'ocultisme, és a dir, fer una breu reflexió sobre la falta d'atenció d'aquestes temàtiques en els recursos i comprovar si realment la informació obtinguda es troba reflectida en els contes.

CLASSISME SOCIAL

Pel que fa aquesta temàtica, s'ha fet molt difícil la recerca de contes que la tractin. És la que, amb diferència, s'hi ha dedicat més estona en la seva cerca i d'aquella que menys resultats s'ha obtingut. La majoria de contes trobats són inventats per aficionats a l'escriptura els quals proporcionen aquests recursos voluntàriament, però no tenen constància com a contes publicats. A més a més, la franja d'edat d'aquests recursos és més aviat elevada, és a dir, molts s'han descartat perquè superen l'edat dels 8 anys de comprensió lectora. Podem afirmar, doncs, que hi

ha una falta d'atenció d'aquesta temàtica en els contes i per aquest motiu podem evidenciar que el tabú hi té un fort poder.

Tot això ens fa qüestionar: s'evita parlar del classisme social? Malauradament sí. És un tema que, sovint, incomoda tot i ser una realitat visible amb els nostres ulls. Per una banda, hi entren en joc les expectatives i prejudicis per part del professorat que a causa de la seva pròpia educació, reflecteix un currículum ocult inconscient. Sense voler, es prejutja i es preveu un resultat en els alumnes segons la classe social, adquirint actituds despectives i fent-ho tan natural que es reproduceix sense adonar-nos-en. Allò que és pitjor, però, és que els propis alumnes se n'adonen a través dels comentaris i pràctiques que puguin dir o fer. Les escoles tenen un rol actiu en la reproducció de les desigualtats, ja sigui pel seu paper d'acció o omissió. Per això val la pena canviar de parer i, com a mestres, desfer-nos d'aquestes valoracions i mirar a tots els alumnes de la mateixa manera, independentment de si el currículum o els criteris d'avaluació representin més a uns que a d'altres. Hem de facilitar contextos de cohesió i no de categorització, per això els recursos aportats en el catàleg pretenen aproximar als infants, a ser empàtics i a no classificar únicament per raons de classe.

Però el que és més rellevant és que no s'opta per canviar el sistema, aquest continua sent rígid i exclouent, i associa l'estatus socioeconòmic amb el fracàs. Està clar que els alumnes amb risc social no poden obtenir una bona educació si s'evita tractar el seu context, aquell en el qual es desenvolupen, o la història que amaguen al darrera ja que la seva comprensió del món és totalment diferent al de la resta. El que es pretén amb aquesta temàtica és lluitar contra aquesta premissa. Aconseguir que els infants s'apropin a aquestes realitats tan diverses, puguin conèixer el món intern i extern de cadascun dels companys/es que comparteixen la mateixa aula. Alguns tenen recorreguts molt diferents, es tracta d'intentar no unificar-los sinó que tots i totes s'enriqueixin d'aquesta diversitat. Que els infants puguin conèixer realitats moltíssim més dures que les seves, percebin que no tots tenen les mateixes facilitats que ells, i així potenciïn l'empatia i es puguin comprendre millor uns als altres en totes les situacions. Si no lluitem per a que això es compleixi, els més petits percebran l'ocultisme del tema i adquiriran actituds com les dels adults, separatistes i d'exclusió social. Les tipologies d'escoles ens ho exemplifiquen: n'hi ha que poden considerar-se d'elit en les quals únicament hi formen part aquelles classes que tenen més poder econòmic, així com també se n'han creat d'altres en les que hi participen infants de classes més desfavorides, fet que genera classisme i segregació socioeconòmica de l'alumnat. D'aquesta manera, es dificulta l'equitat del sistema educatiu i es fa més visible aquest distanciament entre classes, posant en perill la igualtat d'oportunitats i la cohesió social. Si això no és el que volem, hem de començar per canviar els nostres rols i sistemes.

Pel que fa al catàleg, s'hi ha incorporat contes adaptats als infants sobre quins són els seus drets i, entre ells, s'hi troben aquells més aviat socials com són el fet de tenir un habitatge digne, una educació de qualitat i amb propostes actives per evitar l'exclusió social per raons de casta, classe social o situació socioeconòmica. N'és un exemple el de *“Tinc dret a ser infant”*. Alguns dels contes s'han centrat en altres problemàtiques no menys importants que ajuden als infants a ser conscients de la realitat en la que viuen molts d'ells la qual, en moltes ocasions, és molt diferent de la que estan acostumats. En són exemples contes com *“Akim, corre”*, *“Els colors de casa”*, *“El viatge”*, *“Sahar, despierta!”* *“Les vambes de la Sofia”* o *“Contes d'arreu del món”*. Tots ells fan prendre consciència i aproximen a l'infant a situacions com la pobresa, la guerra, l'exili o els camps de refugiats. Aquest tipus de vida en la que infants de tot el món es veuen immersos diàriament i a la que molts dels petits de l'occident no en són sabedors. Poder conèixer aquest tipus de vivències ajuden a sensibilitzar els infants i a ser més tolerants davant d'altres situacions socials.

DISCAPACITAT

Sobre aquesta temàtica, val a dir que la cerca de contes ha estat senzilla. Més aviat, s'ha hagut de fer una selecció que tractés diferents tipus de discapacitats, ja fossin sensorials, físiques, psíquiques, etc., viscudes de forma aliena i en la pròpia pell. De seguida que es va procedir en la cerca, van aparèixer multitud de contes enfocats a totes les edats i és per això que és el tema que se n'han aportat més. En les escoles comença a tractar-se més i per aquest motiu alguns dels contes van ser consultats en elles. En les biblioteques i llibreries també hi són constants, així com també a través de les webs. S'han descobert varies fonts on d'altres persones han fet reculls de contes, similars als aquí proporcionats, sobre el tema de les discapacitats. Per aquest motiu podem confirmar que hi ha una bona atenció d'aquesta temàtica en els contes i que el tabú comença a ser-hi menys present.

Ara bé, tot i haver-hi recursos que tractin el tema, l'acceptació de les persones amb discapacitat segueix sent un tabú per la majoria, tal i com afirma Alas (2016). La imatge social que es té d'aquestes persones és determinant tot hi haver variat i assolit grans èxits pel que fa a l'acceptació i la normalització. Tal i com diu la teoria, l'evolució no s'ha fet de forma equitativa ja que la imatge dels discapacitats adquireix diferents valoracions segons la importància social d'aquestes. Les sensorials o físiques tenen una evolució més favorable que les psíquiques, per exemple. És per això que en la recerca de contes, se'n van trobar més de les primeres que de les

segones, i en el catàleg s'hi pot veure reflectit. Això garanteix el fet que se'n valoren unes més que d'altres, i l'acceptació varia completament per aquesta objecció social.

Quan veiem una persona amb algun tipus de discapacitat de seguida els estigmatitzem, els posem en un mateix sac i els jutgem de la mateixa manera únicament per no seguir el patró de normalitat, aquell que marca allò comú. Podem observar que la majoria de discapacitats participen en els escenaris socials com ara el laboral, familiar, d'oci, educatiu, etc. Els contes ho confirmen: podem veure que la majoria reflecteixen accions en ells. En són exemples "*Les tres bessones: L'olimpiada més especial*" o "*Una amiga especial, molt especial*". Però la percepció que se'n té encara és nociva i influent, tot i que l'entorn social no és aprehensible. En definitiva, els éssers humans tenim la tendència d'anar més enllà de la informació que rebem, conformant una imatge que combina la realitat percebuda i els nostres instruments de categorització i interpretació de la realitat.

García de la Cruz (2008) considera que sí que s'han realitzat canvis a nivell normatiu, legal i organitzatiu però no en l'àmbit social real, el pràctic. Això no vol dir, però, que no s'hagin fet avenços en l'àmbit social ja que n'hi ha i molts. Tanmateix, els estigmes continuen sent els mateixos des de fa anys tot i encara n'hi ha massa que pensen d'aquesta manera. El fet de no ser com la majoria o tenir necessitats diferents és un dels principals aspectes que generen problemàtiques i dificultats en les persones amb discapacitat. Per això contes com "*Una altra cosa*" vetllen per a que això no succeeixi.

Sí que és cert que en el nostre país s'han creat col·lectius que han desenvolupat una gran capacitat d'organització, mobilització i demanda social per part dels familiars, com ara l'ONCE. Aquesta agrupació ha generat molts contes, com algun que s'aporta al catàleg, per tal que els infants amb ceguera tinguin recursos per fer lectures en Braille, així com també n'han generat d'altres per a persones que hi veuen amb l'objectiu de sensibilitzar-los cap a les característiques d'aquesta discapacitat.

D'altra banda, cal dir que avui en dia molts infants comparteixen una mateixa aula amb d'altres que poden tenir alguna discapacitat. Molts nens i nenes que utilitzaven un "servei especial" han passat a formar part de les anomenades "escoles normalitzades". Aquesta oportunitat és única per tal que els infants vagin creixent acompanyats d'aquesta diversitat. És bo que no es classifiquin de forma extrema, sinó que facin ús de l'alteritat per extreure beneficis de les diferències. Molts dels recursos aportats en el catàleg reflecteixen aquesta inclusió, val la pena que millorem en l'atenció a les persones sense haver d'establir diferències i podent mirar tothom amb els mateixos ulls. La nova percepció i el canvi conceptual de la discapacitat en si és un

tema social pendent, una limitació de tots plegats que s'ha de superar i que haurà de permetre trencar amb la frontera de la normalitat que ens estructura en nosaltres i ells.

Pel que fa al catàleg, s'hi ha incorporat contes que tracten la discapacitat en general i que permeten a l'infant entendre el pes de la discapacitat. Es tracta d'un dels pocs contes terapèutics que s'han trobat i n'és un exemple *"El cazo de Lorenzo"*. Un altre que no compleix la conteteràpia però que també treballa la discapacitat de forma metafòrica és el de *"Por cuatro esquinitas de nada"*. D'altra banda, se'n proporcionen alguns des del punt de vista personal, com poden ser *"El llibre negre dels colors"* o *"L'home més valent del món"* que a la vegada tracta la discapacitat sensorial sofrida en la pròpia pell. S'han aportat contes que tracten les diferents tipologies de discapacitat com són *"Arcs de Sant Martí en la foscor"* que parla sobre les persones invidents; altres com *"Todos tenemos hermanos pequeños"*, que aborda el tema de la discapacitat intel·lectual o també *"Sóc en Pau"* que reflecteix la història d'un infant amb discapacitat física. Es volia esmentar que hi ha multitud de contes que tracten aquesta temàtica però se n'ha fet una selecció per poder abraçar diferents nivells d'afectació. D'aquesta manera, el que es pretén és que els infants puguin conviure amb la diversitat d'una forma normalitzada, puguin resoldre dubtes sobre què els hi passa als seus companys i que tant els docents com les famílies disposin de recursos per alleugerar les seves incògnites d'una forma neutral.

HOMOFÒBIA

Envers aquesta temàtica, cal dir que la cerca de contes també ha estat senzilla. No com d'altres com és el cas de la discapacitat o la mort, però no tan dificultosa com el del classisme social, per exemple. S'ha hagut de fer una selecció que englobés aquells recursos interessants a tractar en l'edat infantil atès que molt d'ells estan enfocats per infants d'edat més elevada als 8 anys. Tanmateix, han hagut suficients contes com per fer-ne una tria i abraçar des de l'estructuració familiar diversa (famílies homoparentals i monoparentals) fins a la identificació del propi gènere, com és el cas dels transsexuals. També, s'hi ha inclòs contes que tracten l'amor cap al mateix sexe i d'altres que parlen de l'homofòbia des del punt de vista de l'exclusió que senten alguns infants que es senten atrets pel seu mateix gènere o que tenen pares i mares del mateix sexe. Pel fet que s'ha trobat un recull divers, podem afirmar que en aquesta temàtica comença a haver-hi menys omissió, és a dir, el tabú no hi és tan present com a d'altres.

No obstant això, cal plantejar-se la pregunta de si realment en les aules existeix aquesta conducta reticent. Els infants no neixen amb aquest comportament homòfob sinó que es tracta d'una reacció apresada ja sigui pels progenitors com per l'aprenentatge social, de tal manera que

posteriorment l'expressen amb la gent que actua de diferent manera a la que estem acostumats. S'ha de tenir en compte que la diversitat de cultures pot interrompre el treball d'aquesta temàtica atès que hi ha religions i ideologies que mostren rebuig cap a l'homosexualitat. Per aquest motiu, podem afirmar que encara avui en dia aquesta condició sexual no està acceptada i molts són els que creuen que és un anomalia que es pot reconduir. Sí que consta en les últimes dècades que ha estat perdent progressivament el rebuig cultural (Parra, 2009), però encara en són moltes les víctimes i aquells qui tenen pensament homòfobs, siguin conscient o inconscients.

Pot evitar-se l'homofòbia? La resposta és que sí, tot i que cal dir que independentment del nivell educatiu de les persones, està tan arrelada a nosaltres únicament pel fet que és allò que s'ha après de les generacions passades que costa pensar que així pugi ser. Allò que s'ha d'intentar és posar en les mans dels infants els recursos necessaris per normalitzar la situació i evitant que es promogui l'odi ja que aquest és també après. Ningú neix sentint odi, és quelcom que es promou. Ara bé, mentre la societat no sigui capaç d'acceptar la diversitat i la varietat que el món ens ofereix, no serem capaços d'eradicar-lo. S'han de proporcionar lectures des de ben petits per tal de calmar els dubtes dels infants que són d'allò més normal. Aquests, estan acostumats a que les parelles siguin de diferent sexe. A més a més, tenint en compte que aquesta expressió en públic encara és tabú, se'ls fa més difícil poder identificar aquestes diferències. Cal recolzar les decisions alienes, els sentiments que tots i totes tenim, independentment de a qui vagin dirigits, ja que en una societat tan tancada de ment per determinades qüestions, s'ha de recolzar la valentia d'aquells qui orgullosament mostren la determinació pròpia de l'amor.

Els infants es veuen influenciats pel sexisme des de ben petits. Aquesta necessitat de classificar segons el gènere encara influeix més en el cas dels LGBTIA ja que, en moltes ocasions, no es corresponen amb allò que representa que haurien de ser o els gustos que haurien de tenir. Si en molts casos els infants heterosexuales ja no els agrada el que els imposen, s'ha de fer un replantejament encara més acurat en els altres casos. El sexisme no és bo, però encara hi és molt present i a aquests infants encara els perjudica més. A causa d'aquesta catalogació, molts d'ells no s'atreveixen a explicar què és allò que els hi passa ni als seus progenitors ni a la resta de persones que estan en contacte amb ells. S'ha de tenir en compte que molts dels pares i mares han estat educats amb un fort sexisme, generant dos classes de conductes: homòfobes o d'acceptació. Si és el cas del primer, encara es fa més costós que puguin expressar allò que senten i per qui ho senten. Tanmateix, el sector homosexual comença a ser més visible i lluita amb força, i cada vegada hi ha més persones que l'accepten. Ara bé, la transsexualitat és quelcom tabú encara ara, no més, però, que la intersexualitat o l'asexualitat. Se n'han trobat

alguns recursos com *“El dia de todo al revés”* o *“Sóc la Jazz”* que tracten la identificació de sexe, però cap que parlin d'aquests dos últims anomenats, fet que significa que encara hi ha un fort ocultisme social.

Molts pares de família, però, encara mostren aversió a allò que senten els seus fills. Fins al punt que s'han ocultat durant molts anys o inclús en saber-ho, els han deixat de banda o, el que és pitjor, han intentat buscar alternatives per a “curar-los”. Això evidentment els traumatitza de per vida ja que no només la societat no els inclou sinó que no hi ha dolor més gran que sentir que els teus progenitors no t'accepten tal i com ets. També cal dir que moltes persones que ho accepten els incomoda l'homosexualitat en sí i els ofèn de maneres abismals quan es tracta dels seus fills. Això genera sentiments d'odi cap a la mateixa identitat individualista i naixen actituds d'homofòbia inclús entre la mateixa comunitat LGTBIA.

En les escoles, molts i moltes són els que han arribat a situacions extremes per ser ofeses diàriament pel fet de ser LGTBIA. Amb freqüència, assumeixen agressions verbals i físiques en els centres educatius i és que, malauradament, l'ús del llenguatge homòfob és acceptat en la vida diària dels centres educatius i la comunitat escolar no fa res al respecte. El que es pretén, doncs, amb aquest recull de contes és sensibilitzar els infants cap a la tolerància a través de materials didàctics que incloguin aquesta diversitat, de manera que d'adults puguin assumir la realitat i no es generin aquestes actituds despectives.

En el catàleg, s'hi ha incorporat contes que tracten l'acceptació en general i que permeten a l'infant entendre les conseqüències negatives de l'homofòbia. Alguns tracten l'amor cap al mateix sexe, com és el cas de *“¡Nos gustamos!”*, *“La princesa Ana”* o *“La sirena i la Marta”*, vist des de la pròpia pell. Altres, ho fan com quelcom quotidià i intern en les seves famílies, com ara *“Pirates i pirulins”* o *“Paula tiene dos mamás”*. Es tracta també la transsexualitat amb contes com els esmentats anteriorment o també el de *“El meu fill princesa”*. També n'hi ha que tracten el tema de l'adopció per part de progenitors del mateix sexe, com ara *“Ana y los patos”* o d'altres que reflecteixen aquesta diversitat familiar amb tota la naturalitat, com *“¡Maravillosas familias! Homenaje a Gloria Fuertes”*. Es volia comentar que hi ha multitud de contes que treballen aquesta temàtica però se n'ha fet una selecció per poder abraçar diferents nivells d'afectació. D'aquesta manera, el que es pretén és que els infants puguin conviure amb la diversitat d'una forma neutral, plantejant-se interrogants i resolent dubtes sobre les diferències amb els altres companys i que tant els docents com les famílies disposin de recursos per alleugerar les seves incògnites.

MALTRACTAMENT

Dels contes aportats sobre el maltractament, podem concloure que molts d'ells parlen de l'abús físic i, sobretot, sexual. Alguns sobre el maltractament familiar i de gènere, i molt pocs d'ells sobre d'altres tipus com ara el psíquic o el de negligència o explotació sexual. Això fa present que, per una banda, hi ha determinats maltractaments que adquireixen més valor entre d'altres, igual perquè són més corrents o se'n sent a parlar més. De l'altra banda, que a conseqüència d'això, no es troben recursos suficients o per manca d'aquests o perquè estan enfocats a públics de major edat. Per aquest motiu, podem afirmar que el maltractament hi és present i sí, hi ha recursos que el tracten i que ofereixen multitud de propostes, alternatives o inclús telèfons per contactar amb els serveis especialitzats, però encara falta molt per descobrir, per treballar a fons, i sembla ser que encara hi ha certa reticència a tractar aquesta temàtica. El tabú, doncs hi és present.

Tal i com diu Roig (2016), el maltractament es dona en tots els estats de la societat, al marge de l'origen i el nivell educatiu dels progenitors. Els contes aportats reflecteixen aquesta realitat on s'hi representen famílies estandarditzades. N'és un exemple el cas de *“La peor señora del mundo”* o *“El monstruo”*. Observant això, és a dir, el fet de que no s'interpreta en el text ni s'il·lustren comentaris o imatges sobre determinades ètnies i cultures de classe més precària s'evidencia que és un fet comú que succeeix a tot arreu i en tot el món.

Sembla contradictori el fet que l'abús sexual, d'aquell que se n'han trobat més contes, es consideri el més tabú de tots els maltractaments aquí a Espanya. El rebuig cap al seu tractament pot ser degut a que realment són temes delicats que costen de parlar amb els infants. Per un costat, perquè el sexe sempre ha estat un tabú social, i més parlar-ho en la infància. Per l'altre, perquè les conseqüències psicològiques de l'infant són terribles i són temes que, tenint en compte això, costen de tractar. També hi afecta el fet que molts dels abusos tenen relació amb persones properes als infants, per la qual cosa s'han aportat contes que parlen sobre veïns, tiets, etc., que abusen d'ells. Alguns d'ells són *“Estela, ¡grita muy fuerte!”* o *“Marta dice ¡no!”*.

L'abús sexual és molt nombrós. Es calcula que un de cada cinc infants són exposats a algun tipus de violència sexual. Es creu que el nombre de contes referents a aquest tipus de violència és més nombrós perquè també és un dels que més es practica. Per això en molt dels recursos apareixen consells i alternatives que els infants poden consultar per tal de que el docent pugui fer possibles deteccions o també per prevenir futurs maltractes. *“Abusos sexuales ¡no!”* n'és un bon exemple. Si els infants coneixen de què es tracta l'abús i que es pot tolerar i què no, li serà més fàcil eradicar el problema. La clau està en barallar la possibilitat de que pot sorgir-te, com a

docent, com una realitat educativa perquè si es manté al marge, encara que sigui de forma inconscient, s'està evitant i, per tant, ocultant. Amb aquest objectiu s'ofereixen els contes del catàleg. Tot i així, els mestres l'han d'incorporar en la biblioteca o fer-los-hi accessible als infants, de manera que la temàtica es pugui tractar des de la normalitat. Els infants que estan sotmesos als abusos es sentiran més còmodes explicant-ho si nosaltres els hi ho plantejem així.

Ara bé, si es tracta dels propis progenitors ja és més difícil. S'entremescla un amor i odi que els fa difícil l'elecció de quin camí triar, si la veritat o l'encobert. De fet, no s'han trobat contes que tractin del maltractament sexual per part d'aquests, fet que ens pot demostrar que en aquest context encara s'hi aprecia molt tabú. En les escoles no haurà de faltar, però és una temàtica que encara no hi és molt present. Són temes delicats, aquest i qualsevol maltractament ja que implica a molta gent. En primer lloc a l'infant i, després, als progenitors dels quals no es coneix si en són conscients o no, o inclús si realment són ells. Per la docència no és fàcil enfrontar-se en aquestes situacions però està clar que s'ha de mirar per la justícia i els drets dels infants i fer visible la problemàtica.

Prolongar-la i seguir en l'ocultisme no és gens positiu pel futur de l'infant. Molts d'ells, acaben reproduint conductes i també comporta conseqüències de salut mental que poden durar tota la vida. És, com ja han dit tots els altres autors, la vivència d'un estrès continuat tan important com el que implica una situació de maltractament infantil durant el període de desenvolupament de l'individu, cosa que genera l'afectació neurològica. Tot i que el maltractament s'associa als danys físics, el camp d'investigació afirma que el dany emocional que acompanya aquests actes abusius o negligents poden traduir-se en efectes nocius més significatius i de llarg termini per els infants. Aquelles víctimes que n'han sofert durant els primers anys de vida, poden tenir conseqüències especialment doloroses degut a la vulnerabilitat d'aquests infants i al fet que els primers anys de vida es caracteritzen per un creixement neurobiològic i psicològic més ràpid que en els anys següents (Cicchetti i Toth, 2004). S'ha d'aturar aquesta situació i s'ha de fer des de la infància. Els docents hi entrem en joc i tenim els recursos per aturar-ho o intentar-ho, així que hem d'afrontar-nos a la situació i no evitar-la ja que el perill que ara sofreixen pot ser determinant per la resta de la seva vida.

Sí que és cert que en la cerca de contes es va observar una mancança pel que fa a les conseqüències del mal tracte. Només se n'ha trobat un, el de *"Un niño como yo"*, que presenti afectacions emocionals, les quals comporten problemes de relació amb els altres individus i per regular les emocions (Marsal, 2016). És positiu que els infants tinguin recursos per saber de què es tracta o per poder-ho detectar, però estaria bé apropar-los també a trets més característics

d'aquestes conseqüències, com podria ser la reproducció de conductes, tot i que el conte es faci de forma metafòrica i que la docent inviti a la reflexió.

Cal tenir en compte que hi ha contes que tracten aquesta temàtica però que la majoria estan destinats a edats més elevades pel que fa a comprensió. De totes formes, s'ha pogut fer un recull que tracta diferents vessants del maltractament infantil, oferint des de recursos més pràctics a històries més entranyables que poden beneficiar a l'infant i ajudar-lo a identificar allò que li passa.

MORT

La mort és un tema que es pot considerar com en auge en l'actualitat. Fins fa molt poc, era un dels tabús més forts de la nostra societat però sembla ser que últimament es vol donar a la llum la importància d'apropar als infants a la seva realitat, característiques i conseqüències, com és el dol. S'han trobat molts recursos que tracten aquesta temàtica, des de la mort d'aquells més pròxims, a la pèrdua de coses que ens agraden, com també assumir les conseqüències del dol i com trobar estratègies sobre la resiliència. És un tema molt tractat en l'actualitat i del qual se n'han trobat moltíssims contes, fet que evidencia que les editores volen fer més present aquesta temàtica i trencar amb els tabús de la mort.

Tot i que les iniciatives siguin aquestes, parlar de la mort encara es fa difícil. No es valora la possibilitat de la mort fins que la trobes a prop, com si fos un tema que quedés al marge, ja que s'acostuma a viure sense pensar en què el temps és finit. No obstant això, quan es creua en les nostres vides ens desconcerta per la manca de recursos i estratègies per afrontar-la, i només ens queda passar-ho malament. Per evitar això, és necessari que tota la comunitat educativa mostri la mort com un fet natural i es prepari als infants a superar-la ja que, d'aquesta manera, s'evita que les frustracions i les conseqüències siguin més lleus i portadores. Els contes de "*¿Dónde van los globos?*" o "*¿Cómo sabemos hacia dónde tenemos que ir?*" ens proporcionen aquests recursos de forma metafòrica. L'afectació és present, per això el tabú està més en com parlar d'això que ens causa dolor a nivell emocional (Coll, 2004).

Ara bé, l'ocultisme no és present en els mitjans de comunicació, quan se'ns mostra aberracions sobre la mort. Això causa insensibilitat cap al tema, ho veiem com quelcom normal. La mort d'aquells que són llunyans no ens causen el procés de dol, només el sentim si és algú proper. És evident que no es pot sentir dolor per tothom, però sí que es generen actituds poc empàtiques cap a la mort dels altres. A través d'aquest recull de contes, els docents poden aproximar als

infants a aquesta temàtica, havent-hi o no situacions relacionades amb la mort a l'aula. Si hi són, és una oportunitat per treballar l'empatia i poder entendre la posició en la que està i se sent l'altra persona afectada, reforçant-se de forma vicària i adquirint aprenentatges envers l'afrontament d'aquestes situacions ja que tots ens hi veiem involucrats en un moment o altre. Se'ls ha de proporcionar les eines per a que puguin fer-se qüestions sobre el tema, de manera que puguin tenir una millor resiliència quan els toqui.

Els adults han de fer ús d'aquests contes amb plena normalitat, així com també ho fan amb d'altres. Els infants han de conèixer de que es tracta la mort, no se'ls ha d'allunyar de les converses dels adults. Tanmateix, l'actitud dels pares continua sent evitant, fet que confon als més petits i els transporta en un món paral·lel del qual no entenen res, i les estratègies que perceben són les d'oblidar-se'n o distreure's. Això, genera frustració a la llarga. No se'ls ha de contestar res més del que no preguntin, però sí allò que vulguin saber de forma natural i amb un vocabulari adequat, sense mentir-los ni fantasiejar.

Pel que fa a les diferents concepcions de la mort, de Fernández i Ribera (2007), podem concloure que realment els contes destinats a les diferents etapes analitzades en la teoria corresponen amb el contingut que s'hi reflecteix, és a dir, tenen en compte les diferents etapes de coneixença i les característiques d'aquestes. Els contes aportats en el catàleg tenen diferents complexitats, alguns inclús poden ser durs per llegir-los sols i requereixen de l'acompanyament dels adults per fer-ne una bona interpretació i reflexió. Per exemple, *“L'illa de l'avi”* està enfocat a una edat més petita, on els continguts que es treballen tenen més a veure amb la no permanència i l'acceptació. En canvi, el conte de *“Cuando faltan papá o mamá”* impliquen de l'ajuda d'un adult si es vol fer la lectura en edats més primerenques, i abracen temes més aviat amb la resiliència i el dol. S'han de tenir en compte els consells per parlar de la mort que se'ns aporten en la teoria per tal d'aprofundir adequadament en aquesta reflexió, evitant comentaris que no s'ajustin a les seves capacitats. S'hi ha de parlar obertament, tenint en compte les creences de cada família per tal de no interferir en el missatge. La comunicació família-escola, en aquests casos, és essencial. Els missatges, igual que en els contes, intenten ser comprensibles tot i que de vegades la metàfora pot influir en la concepció. Però a través d'ella es poden establir comparatives amb casos reals o més pròxims als infants. Mai s'han d'ocultar les respostes d'allò que tenen inquietud ja que sinó els fem reticents al tema, sinó que se'ls ha de donar recursos, com els que s'ofereixen en el catàleg, per a que puguin expressar les seves emocions.

En el catàleg, s'hi ha incorporat contes que tracten la normalització en general i que permeten a l'infant entendre les conseqüències negatives d'aquesta temàtica. La vida és un cicle i contes com *“Como todo lo que nace”* ens permet fer una comparativa entre nosaltres i els elements

quotidians (plantes, animals, fruits...). Alguns tracten la pèrdua, com és el cas de *“La estrella de Laura”* o *“El nen dels estels”*, i també sobre el dol que ens comporta aquesta: *“Vacío”* o *“Jo les volia”*. També es tracta la mort d'altres éssers estimats, com és el cas de les mascotes. En tenim exemples com *“Puedo verte siempre que quiera”* o *“No t'oblido”*. Alguns, també, tracten la mort dels familiars propers: avis, pares i mares, germans o inclús algun que parla sobre la mort prenatal. És el cas de *“On es el iaio?”*, *“La Júlia té un estel”*, *“I jo què? En Lluc i la seva germana malalta”* o *“No tendremos un nuevo bebè”*. Tots aquests recursos variats ens permeten treballar la mort des de diferents vessants, ajudant a normalitzar la situació i a proporcionar recursos als infants per a poder expressar-se.

RACISME

Sobre els contes que tracten el racisme, cal dir que s'ha fet fàcil la cerca. És una altra de les temàtiques que podríem considerar en auge i que volen ser descobertes. També era un dels tabús marcats per la societat ja que fins fa unes dècades endarrere no hi havia tanta diversitat. A causa d'aquesta, és important que els infants coneguin amb qui conviuen dia a dia, per això s'han trobat força recursos que treballen aquest tema, des del racisme enfocat en l'exclusió social fins a l'acolliment dels nous nadius i la normalització de la convivència interracial. El fet que es tracti la temàtica des de diferents vessants, ens fa veure que el tabú comença a ser-hi menys evident.

De totes maneres, tot i que la diversitat és real, les persones continuen tenint conductes racistes o prejudicis tot i ser quelcom que s'aprèn, que no és innat. S'adquireix del nostre context social i de l'educació rebuda per part dels familiars, entorns quotidians, l'escola, etc. Podem diferenciar aquella actitud de desconfiança cap allò desconegut ja és un fet característic de les persones, però si es tracta d'un pensament ideològic, ja és un aprenentatge totalment social. Tots tenim estereotips racials, però si som capaços d'afrontar-los i admetre el dolor que s'hi amaga darrera, el racisme pot desaparèixer.

Si en les escoles no es fomenten escenaris inclusius, d'alteritat cap a l'altre, i de normalització cap a la diversitat, els infants alimentaran aquesta conducta durant la resta de la seva vida, establint classificacions i agrupant-se culturalment. És quelcom difícil perquè les famílies acostumen a tenir discursos i accions racistes, i l'alumnat ho transporta a l'aula, en la seva “societat” de la qual extreuen conclusions. És per això que es proporcionen aquest recull de contes que pretenen tractar les diferents realitats que poden sorgir a l'aula. Els infants de menor edat són molt curiosos i els grups són generalment més oberts i flexibles. Podem trobar contes que ho referencien com ara *“¿Por qué somos de diferentes colores?”* o *“Com és el color*

carn?”. S’ha de proporcionar-los-hi recursos per a que aquesta actitud no s’esborri ja que a mesura que es van fent grans, els estereotips són més influents i les relacions són més rígides. Si els infants no tenen l’oportunitat d’intercanviar opinions i descobrir-se a través de tot tipus d’interrogants, les imatges estereotipades poden acabar formant part del seu pensament i un cop arribats en aquest punt, és molt difícil evitar-lo.

Paral·lelament, es curiós el fet que molts infants immigrants rebutgen el parlar la seva llengua o a diferenciar-se dels altres per no ser jutjats o valorats negativament. S’han trobat contes com *“L’elmer”* o *“El Cuervo”* en el que els protagonistes adopten una actitud similar a aquests nens, com és el cas de voler canviar per ser com la resta i no acceptar-se a si mateix. Allò positiu que se n’extreu és que tots acaben reflexionant que de les diferències un se n’enriqueix més.

En el catàleg, s’hi ha incorporat contes que tracten l’acceptació de la diversitat racial i que permeten a l’infant entendre les conseqüències negatives del racisme. Alguns tracten de l’exclusió social per qüestions de raça, com és el cas de *“L’aneguet lleig”*, *“No necessito amigues”* o *“Això és casa meua”*. Altres, lluiten contra aquests abusos i proporcionen situacions d’acceptació i tolerància, com ara *“El nen nou i diferent”* o *“Me gusta la gente”*. N’hi ha d’altres que parlen sobre els nouvinguts i les sensacions que aquests infants adquireixen en arribar en un context nou, com és el cas de *“Wamba i el viatge de la mel”* o *“El extranjero”*. Amb aquest repertori de contes, el que es pretén és que els infants puguin conviure amb la diversitat d’una forma neutral, plantejant-se interrogants i resolent dubtes sobre les diferències amb els altres companys, tot educant-se en la inclusió i l’alteritat, i que tant els docents com les famílies disposin de recursos per alleugerar les seves incògnites.

SEXISME

Pel que fa als contes que parlen sobre el sexisme, podem afirmar que la cerca tampoc ha estat difícil. És una temàtica de la qual ja fa temps que se’n sent a parlar, sobretot des dels canvis de rols que han anat sorgint en les últimes dècades. És per això que no és estrany que hi hagin multitud de recursos escrits que tractin des del reclam d’un canvi en els rols estereotipats així com també la revisió d’alguns dels contes clàssics, com també d’altres que tracten de la normalització i la igualtat. El fet que es trobin aquesta diversitat de contes ens fa adonar-nos que es tracta d’una temàtica cada vegada menys tabú.

Tot i així, l’opacitat del tema no ve de què no se’n parli, sinó de la pròpia gent que reproduceix aquestes conductes sexistes de forma inconscient i cíclica, sense adonar-se’n que realment allò

que passa és que es manté la diferència de sexes i la jerarquia entre aquests, discriminants negativament el paper de les dones. Les conductes sexistes són dificultoses d'eliminar perquè es practiquen de forma natural en la vida quotidiana, així que estan molt arrelades en la nostra cultura i educació. Aquesta normalitat sovint legitima les conductes sexistes i dificulta que qui les duu a terme pugui prendre consciència d'estar discriminant. Per tant, la feina està en trobar aquelles situacions en les que s'està duent a terme una conducta sexista i reflexionar sobre aquesta. En el catàleg, es dona sexisme tant de pràctica social com encobert, així com el violent que costa menys d'identificar. N'és un cas *“Arturo y Clementina”*.

En les escoles, així com també en molts contes que no tracten el sexisme explícitament, podem trobar una discriminació subtil ja que hi ha una manca de visualització de les dones en el currículum, donant exemples i referències masculines en quasi tots els recursos educatius. En ells, es reforcen actituds considerades únicament dels homes com són la competitivitat i l'autocontrol i d'altres que es deleguen a les dones com l'afectivitat i la sensibilitat, cosa que encara diferencia i discrimina més. Hi ha algun conte en el catàleg que trenca amb aquest mite, com pot ser *“Tots uns homes”*. Tot i que els infants comparteixin aula i creixin junts, no es garanteix que hi hagi una equitat entre ells. Cal disposar de recursos coeducatius, no sexistes, que fomentin el reconeixement de les potencialitats i individualitats dels infants, dotant-los-hi d'una igualtat real d'oportunitats, independentment del gènere al que formin part. Gràcies a la coeducació, s'apliquen estratègies que poden modificar les relacions de poder, d'abús i limitació estereotipada per cada gènere i pot convertir-lo en relacions més justes i plurals.

El fet d'estar immersos en aquest context social inevitablement sexista, repercuteix en els infants diàriament. Necessiten sentir-se acceptats per la resta de companys, i per aquest motiu actuen seguint aquestes conductes marcades pel gènere ja que, sinó, són jutjats de forma negativa. Ho observem en els contes *“Oliver Button”* o *“La mitad de Juan”*. Però les famílies i les escoles no són les úniques que reproduïxen aquestes conductes. Els mitjans de comunicació també hi tenen molt a veure. Observen diàriament comportaments que poden associar als del seu voltant, com ara la mare que frega o cuina o l'home que ha de fer esport i ser el millor. Els infants van assimilant aquests rols de forma inconscient, i els integren en els seu normal funcionament. Els estereotips de gènere determinen la vida dels infants fins al punt que dominen la seva forma de pensar, actuar, parlar, relacionar-se, etc. Molts dels contes tradicionals han influït en aquestes conductes, així com pel·lícules *Disney*, entre d'altres. És per això que en el catàleg s'aporten contes que varien aquesta percepció del gènere i tornen a formular la història, com podem observar en el *“Príncipe Ceniciento”*.

Molts autors opinen que si l'educació no té una visió àmplia del tema, els estereotips de gènere influeixen de tal manera que els infants, al veure's educats per aquesta condició sexual, els manca l'altra part d'ells que no es reforça, considerant-se una educació incompleta o imparcial. D'aquesta manera, se'ls priva del desenvolupament d'altres qualitats que puguin tenir independents al gènere de l'individu.

Hem d'evitar aquest cicle educatiu i s'ha de fer des de la infància, proporcionant lectures com les trobades en el catàleg. Si es tracten contes que trenquen aquests prejudicis i normalitzen la situació, a més a més de tenir en compte una educació coeducativa, evitarem que d'adults es comportin de la mateixa manera que ho fem nosaltres. Sembla ser que les persones no veuen el valor negatiu d'aquests estereotips, creuen que és d'allò més normal i encara a alguns els agrada reforçar aquesta distinció, com és el cas de la vestimenta o el color d'aquesta. S'han trobat alguns contes com *“Billy y el vestido rosa”* o *“¿Hay algo más aburrido que ser una princesa rosa?”*, els quals determinen aquestes diferències i posen èmfasi en el fet que la nostra actitud canvia en veure quelcom que no està socialment acceptat.

Si volem una societat més justa, cal que evitem situacions que generin desigualtat entre ambdós sexes, canviant l'opinió social que es té de cada un i trencant així amb els estereotips sexistes que limiten les possibilitats i les formes d'expressió i de conducta, els quals afavoreixen el masclisme, augmenten el malestar i contribueixen a fomentar casos de violència de gènere. El sexisme limita les oportunitats de les persones i les encasella en determinades funcions socials. En els contes aportats s'observa com princeses lluiten per canviar el seu destí o nenes somnien amb navegar mars, com és el cas de *“La princesa listilla”* o *“Pare, jo vull ser pirata”*.

Per últim, cal dir que s'ha de posar especial atenció als jocs i joguines que els infants utilitzen ja que, de per si sols, són inofensius però amaguen al darrera una gran càrrega simbòlica. Aquests recursos són determinants en la construcció de la identitat ja que hi mantenen molt contacte. Cal que no es facin distincions en els jocs segons el sexe, sinó que es proporcionin de forma oberta i sense valoracions despectives pel fet de no considerar-se “apropiades” pel sexe que tenen.

4. CONCLUSIONS I PROPOSTES DE MILLORA

La realització d'aquest projecte ha aportat nous coneixements, recursos i reflexions. Els éssers humans som sers en construcció constant i ens anem conformant segons allò que escollim, les decisions que anem prenent, i totes les opcions que se'ns plantegen, malgrat que poder escollir també implica saber perdre, renunciar d'altres opcions. La reflexió sobre el que és important per nosaltres, la presa de consciència dels propis valors i metes a assolir, així com també la coneixença dels recursos amb els que es compta, ens proporciona un seguit de pistes que ens permeten decidir quin és el millor camí per nosaltres. Quan es va plantejar el tema, es van haver de descartar d'altres àmbits d'estudi que també haguessin estat profitosos però es considera que l'elecció ha estat un èxit per tots els aprenentatges que s'han assolit al llarg de la seva elaboració.

Per tal de concloure el treball, començarem per justificar l'acompliment dels objectius senyalats en la introducció, aquells que s'han considerat crucials per al correcte desenvolupament del projecte.

Realitzar un adequat marc teòric que justifiqui i fonamenti el treball

Quan es va iniciar aquesta proposta, no es sabia ben bé com començar la cerca del marc teòric ja que allò únic que es tenia clar és que es volien tractar temàtiques diverses a les que actualment estem acostumats a través dels contes. Com que es volia fer ús d'aquest recurs didàctic, primerament es va fer una recerca sobre les seves característiques i els beneficis que aporten als infants. En ella, es va descobrir la conte-teràpia i com que el plantejament inicial tractava de temes delicats, es va considerar essencial incloure-la.

A continuació, es va realitzar una primera selecció de possibles àmbits que ens hagués agradat tractar. Entre ells, sorgeixen la tolerància a la frustració, la discapacitat viscuda en primer pla, és a dir, des de la pròpia pell, així com també els nouvinguts. D'altres que també cridaren l'atenció foren els canvis estructurals en el concepte de família, la transsexualitat i el maltractament. Aquestes temàtiques, entre elles, no tenien massa relació. L'únic factor que les unia era que es poden considerar realitats educatives i que presenten opacitat en el seu concepte, és a dir, que sembla que encara hi hagi certa reticència a ser tractades.

A partir d'aquí, sorgí el concepte de “tabú” i es considerà essencial saber quins temes ho són en l'actualitat. Atès que es volia fer una relació amb els contes, es va fer una recerca de possibles temàtiques tabú en la literatura infantil i, a partir d'aquí, sorgiren dos plantejaments:

1. Realitzar un marc teòric que ens portés a conèixer aquesta opacitat en la lectura i descobrir, així, en quines temàtiques s'hi veu reflectida.
2. Concretar o descartar aquells temes que, després de la cerca, es podien considerar tabú.

Així doncs, es varen descartar alguns temes, com és el cas de la tolerància a la frustració, però vam poder ser coneixedors que d'altres com els nouvinguts, les estructuracions familiars diverses i la discapacitat encara costa de parlar-ne. Gràcies a aquesta cerca, es van poder concretar els set temes escollits i encabir-hi alguns dels que prèviament s'havien replantejat. Per exemple, la transsexualitat es va poder incloure en l'homofòbia, així com també les estructuracions familiars diverses.

Un cop feta aquesta primera cerca i establertes les temàtiques a tractar, es va dur a terme una investigació més profunda sobre cada una d'elles, qüestionant-nos per què són considerats temes tabú i com poden afectar en el desenvolupament dels infants, és a dir, possibles conseqüències tant de ser tractades com de no ser-ho. Es va aconseguir bastanta informació de la qual se'n va fer una acurada selecció segons allò que realment ens interessava i es podia unir amb el marc pràctic.

En l'anàlisi dut a terme després de la recerca dels contes, s'ha intentat relacionar allò que els autors ens han aportat en relació a les diferents vessants dels contes aconseguits, fet que ens ha proporcionat informació sobre quins temes són més opacs o quines mancances són notòries a nivell de recursos. S'ha pogut establir una relació amb molts dels contes, és a dir, s'ha dut a terme un anàlisi del marc teòric i s'ha anat relacionant amb els recursos aconseguits, fent una comparativa sobre allò teòric i els resultats pràctics. En definitiva, podem observar que el marc teòric no només ens ha ajudat a justificar la part pràctica sinó que ha estat un referent continu per guiar-la. Si no hagués estat per aquesta recerca inicial, la consecució del treball hagués variat molt. És per això que podem concloure que aquest objectiu s'ha assolit correctament.

Plantejar-se els contes com a un recurs terapèutic per abordar situacions concretes dels infants.

Quan es va dur a terme la recerca teòrica sobre els contes, i tenint en compte que els temes pensats aleshores ja resultaven conflictius, es va creure just incorporar la conte-teràpia com a

recurs per millorar les situacions dels infants. Com ja s'ha justificat en altres parts del treball, els contes ens ajuden a millorar i aprendre, i se'n pot extreure un sentit clínic que potencia el nostre desenvolupament. Atès que ja s'ha parlat dels beneficis d'aquest recurs, en aquest apartat es volia fer incidència al fet que la conte-teràpia encara no és un mètode visible. No es té en compte a l'educació infantil ni es proporcionen facilitats per adquirir contes que tractin aquestes temàtiques. Sembla ser que només en poden fer ús els psicòlegs i terapeutes, quan pels mestres hauria de ser quelcom que tinguessin al seu abast. Si més no, que en fossin sabedors per detectar o afrontar possibles situacions.

Es pot arribar a aquesta conclusió pel fet que no s'han adquirit més que dos contes editats que es puguin considerar terapèutics, tot i que ja s'ha comentat en l'anàlisi que molts d'ells poden ser usats per tractar problemàtiques específiques. A vegades, la feina s'amaga més en el fet de com en fan ús la docència que no pas en el recurs en sí. Els contes aporten contingut, però un mal ús d'aquest pot influir negativament en el tractament, així que és feina dels mestres saber-ho utilitzar de la millor manera possible.

Pel fet que en l'anàlisi s'ha arribat a la conclusió de que els contes ben interpretats i acompanyats d'una bona reflexió i adequació poden ser molt útils per tractar tot tipus de problemàtiques, ja sigui per identificar-les com per resoldre-les, podem concloure que aquest objectiu s'ha acomplert ja que sí que, complint aquest requisits per part dels mestres, són un bon recurs terapèutic per treballar situacions concretes dels infants.

Destacar com poden afectar els tabús tractats en el desenvolupament dels infants.

En el marc teòric, s'ha fet recerca sobre els tabús de cada una de les temàtiques així com s'ha reflectit com aquests afecten en el creixement integral dels infants. Alguns dels àmbits tenen més recerca o són més els autors que en parlen, per això podem visualitzar una diferència de contingut entre unes i les altres. Tot i així, s'ha aconseguit informació a partir de diverses fonts que ens han permès generar un marc teòric convincent i justificable. Aquesta afectació s'ha pogut relacionar amb el contingut dels contes concretats i per aquest motiu podem afirmar que és un objectiu que s'ha assolit.

Proporcionar un recurs vàlid i accessible tant per la docència com pels possibles interessats, facilitant un recull de contes que ofereixin les temàtiques a tractar.

Aquesta vindria a ser la part pràctica del treball. El catàleg dels contes vol ser un recurs utilitzable, accessible a tots aquells als quals els hi pugui interessar: famílies, docència, estudiants d'educació o inclús per aquells més curiosos que simplement els agradi fer lectura dels contes. S'ha aconseguit cercar-ne de totes les temàtiques, tot i que algunes han tingut més sortida i ens han permès concloure que els tabús encara hi són molt presents en d'altres.

El classisme social, per exemple, no és un dels més tractats. És més, podríem afirmar que realment no hi ha gaires contes que tractin ben bé la temàtica sinó que s'hi observen pinzellades que la caracteritzen, com és la pobresa. Però contes que parlin ben bé d'aquesta distinció entre classes no n'han sorgit, fet que dificulta la comprensió i el tractament del tema a l'aula. Tanmateix, s'hi ha incorporat el màxim de recursos trobats, tenint en compte l'edat que abraçaven.

Atès que s'ha pogut realitzar un catàleg on s'hi troben tots els contes cercats, classificats per temàtiques i amb un ventall de contingut diversificat, podem dir que aquest objectiu s'ha acomplert. Allò que no podem demostrar, però, és que sigui vàlid ja que no s'ha pogut posar en pràctica encara ara.

Fer un anàlisi sobre les possibles mancances en aquests recursos.

Evidentment, després de dur a terme la realització del catàleg, s'ha procedit a fer un anàlisi que ha relacionat el marc teòric amb els contes aconseguits. El fet de poder establir aquesta relació i fer-ne una reflexió, ens ha permès observar quins punts forts tenen així com també les possibles mancances.

Tornant al tema del classisme social, hem pogut observar que hi ha una gran falta pel que fa als recursos infantils. Ara bé, també podem observar altres temàtiques com el maltractament, el qual tracta quasi exclusivament el físic i el sexual, deixant de banda d'altres molt perillosos com també ho pot ser la negligència. Això també ens permet observar que hi ha una manca de recursos sobre alguns temes més concrets de cada àmbit. El mateix passa amb la discapacitat, la qual dóna importància a algunes d'elles per sobre d'altres. Es a dir, en l'anàlisi ja ho hem pogut observar però les discapacitats sensorials són més visibles que les psíquiques, per exemple, tot i que se n'ha pogut fer un recull nombrós. Ara bé, podríem dir que les sensorials han passat per

un procés de selecció ja que totes no s'hi podien incloure i en canvi les psíquiques han estat totes incloses perquè mancaven més.

En general, s'han pogut extreure molts contes que potencien l'aprenentatge de cada temàtica i se n'ha pogut fer un anàlisi acurat i justificat. S'han detectat les mancances que s'han associat directament a l'opacitat del tema. Per aquest motiu, podem afirmar que és un dels objectius que s'ha dut a terme i s'ha acomplert.

Descobrir per què s'ofereixen contes d'algunes temàtiques i se n'eviten d'altres que poden sorgir com a realitats educatives a l'aula.

Aquest objectiu es podria incloure en l'inici ja que, a través del marc teòric, es va descobrir el per què es tracten alguns temes més que d'altres i tot té a veure amb l'opacitat i el tabú. Hi ha temàtiques que se'ns fa més fàcil parlar-ne, que no impliquen tants agents externs ni prejudicis socials com les que s'han aportat en el treball (comunicació família-escola, entre d'altres). Realment, tot està en això i en el marc teòric hi ha diverses referències i motius que justifiquen per què existeixen tabús sobre determinats temes en la literatura infantil. A més a més, se n'ha tornat a fer referència en l'anàlisi. Per aquest motiu, no s'ha volgut incloure al principi ja que a través de la investigació s'ha pogut extreure una causa justificable. Atès que aquest objectiu es reflexiona al llarg de treball, podem concloure que s'ha aconseguit.

Després d'analitzar l'acompliment dels objectius, es voldria fer incidència en tres trets generals amb els quals ens hem anat trobant en el transcurs del treball i que requereixen d'aquesta reflexió personal.

En primer lloc, es destacaria el fet que s'han trobat molts recursos que parlen de les diferents temàtiques, però que la influència de l'opacitat continua sent molt vigent. Sí que es podria afirmar que hi ha molts professionals que es dediquen a la recerca i elaboració d'aquests contes, però els prejudicis socials encara tenen molt pes. Si les famílies i tota la comunitat educativa no vetlla per proporcionar aquestes estratègies als infants, difícilment se n'adquirirà un aprenentatge i el tabú continuarà sent persistent. En les últimes dècades, podem observar un canvi notori, un treball progressiu en elles, però encara manca la predisposició per part de tots aquells que tenen contacte amb els més petits. Ja sigui per la falta de comunicació, per la diversitat cultural, per les múltiples ideologies, per la manca de vincles entre famílies i docència, etc. Aquests trets poden ser influents i l'omissió dels temes condueix de nou en el mateix cicle, tot i que els recursos siguin més nombrosos. Per tant, no només han d'existir els

contes que tractin i vetllin per aquestes temàtiques, sinó que s'han d'incorporar diàriament en l'activitat de l'aula i això és feina dels mestres. Si ells canvien el concepte que tenen sobre els temes tabú i els traslladen als infants amb normalitat i neutralitat, aquests adquiriran un nou pensament cap als temes i s'evitaran els tabús i les conseqüències d'aquests. En l'anàlisi, ja s'ha fet una reflexió sobre quines poden ser les conductes a adoptar tant per la docència com per les famílies, així que aquí s'evitarà repetir-ho.

En segon lloc, cal parlar sobre la manca de recursos que treballin aquestes temàtiques en infants de 0 a 3 anys. És evident que es tracta del primer cicle d'educació infantil i que les capacitats d'aquests nens i nenes són més limitades pel que fa al seu aprenentatge, però es podrien crear contes que tractin els temes des de les seves aptituds, des d'allò que són capaços de percebre i interpretar. No cal aprofundir molt en les característiques de cada àmbit, però alguns infants són víctimes d'aquests abusos en aquesta edat i no les hem d'evidenciar. Els contes cercats, la majoria estan destinats a infants de més de 4 anys, excloent aquest altre sector infantil. I ja és prou atès que molts d'ells, per la dificultat dels conceptes que treballen, es focalitzen en edats més adultes, sobretot majors de 6 anys. Això ens fa veure que l'edat infantil (dels 0 als 6 anys) està molt aïllada i pot ser tant per la dificultat d'adaptar els temes com pels prejudicis que tenim els adults cap aquest sector, tenint en compte la conseqüent sobreprotecció. És per això que en el catàleg s'hi inclouen aquells contes que s'han trobat destinats a aquestes edats, però val a dir que són mínims si els comparem amb els enfocats a infants més grans. Val la pena, doncs, vetllar per a la creació de materials destinats als més petits ja que com més aviat es detectin i es tractin les problemàtiques, més fàcil seran de ser tractades en un futur.

En tercer lloc, cal que fem una ullada al concepte d'inclusió i d'alteritat. Realment, per estalviar les conseqüències negatives d'aquestes temàtiques, s'ha de tenir en compte una actitud tolerant cap a la diversitat ja que som éssers socials que comparteixen el mateix món. Un món diferent segons els ulls que miren, i és per això que s'ha de conèixer les perspectives de tots i totes, independentment de la procedència, la classe social, la cultura, els abusos, etc., i no prioritzar la "normalitat" únicament pel fet de ser allò més comú. Entendre que ser diferent no és un defecte sinó una virtut, ofereix un nou marc educatiu en el qual la diversitat emergeix com un dels principis essencials. Aquest marc educatiu, doncs, ha d'estar estretament lligat amb l'àmbit social. Acceptar la diversitat com un fet natural i necessari, possibilitar el desenvolupament i la participació democràtica en el desenvolupament social de totes les persones, siguin quines siguin les seves diferències, aprofitar totes les perspectives i aportacions del conjunt dels éssers humans des del respecte cap a la seva realitat i estil de vida, permetrà la millor garantia de progrés i desenvolupament social.

No es tracta únicament d'incloure, sinó de practicar l'alteritat. Aquesta, naix de la diversitat i és la base per l'educació de la igualtat ja que el respecte a l'alteritat fa possible l'enriquiment mutu des de les diferències. Per tant, la igualtat no s'oposa a la diferència sinó que és una condició d'aquestes diferències. No es tracta d'homogeneïtzar, sinó que vindria a ser el concepte de que tots siguem iguals per tal que cadascú pugui ser diferent. Tenir un mateix pla d'igualtat significa que tots tinguem la possibilitat d'estar en una mateixa escola i una mateixa societat. És necessari educar per la igualtat des de la diferència, encara que no sigui feina fàcil. Si es contribueix en això, l'educació permetrà potenciar al màxim el desenvolupament personal de l'alumnat.

Paral·lelament, es voldria fer una breu explicació sobre la percepció personal en el desenvolupament del treball. Per començar, es voldria parlar dels propis sentiments envers l'elaboració. Des de l'inici, es tenia clar cap on es volia enfocar el treball i que es pretenia aconseguir. La seguretat ha estat un dels punts forts, però a moments hi ha hagut confusió per la manca de recursos o de teoria que els justificués. Tanmateix, el projecte ha estat propi i s'ha dut a terme des del gust de l'autora, cosa que ha facilitat la seva elaboració i ha permès que assolís el resultat esperat. Ara que està finalitzat, cal dir que les emocions afloren ja que es proporciona un catàleg en forma de recurs pràctic, que era la idea inicial. El poder-ho proporcionar és quelcom únic ja que no hi ha res millor que crear un recull vàlid i poder-lo oferir a la resta d'interessats per tal que es pugui usar en els contextos que es vulgui.

Pel que fa a allò que s'ha après de la seva realització, vindria a ser un tot. Un conjunt ja sigui per l'elaboració d'un treball final de grau i la seva estructuració, així com també per tot el contingut que s'hi inclou. Mai abans s'havia dut a terme quelcom igual, així que l'aprenentatge ha estat més que complet. Des de l'argumentació i les evidències teòriques que ens han permès conèixer els diferents tabús en la literatura, fins a una cerca molt més acurada de les temàtiques. L'elaboració d'un producte propi també hi té gran pes ja que és quelcom nou que s'aporta, un recull que mai abans s'havia creat d'aquesta determinada manera ni incloent-hi els continguts que hi formen part. Per tant, des de l'inici fins al final, sempre se n'extreu un gran aprenentatge, sigui quelcom positiu o negatiu.

Ens servirà per un futur aquest treball? Està clar que sí. Tot allò nou que es pugui generar, tota recerca o investigació que es dugui a terme, aporta nous coneixements a aquells qui el realitzen. Si a més a més ens proporcionen un recull de contes en forma de catàleg, el qual es pot usar o difondre, ja estem garantint que en un futur proper en puguem fer-ne ús a l'aula però ja no només nosaltres sinó tots aquells que el vulguin adquirir.

Per tal de concloure el treball, es volen aportar breument algunes propostes de millora del projecte ja que no es vol considerar com a finalitzat, sinó que ens trobem en l'inici:

- Es poden incorporar contes tant en edats infantils com juvenils que tractin aquestes temàtiques.
- La classificació dels temes i les edats pot ser més acurada, establint categories segons les capacitats dels infants. Per exemple, contes de 0 a 3 anys o de 3 a 5 anys.
- Hi ha la possibilitat d'incloure nous temes considerats com a tabú, com és el cas de la religió o l'avortament.
- Es pot fer recerca de contes en diferents llengües i buscar temàtiques tabú d'altres països i incloure-les en el catàleg.
- Es pot dur a terme una fonamentació teòrica més extensa de cada un dels àmbits tractats i anar més enllà del que s'ha ofert en el treball.
- Es poden oferir recursos personals, contes propis per treballar les mancances concretes. Per exemple, es poden crear contes sobre el classisme social o sobre aquelles discapacitats o maltractaments que no són tractats.
- Es pot aprofundir més en la conte-teràpia i buscar especialistes que ens ofereixin contes enfocats a diferents edats i que treballin aquestes temàtiques atès que se n'han trobat escassos.
- Es poden fer connexions amb altres professionals com il·lustradors/es, escriptors/es de contes infantils, etc.

Aquestes són les principals propostes, però en poden sorgir moltes d'altres. Com ja s'ha dit, és un projecte obert que pretén millorar-se i ampliar-se.

Com a docents, és important que no perdem aquestes ganes per aprendre. Hem de sentir la necessitat d'anar més enllà per intentar entendre i comprendre les conductes pròpies dels adults i també les dels infants, per poder respondre als nombrosos interrogants que sorgeixen tant de forma intrínseca com externa. Tot això és el que ha portat a l'elaboració d'aquest treball. Les possibilitats d'aprenentatge que s'han anat presentant, la motivació i l'interès que s'ha anat generant han despertat aquest poder d'indagació i de recerca.

Per últim, es vol agrair a totes les persones que de manera directa o indirecta, conscient o inconscient, s'han impregnat d'aquestes paraules. Aquells qui han recolzat el treball, han proporcionat orientacions i consells en tot moment i han fet obrir i replantejar nous punts de vista. A tots vosaltres, gràcies.

5. BIBLIOGRAFIA I WEBGRAFIA

Agència SINC (2014). La violència en la infància afecta la substància grisa del cervell. [en línia] <http://diarieducacio.cat/el-maltractament-en-la-infancia-afecta-la-substancia-grisa-del-cervell/> [Consulta: 12/04/2016]

Aguado, J.P.; Alfons, P. (s.d.). Estereotipos y coeducación. [en línia] http://fongdcam.org/manuales/genero/datos/docs/1_ARTICULOS_Y_DOCUMENTOS_DE_REFERENCIA/D_EDUCACION/Estereotipos_y_Coeducacion.pdf [Consulta: 23/06/2016]

Alas, V. (2016). La lucha contra el tabú de la discapacidad. [en línia] <http://www.laizquierdadiario.com/La-lucha-contr-el-tabu-de-la-discapacidad> [Consulta: 29 de juliol de 2016]

Alonso, L.; Coll, M.; Solanes, A. M.; Torralba, I. (2004). Viure amb la mort. *Valors*, 10, 4-17.

Andruetto, M. T. (2009). Hacia una literatura sin adjetivos. Córdoba: Comunicarte.

Barriga, J.J.; García de la Cruz, J.J. (2008). La imagen social de las personas con discapacidad. Estudios en homenaje a José Julián Barriga Bravo. Madrid: Ediciones Cinca, S.A.

Blackmore, S. (2000). La máquina de los memes. Barcelona: Grupo Planeta (GBS)

Bryant, S.C. (1983). Com explicar contes. Barcelona: Editorial La Llar del llibre.

Bucio, R. (2013). Opinión: homosexualidad y homofobia, una cuestión de derechos humanos. [en línia] <http://expansion.mx/opinion/2013/05/17/opinion-homosexualidad-y-homofobia-una-cuestion-de-derechos-humanos> [Consultat: 13/06/2016]

Campillo, M (2004). El cuento terapéutico; El método de la magia. Revista Sociedad de Egresados de la Facultat de Psicologia, 7.

Cañadell, R. (2015). El classisme a l'educació a Catalunya. [en línia] <http://www.elcritic.cat/blogs/sentitcritic/2015/11/27/el-classisme-a-leducacio-a-catalunya/> [Consulta: 13/04/2016]

Carpio, J.A. (2013). Cómo explicar la muerte a los niños: “siempre hay que decir la verdad” [en línia] <http://www.rtve.es/noticias/20131101/como-explicar-muerte-ninos-siempre-hay-decir-verdad/780285.shtml> [Consulta: 08/06/2016]

Castillo, T. (2007). Déjame intentarlo. Barcelona: Ediciones CEAC.

Centelles, J. (2004). La biblioteca, el cor de l'escola. Barcelona: Rosa Sensat.

Cicchetti, D.; Toth, S.L. (2004). El maltrato infantil i su impacto en el Desarrollo Psicosocial del Niño. [en línia] <http://www.encyclopedia-infantes.com/sites/default/files/textes-experts/es/2313/el-maltrato-infantil-y-su-impacto-en-el-desarrollo-psicosocial-del-nino.pdf> [Consultat: 12/04/2016]

Comino, S. (2005). Temas tabúes en la literatura infantil. [en línia] <http://www.revistaplanetario.com.ar/news/view/temas-tabues-en-la-literatura-infantil> [Consulta: 12/05/2016]

Creus, E. (2010). El dret de l'infant a ser escoltat: observació general núm. 12 del comitè dels drets de l'infant. A: *Bulletí “Inf@ncia”* de la DGAIA, núm. 31.

D'Abramo, V. (s.d.). Quebrar tabúes en la LIJ: la identidad de genero. *Revista del instituto*. [en línia] <http://newsmatic.com.ar/conectar/85/2/articulo/1741/QUEBRAR-TABES-EN-LA-LIJ-LA-IDENTIDAD-DE-GNERO.html> [Consulta: 02/03/2016]

De la Puente, A. (2014). Abuso sexual infantil, un gran tabú sin datos estatales. [en línia] http://www.huffingtonpost.es/2014/05/28/abusos-sexuales-tabu_n_5405064.html [Consultat: 12/06/2016]

Derman-Sparks, L.; Tanaka, C. I Sparks, B. (2012). Los niños, la raza y el racismo. [en línia] http://www.teachingforchange.org/wp-content/uploads/2012/08/ec_childrenraceracism_spanish.pdf [Consulta: 16/06/2016]

Devetach, L. (2009). La construcción del camino lector. Córdoba: Comunicarte.

Díaz, A. (2011). Desde la niñez, juegos y juguetes imponent estereotipos sexistas. *La Jornada*, 2

Document Oficial de la Generalitat de Catalunya (2008). Decret 181/2008, 9 de setembre, d'ordenació dels ensenyaments del primer cicle d'Educació Infantil.

Espelt, E. (2009). *¿Somos racistes?* Barcelona: Editorial Icaria

European Union Agency for Fundamental Rights (2009). Homofobia y discriminación por motivos de orientación sexual e identidad de genero en los Estados miembros de la Unión Europea. *Agencia de Derechos Fundamentales de la Unión Europea*. Luxemburgo: Oficina de Publicaciones de la Unión Europea.

Fundació Enciclopèdia Catalana (2016). Producte cultural d'Enciclopèdia Catalana. *Diccionaris de l'Enciclopèdia Catalana*. [en línia] www.diccionari.cat [Consulta: 13/06/2016]

Fernández, S. I Ribera, N. (2007). La mort, un tema que se'ns fa difícil. [en línia] <http://www.fapac.cat/ifamilies/la-mort-un-tema-que-sens-fa-dificil> [Consulta: 13/05/2016]

Giussani, L. (2014). El miedo a las palabras: sobre el mercado y los temes tabú en la LIJ actual. [en línia] <http://fhuv.cl/2014/11/el-miedo-a-las-palabras-sobre-el-mercado-y-los-temas-tabu-en-la-lij-actual/> [Consulta: 16/03/2016]

González, C. (2014). La Conteteràpia com a ajuda en el desenvolupament infantil i en processos terapèutics. Associació de Professionals de la Narració Oral a Espanya. [en línia] <http://narracionoral.es/index.php/ca/noticies-i-documentos/448-la-conteterapia-com-a-ajuda-en-el-desenvolupament-infantil-i-en-processos-terapeutics> [Consulta: 23/05/2016]

Ibarra, R. (2013). El maltrato infantil perjudica seriamente la salud. [en línia] <http://www.abc.es/salud/noticias/20120111/abci-maltrato-infantil-perjudica-seriamente-201312040841.html> [Consulta: 12/04/2016]

López, J.M. (2009). El cuento terapéutico. *Revista Digital Innovación y Experiencias Educativas*, 21.

Marín Rodríguez, M. (2013). *Cuentos para aprender y enseñar matemáticas en Educación Infantil*. Madrid: Narcea Ediciones.

Marina, J.A.; Marina, E. (2013). *L'aprenentatge de la creativitat*. Barcelona: Columna Edicions.

- Marsal, A. (2016). ¿Qué es el maltrato infantil? [en línia] <http://www.netmoms.es/revista/ninos/el-maltrato-infantil/> [Consulta: 12/06/2016]
- Martínez, O.; Planella, J. (2010). Infàncies amb etiquetes diferents: la discapacitat com a eix central de l'inici de la vida. A: butlletí "inf@ncia" núm. 42.
- Montes, G. (1990). El corral de la infancia. Buenos Aires: Libros del Quirquincho.
- Morales, C. (2006). Racismo i globalización. *La prensa*. [en línia] <http://www.sinpermiso.info/textos/racismo-y-globalizacin-entrevista> [Consulta: 23/06/2016]
- Nicuesa, M. (2016). El duelo en los niños. *Como explicar la muerte a un niño de 3 a 5 años*. [en línia] <http://www.webconsultas.com/bebes-y-ninos/psicologia-infantil/como-explicar-la-muerte-un-nino-de-3-5-anos-12349> [Consulta: 08/06/2016]
- Parra, S. (2009). La homosexualidad existe gracias al tabú de la homosexualidad. [en línia]. <http://www.xatakaciencia.com/biologia/la-homosexualidad-existe-gracias-al-tabu-de-la-homosexualidad-12> [Consulta: 14/07/2016]
- Pauluzzi, L. i Bianco, M. (2009). Rosa, celeste o todos los colores. Bs. As. Librería de Mujeres Editoras.
- Payne, R. (2007). El último tabú: educación y clase social. [en línia] <http://citiu64.blogspot.com.es/2007/06/el-ultimo-tab-educacin-y-clase-social.html> [Consultat: 12/05/2016].
- Poch, C. (2008). La mort. Barcelona; Editorial UOC.
- Pujol, L. (2013). Primer premi Fada 2013. *Fundació Vicki Bernadet*. [en línia] <http://www.lidiapujol.com/primer-premi-fada-2013-fundacio-vicki-bernadet/> [Consulta: 12/06/2016]
- Reyes, C.; Sotelo, M. T. (2016). Maltrato Infantil es considerado un tabú para la Sociedad y no ven la gravedad del tema: FUPAVI [en línia] <http://www.noticiasmvs.com/#!/emisiones/primer-emision/maltrato-infantil-es-considerado-un-tabu-para-la-sociedad-y-no-ven-la-gravedad-del-tema-fupavi-603> [Consultat: 12/06/2016]

Rodríguez, C. (s.d.). Estereotipos de genero. [en línia] <http://www.webconsultas.com/bebes-y-ninos/psicologia-infantil/estereotipos-de-genero/como-afectan-los-ninos-los-estereotipos-de-genero> [Consulta: 16/06/2016]

Rodríguez, M. M. (2007). El valor matemático de un cuento. *Sigma: revista de matemáticas=matematika aldizkaria*, (31), 11-26.

Roig, J. (2016). Síntomas de un niño que sufre de maltrato infantil. [en línia] <http://www.psiquiatabarcelonajordiroig.cat/es/2016/05/13/sintomas-de-un-nino-que-sufre-de-maltrato-infantil/> [Consulta: 12/06/2016]

Rojas, P. (2004). El niño y la muerte. [en línia] <http://medicinafamiliar.uc.cl/html/articulos/040.html> [Consulta: 08/06/2016]

Rossi, A.B. (2012). El maltractament infantil comporta com a conseqüències problemes de salut física i mental. [en línia] <http://blogilaiac.blogspot.com.es/> [Consultat: 12/04/2016]

Sandoval, D. (2016). La verdad oculta sobre el racismo. [en línia] <http://lamentesuperior.com/la-verdad-oculta-sobre-el-racismo/> [Consulta: 23/08/2016]

Schauer, M. (2014). Las heridas de la homofobia y el rostro de la homofobia. *Rompiendo el tabú*. [en línia] <http://blogs.elheraldo.hn/rompiendoeltabu/2014/01/29/las-heridas-de-la-homofobia/> [Consulta: 23/04/2016]

Taberner, R. (2014) Res més seriós que els llibres infantils dins guix 406-407.

Tarabini, A. (2016). Associació de mestres Alexandre Galí. *La classe social segueix sent clau per explicar les oportunitats educatives*. [en línia] <http://www.amgali.cat/?p=1641> [Consulta: 5 de juliol de 2016]

Thomas, G.; Loxley. (2007). Deconstrucción de la educación especial y construcción de la inclusiva. Madrid: Editorial La Muralla.

Vives, N. (2009). Racisme als centres educatius. *Eines per prevenir-lo i combatre'l*. Universitat de Vic: Eumo Editorial.

Xarxa Telemàtica Educativa de Catalunya (2016a). Protocol de prevenció, detecció, notificació, derivació i coordinació de les situacions de maltractament infantil i adolescent en l'àmbit educatiu. [en línia]

http://xtec.gencat.cat/ca/centres/projeducatiu/convivencia/recursos/resconflictos/maltractament_inf_adolesc/ [Consultat: 12/04/2016]

Xarxa Telemàtica Educativa de Catalunya (2016b). Sexisme. [en línia]
http://xtec.gencat.cat/web/.content/alfresco/d/d/workspace/SpacesStore/0071/a6206c9b-1c97-43e3-a48c-9ad0471a0dc1/6_sexisme_indicadors.pdf [Consulta: 16/06/2016]

6. ANNEX: CATÀLEG DELS CONTES OBLIDATS